

Tampereen yliopisto
Johtamiskorkeakoulu
Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma

Nujerra välinpitämättömyys ja voita rauha
– **Paavi Franciscus rauhanpoliittisena toimijana**

Tuomas Meurman
Pro gradu -tutkielma
Ohjaaja: Hannes Peltonen

Tampereen yliopisto

Johtamiskorkeakoulu

Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma

MEURMAN, TUOMAS: ”Nujerra välinpitämättömyys ja voita rauha” - Paavi Franciscus rauhanpoliittisena toimijana

Pro gradu -tutkielma, 101 s.

Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma / Kansainvälisen politiikan opintosuunta

Kesäkuu 2017

Maaliskuussa 2013 roomalaiskatolisen kirkon johtoon valittiin ensimmäistä kertaa ei-eurooppalainen paavi 1600 vuoteen. Samaan aikaan katolinen kirkko eli kriisien aikaa ja paavien merkityksen kansainvälisessä politiikassa ajateltiin vähentyneen merkittävästi. Kuitenkin heti valintansa jälkeen argentiinalainen Jorge Mario Bergoglio osoitti uuden aikakauden alkaneen globaalien katolisen kirkon johdossa. Paavinimen Franciscus hän otti Franciscus Assisilaisen mukaan ja asemoi itsensä samalla nöyräksi köyhien auttajaksi. Uskonnollinen johtajuus oli saanut uuden merkityksen.

Kansainvälisessä politiikassa paavien roolia ei ole juurikaan tutkittu. Tässä tutkimuksessa otan tarkastelun kohteeksi paavi Franciscuksen poliittisena toimijana. Tutkimuskysymyksenäni on se, kuinka relevantti rauhanpoliittinen toimija paavi Franciscus kansainvälisessä politiikassa on? Tarkentavina kysymyksinä tutkimuksessa ovat seuraavat kaksi kysymystä: 1) minkälaista rauhanpoliittista mallia Franciscus tarjoaa sovellettavaksi kansainvälisessä kontekstissa, 2) miten Franciscus käyttää paavi-instituutiotaan rauhanpolitiikkansa toteuttamiseen. Tutkimuksen tarkoitus on tuoda esiin poikkeuksellista johtajuutta kansainvälisen politiikan saralla, josta Franciscuksen edustama paavius on esimerkinä.

Tutkielmassani tarkastelen aluksi paaviutta instituutiona ja henkilönä. Sen jälkeen teen laajan historiallisen katsauksen paavien rauhaa ja konflikteja koskevaan politiikkaan vuosina 1914-2013. Historiallisen perspektiivin jälkeen siirryn analysoimaan paavi Franciscuksen rauhanpolitiikkaa. Tuon esiin hänen käsityksensä maailman tilasta ja esteistä rauhan toteutumiselle. Sen jälkeen kuvaan laajasti paavi Franciscuksen rauhanpoliittista ohjelmaa. Se koostuu veljeyteen, solidaarisuuteen ja väkivallattomuuteen liittyvästä ajattelutapojen muutoksesta sekä toimijuuden ja vastuun kysymyksistä. Franciscuksen ajattelussa korostuu viime kädessä yksilön vastuu rauhan rakentamisessa.

Franciscuksen toimijuutta rauhanpolitiikassa analysoin hänen rauhanpolitiikkansa kautta. Tutkimuksessa tuon esiin, kuinka Franciscus on nostanut paavi-instituution arvo- ja mielipidejohtajan asemaan. Samalla hänen rauhanpoliittinen ohjelmansa on kansainvälisesti relevantti ja Franciscus toteuttaa sitä omassa toiminnassaan aktiivisesti. Paavina Franciscus myös yhdistää mielenkiintoisesti uskonnon ja politiikan rauhanpolitiikkansa ajamisessa. Hän säilyttää asemansa uskonnollisena johtajana, mutta toimii vakuuttavasti myös poliittisella kentällä.

Tutkimukseni johtopäätöksenä on, että paavi Franciscus on relevantti rauhanpoliittinen toimija kansainvälisessä politiikassa. Väitettä tukee se, että hänen rauhanpoliittinen ohjelmansa on sovellettavissa kansainväliseen kontekstiin sekä se, että Franciscus on nostanut paavi-instituution kansainvälisesti katsottuna relevantiksi toimijaksi.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
2. LÄHDEMATERIAALI, TUTKIMUSMETODI JA KONTEKSTI	4
3. PAAVIUS HENKILÖNÄ JA INSTITUUTIONA	6
3.1. PAAVIUS JATKUVUUTTA EDUSTAVANA INSTITUUTIONA.....	6
3.2. JORGE MARIO BERGOGLIO – UUDEN MAAILMAN PAAVI?	9
3.3. PAAVI KANSAINVÄLISEN POLITIIKAN TOIMIJANA	13
4. RAUHA JA KONFLIKTI PAAVIEN POLITIIKASSA 1900-LUVULLA	16
4.1. PAAVIEN POLIITTISEN AJATTELUN TAUSTAA	17
4.2. DIPLOMAATTEJA JA RAUHANNEUVOTTELUPYRKIMYKSIÄ 1914-1939	19
4.2.1. <i>Benedictus XV</i>	19
4.2.2. <i>Pius XI</i>	23
4.3. MYÖTÄILYÄ, LIENNYTYSTÄ VAI NATSISYMPATIOITA? PIUS XII 1939-1958	27
4.4. MODERNIN AJAN UUDISTAJAT 1958-1978.....	32
4.4.1. <i>Johannes XXIII</i>	32
4.4.2. <i>Paavali VI</i>	37
4.5. GLOBALISOITUVAN MAAILMAN PAAVIT 1978-2013	40
4.5.1. <i>Johannes Paavali II</i>	40
4.5.2. <i>Benedictus XVI</i>	43
5. MAAILMAN TILA FRANCISUKSEN SILMIN	48
5.1. ”MAAILMAN ON SODASSA”	48
5.2. GLOBAALI VÄLINPITÄMÄTTÖMYYS RAUHAN ESTEENÄ	53
5.3. OIKEUTETUN SODAN TRADITIO TIENHAARASSA	56
6. OIKEUDENMUKAINEN RAUHA	59
6.1. AJATTELUTAPOJEN MUUTOS	59
6.1.1. <i>Veljeys</i>	60
6.1.2. <i>Solidaarisuus</i>	63
6.1.3. <i>Väkivallattomuus</i>	66
6.2. TOIMIJAT JA VASTUU	70
6.2.1. <i>Yksilöt</i>	70
6.2.2. <i>Johtajat</i>	73
6.2.3. <i>Yhteisöt</i>	77
7. FRANCISUKSEN RAUHANPOLITIikka	80
7.1. RAUHANPOLITIIKAN ONNISTUMISET JA KOETINKIVET	80
7.2. PAAVI FRANCISCUS RAUHANPOLIITTISENA TOIMIJANA	85
8. JOHTOPÄÄTÖKSET	90
LÄHTEET	94
KIRJALLISUUS	96

1. Johdanto

Maaliskuun 13. päivän vuonna 2013 tiedotusvälineissä uutisoitiin laajasti, että roomalaiskatolisen kirkon johtoon oli valittu ei-eurooppalainen paavi ensimmäistä kertaa 1600 vuoteen. Samassa yhteydessä kuvailtiin uuden paavin astuvan kriisissä olevan organisaation johtoon. Maailman suurin globaali organisaatio oli siirtymässä suurista kriisivuosista täysin uuteen aikakauteen argentiinalaisen jesuiittapaavin johdolla. Paavi Franciscus oli astunut Pyhän istuimen johtoon.

Ensimmäisistä arvioista lähtien monet asettivat suuria odotuksia uudelle paaville. Hänen katsottiin jo nimensä Franciscus perusteella edustavan uudenlaista johtajuutta, joka toi mieleen 1200-luvun Franciscus Assisilaisen, nöyrän köyhien auttajan. Jossakin arvioissa paavi Franciscusta verrattiin myös presidenttiytensä alkuaikojen Barack Obamaan. Maailmalla odotettiin uuden paavin tuovan muutoksen tuulia niin katolisen kirkon sisälle kuin laajemminkin kansainväliseen yhteisöön.¹

Franciscuksen valinta paaviksi toi esiin ajatuksen toisenlaisesta johtajuudesta kansainvälisessä politiikassa. Aikaisemmista paaveista viimeksi Johannes Paavali II oli 1970-80-luvuilla saavuttanut jonkinlaisen kansainvälisen roolin myös poliittisena johtajana, mutta hänen loppukautensa ja Benedictus XVI:n kausi paavina oli osoittanut paavi-instituution poliittisen roolin menettäneen merkittävästi merkitystä. Franciscuksen toiminta alusta lähtien on kuitenkin osoittanut paaviuden nousseen uudelleen relevantiksi toimijaksi kansainvälisessä politiikassa.

Paaviuskautensa viitenä ensimmäisenä vuotena Franciscus on ottanut aktiivisesti kantaa kansainväliisiin asioihin. Hän on puhunut maailmassa vallitsevasta kolmannesta maailmansodasta, jota soditaan erinäisten pienten sotien kautta. Erityisen ponnekkaasti hän on peräänkuuluttanut myös rauhan rakentamista ja muotoillut käsitystä oikeudenmukaisesta ja kestävästä rauhasta. Tästä esimerkkinä on tutkimukseni otsikossa näkyvä lainaus, jolla Franciscus otsikoi Maailman rauhanpäivän pitämänsä puheen vuonna 2016. Franciscuksen aktiivisuus rauhanpolitiikassa on herättänyt kysymyksen siitä, minkälainen rauhanpoliittinen toimija paavi Franciscus kansainvälisessä politiikassa on? Tähän etsin vastausta tämän tutkimuksen avulla.

Kansainvälisen politiikan tieteenalalla korostuu usein etenkin sellainen johtajuus, jonka perusteet ovat materiaalisessa vallassa. Niin sanotun pehmeän vallan rooli jää usein marginaaliin. Lisäksi us-

¹ Pullella & Moody 13.3.2013.

konnollisten johtajien rooli kansainvälisessä politiikassa on jäänyt paljolti huomioimatta. Tällä tutkimuksella haluan avata näkökulmia juuri tällaiseen pehmeään, ideoihin ja arvoihin perustuvaan mielipidejohtajuuteen, jota näen paavi Franciscuksen edustavan. Johtajuudellaan hän edustaa tällaista pehmeää valtaa, joka on hyvin poikkeuksellista kansainvälisen politiikan saralla. Tämän tutkimuksen tarkoitus onkin osoittaa paaviuden relevanssi kansainvälisessä politiikassa. Kansainvälisen politiikan tieteenalan kannalta näen tärkeänä tuoda esiin tämän kaltaisen poikkeuksellisen toimijan, jonka vaikutusvalta voi olla suurta riippumatta materiaalisesta vallasta.

Paavien poliittista merkitystä ei ole kansainvälisen politiikan alalla tutkittu juurikaan. 2010-luvulla poikkeuksena ovat muiden muassa tutkijat Mariano Barbato ja Alexander Stummvoll. He ovat tuoneet esiin paavin poikkeuksellinen roolin juuri kansainvälisen politiikan toimijana. Heidän argumenttinaan on se, miten tieteenalalla paavin eli Pyhän istuimen roolia tulisi tutkia enemmän, sillä paaviuden merkitys on usein luultua suurempi.² Tästä syystä olen valinnut tarkasteluni kohteeksi paavi Franciscuksen kansainvälisen politiikan toimijana.

Tässä pro gradu -tutkielmassa selvitän, kuinka relevantti rauhanpoliittinen toimija paavi Franciscus on kansainvälisessä politiikassa. Vastaan tähän kysymykseen kahden tarkemman kysymyksen avulla. Ensimmäinen niistä on se, minkälaista rauhanpoliittista mallia Franciscus tarjoaa sovellettavaksi kansainvälisessä kontekstissa. Toinen kysymys liittyy siihen, miten Franciscus käyttää paavi-instituutiotaan rauhanpolitiikansa toteuttamiseen. Ensimmäisen kysymyksen kohdalla otan tarkastelun kohteeksi paavi Franciscuksen oman kirjallisen tuotannon. Analysoin hänen rauhanpoliittisia linjauksiinsa, maailman vallitsevaa tilaa ja perusteita oikeudenmukaiselle ja kestäväälle rauhalle. Toisen kysymyksen kohdalla peilaan paavi Franciscuksen ajatuksia ja toimintaa paavi-instituution laajempaan historiaan. Näiden kahden kysymyksen kautta haen vastausta siihen, kuinka relevantti rauhanpoliittinen toimija paavi Franciscus kansainvälisessä politiikassa on?

Tutkielmani rakentuu seitsemästä pääluvusta. Johdannon jälkeisessä luvussa 2 esittelen tarkemmin tutkimukseni lähteet ja tekemäni rajaukset niiden suhteen. Kuvaan myös tutkimusmetodia ja tutkimukseni dispoositioon liittyviä valintoja. Luvussa 3 tarkastelen paaviutta instituutiona ja henkilönä. Tuon myös esiin Franciscuksen henkilöhistoriaa ja sitä kontekstia, jossa hän astui virkaansa vuonna 2013. Samassa luvussa käsittelem myös paavia kansainvälisen politiikan toimijana. Tämä luku luo perustan Franciscuksen toimijuuden tarkasteluun.

² Kts. mm. Barbato 2013, Stummvoll 2012.

Neljännessä luvussa tutkin tarkemmin paavien poliittista ajattelua. Tarkasteluni kohteena ovat 1900-luvun paavit ja heidän harjoittamansa rauhanpolitiikka vuodesta 1914 aina vuoteen 2013, jolloin paavi Franciscus valittiin paaviksi. Tämä luku toimii tutkimukseni historiallisena taustalukuna, jonka avulla asetan paavi Franciscuksen ajattelun osaksi paavi-instituution historiaa. Samalla se tarjoaa näkökulmia paavien poliittisen rooliin historian eri konfliktien saatossa. Tämä historiallinen katsaus ei ole tutkimusteknisesti ajateltuna perinteinen teorialuku, mutta tarjoaa vastaavan kontekstin myöhemmälle analyysilleni, jossa pohdin paavin merkitystä kansainvälisessä politiikassa.

Luvussa viisi tuon esiin paavi Franciscuksen ajattelua siitä, mikä on maailman vallitseva tila 2010-luvulla. Käsittelen myös sitä, mikä Franciscuksen mukaan on kestävän ja oikeudenmukaisen rauhan esteenä. Luvun lopussa käyn keskustelua myös oikeutetun sodan traditiosta ja sen mahdollisesta muuttuvasta roolista kirkon tämänhetkisessä linjassa. Otan teeman tarkastelun kohteeksi siksi, että paavi Franciscus on nostanut tämän vuosisatoja vanhan perinteen uudelleen arvioitavaksi viimeisten vuosien aikana. Maailman tilaa käsittelevästä luvusta siirryn kuvaamaan paavi Franciscuksen rauhanpolitiikan perusteita ja käsitystä oikeudenmukaisesta rauhasta. Kuudes luku jakautuu kahteen osaa. Käsittelen ensin paavi Franciscuksen käsitystä tarvittavasta ajattelutapojen muutoksesta, joka tarkoittaa kolmea periaatetta, veljeyttä, solidaarisuutta ja väkivallattomuutta. Näiden teemojen kautta siirryn kuvaamaan tarkemmin sitä, miten paavi Franciscus näkee toimijuuden roolin suhteessa rauhan rakentamiseen. Eri toimijoista tutkin yksilön, johtajien ja yhteisöjen roolia suhteessa rauhan vaatimukseen.

Seitsemännessä luvussa analysoin laajemmin paavi Franciscuksen rauhanpolitiikkaa. Tuon analyysini tueksi ajankohtaista keskustelua Franciscuksen politiikasta, sen onnistumisista ja koetinkivistä. Tästä siirryn analysoimaan Franciscusta rauhanpoliittisena toimijana. Tässä luvussa vastaan myös tutkimukseni varsinaisiin tutkimuskysymyksiin.

2. Lähdemateriaali, tutkimusmetodi ja konteksti

Tämän tutkimuksen keskeisenä kohteena on paavi Franciscuksen poliittinen ajattelu. Sen ohella tutkin laajemmin myös 1900-luvun paavien ajattelua. Paavi Franciscuksen kohdalla nojaan primaariaineistona hänen 19 omaan kirjalliseen julkaisuunsa, muiden paavien kohdalla sekundaariaineistoon eli aiempaan tutkivaan kirjallisuuteen. Franciscuksen rauhanpoliittisia käsityksiä tutkiessani käytän pääsääntöisesti hänen paavina julkaisemiinsa neljään Maailman rauhanpäivän puheisiinsa vuosilta 2014-2017. Niiden ohella käytän aineistona kymmentä tervehdyspuhetta (*Address*), kahta hartauspuhetta (*Mediation*), kahta paavillista viestiä (*Message*) sekä yhtä keskustelukirjaa. Paavin institutionaalista luonteesta johtuen olen ottanut tarkastelun kohteeksi myös 1900-luvun paavien poliittisen ajattelun. Näiden kahdeksan paavin kohdalla nojaan aiempaan tutkimuskirjallisuuteen, jonka pohjalta luon taustan paavi Franciscuksen ajattelun peilaamiseen.

Paavi Franciscuksen käsittelee rauhanpolitiikkaansa selkeästi juuri neljässä virallisessa rauhanpäivän puheessaan: *Fraternity, the Foundation and Pathway to Peace* (2014), *No longer slaves, but brothers and sisters* (2015), *Overcome Indifference and Win Peace* (2016) sekä *Nonviolence: a Style of Politics for Peace* (2017). Toisen osan käyttämissäni lähteissä muodostaa paavi Franciscuksen vetoomukset, viralliset kirjeet ja puheet, jotka hän suunnannut eri kohderyhmille. Varhaisin lähde on Franciscuksen Buenos Airesin arkkipiispana kirjoittama keskustelukirja juutalaisen rabbi Abraham Skorkan kanssa, joka ilmestyi alun perin vuonna 2010.

Kaikissa valitsemisissä kirjallisissa lähteissä Franciscus käsittelee poliittista ja yhteiskunnallista rauhaa eri näkökulmista. Paavi Franciscus on valtakaudellaan julkaissut myös muutamia paavillisia kiertokirjeitä sekä useita virkaansa kuuluvia kirkollisia asiakirjoja. Näiden julkaisujen kohderyhmänä ovat ensisijaisesti roomalaiskatolisen kirkon jäsenet ja sisällöltään ne käsittelevät joko hengellisiä tai tutkimukseni kannalta toisarvoisia teemoja. Olen nähnyt tärkeämpänä analysoida niitä lähteitä, jotka Franciscus on osoittanut niin sanotulle maalliselle yleisölle. Tästä syystä lähteeni rajautuvat ennen kaikkea niihin julkaisuihin, joissa Franciscus käsittelee rauhaa yhteiskunnallisena ilmiönä.

Tutkimusmenetelmänä käytän ymmärrykseen pyrkivää tulkitsevaa analyysia. Tutkimukseni taustalukuna toimii historiallinen katsaus paavien poliittiseen ajatteluun, jonka kautta siirryn tutkimaan paavi Franciscuksen rauhanpoliittista ajattelua. Tutkimuksessani yhdistyvät siten historiallinen perspektiivi

ja osittain diskurssianalyysi, joiden avulla selvitän Franciscuksen ajattelun laajempia kaaria.³ Franciscuksen ajattelua tutkiessani olen käyttänyt kriittistä lukutapaa suhteessa primääriaineistoon. Menetelmänä nojaan Hale & Napierin teoksessa *Research Methods in Interpreting* kuvattuun tulkitsevaan tutkimusmenetelmään.⁴ Olen käynyt läpi Franciscuksen koko julkisen kirjallisen tuotannon ja rajannut siitä ne julkaisut, joissa hän puhuu rauhasta tai siihen liittyvistä teemoista. Valittujen tekstien kohdalla olen käynyt tarkkaan läpi sen, kenelle viesti on osoitettu ja miten Franciscus kussakin tapauksessa rauhaa käsittelee. Olen kiinnittänyt erityistä huomiota termien ”rauha”, ”sota” ja ”konflikti” käyttöön. Terminologisesti olen tehnyt rauha-sanankohdalla aineistollisen rajauksen siihen, missä yhteydessä puhutaan yhteiskunnallisesta rauhasta sulkien pois aineiston, jossa puhutaan rauhasta yksinomaan hengellisessä mielessä.

Tutkimuksellisesti luku 3 muodostaa perustan paavi Franciscuksen toimijuuden tarkasteluun. Siinä tuon esiin paaviuden instituutionaalisen luonteen. Historiallinen taustaluku 4 taas asettaa Franciscuksen ajattelun osaksi instituution historiaa tuodessani esiin hänen edeltäjiensä poliittista ajattelua. 1900-luvun paavien tarkastelu kontekstoi paavi Franciscuksen ajattelua ja tarjoaa ikään kuin peilin hänen rauhanpolitiikkansa analysoimiseen. Historiallisen taustaluvun synä on paavi-instituution luonne traditioon sidottuna historiallisena toimijana. Yhden paavin politiikan tutkiminen ei olisi mahdollista ilman instituution lähihistorian esiintuomista.

Tutkimukseni aikajänne ja lähdeaineiston rajaus muodostavat tutkimukselleni myös tiettyjä rajoja. Tästä syystä en tutkimuksessani ota kantaa juurikaan Yhdysvaltain presidentti Donald Trumpin ja paavin enkä lainkaan Ranskan presidentti Emmanuel Macronin ja paavin välisiin suhteisiin. Ajallisesti uusin lähde on tammikuinen puhe vuonna 2017, joten historiallisesti tutkimukseni rajautuu käytännössä vuoteen 2016.

³ Hale&Napier 2013, 115-119.

⁴ Hale&Napier 2013, 33-38.

3. Paavius henkilönä ja instituutiona

Paavius henkilönä ja instituutiona edustaa mielenkiintoista yhdistelmää, jossa yksilö ja historiallinen traditio yhdistyvät poikkeuksellisella tavalla. Seuraavaksi tarkastelen paaviutta yleisellä tasolla, paavi Franciscusta henkilönä ja uutena paavina sekä laajemmin paaviutta kansainvälisen politiikan toimijana. Luvussa 3.1. tarkastelu lähtee paaviuden varhaisvaiheista, mutta keskittyy enimmäkseen viimeisen 150 vuoden ajanjaksoon. Luvussa käsittelen paaviutta niin instituutiona kuin henkilönä sekä paaveja valtionpäämiehinä. Luvussa 3.2. esittelen Jorge Mario Bergoglion eli paavi Franciscuksen henkilönä. Kuvaan lyhyesti hänen keskeisiä elämänvaiheitaan ennen paaviksi valintaa sekä tilannetta, jossa hän astui virkaansa odotettuna uudenaikaisena paavina. Luvussa 3.3. tuon esiin paavin roolin kansainvälisen politiikan toimijana. Lopuksi esittelen sitä kontekstia, jossa Franciscus paavina toimii.

3.1. Paavius jatkuvuutta edustavana instituutiona

Paavi on roomalaiskatolisen kirkon ylin hengellinen johtaja, Rooman piispa sekä Vatikaanivaltion⁵ päämies. Paavin virka on osa roomalaiskatolisen kirkon ylintä päättävää elintä eli Pyhää istuinta, joka muodostuu itse paavin virasta sekä sen ympärillä olevasta kirkon hallintokoneistosta.⁶ Paavius edustaa nykyajan maailmassa harvinaista instituutiota. Sen juuret ulottuvat aina 2000 vuoden taakse Rooman valtakuntaan, jolloin Jeesuksen opetuslapsista apostoli Pietari asetettiin perimätiedon mukaan Rooman piispaksi ja koko kristikunnan johtajaksi. Pietarista lähtee katkeamaton paavien ketju, jonka 266. edustajaksi vuonna 2013 valittiin argentiinalainen Jorge Mario Bergoglio, paavinimeltään Franciscus. Paavi johtaa virassaan maailman suurinta organisaatiota, 1,25 miljardin jäsenen roomalaiskatolista kirkkoa, joka on suurin ja maantieteellisesti laajin kristinuskon haaroista. Vaikka kirkon jäsenet edustavat eri kansallisuuksia ja hyvinkin erilaisia näkökulmia, kaikki katolilaiset ovat virallisesti kuuliaisiksi kulloisellekin paaville.⁷

Nykymuotoinen paavius juontaa juurensa 400-luvulle paavi Leo I:n kaudelle. Roomasta oli ensimmäisten vuosisatojen aikana tullut kirkolle tärkeä keskus, sillä siellä oli apostoli Pietarin ja Paavalin haudat. Myös Rooman piispalla oli tärkeä rooli Pietarin perinnön jatkajana. Rooman piispuuden suuri muutos tapahtui 440-luvulla, kun valtaan nousi Leo I. Ensitöikseen hän omaksui roomalaisen hallin-

⁵ Vatikaanivaltio on pinta-alaltaan neljä hehtaaria, sen asukasluku on noin 800, joista 450:lla on Vatikaanin kansalaisuus. <http://www.vaticanstate.va/content/vaticanstate/en/stato-e-governo/note-general/popolazione.html>.

⁶ Pyhään istuimeen viitataan usein virheellisesti termillä Vatikaani, joka tarkoittaa vain Pyhän istuimen hallitsemaa maa-aluetta Rooman kaupungin alueella.

⁷ Heininen 2004, 8–9; Coppa 2008, 3.

tamuodon, joka korosti absolutismia ja keisarin yksinvaltiutta. Leo nosti nopeasti Rooman piispanviran muiden piispojen yläpuolelle ja liitti virkansa entistä vahvemmin Pietariin. Hän omaksui ensimmäisenä termin paavi (engl. *supreme pontiff*). Vuosisatojen kuluessa eri paavit liittivät virkaansa myös muita uusia termejä, kuten *Kristuksen sijainen maan päällä, kirkon ja maailman absoluuttinen herra* ja jopa *Jumalan sijainen*. Paaviuden ohella kirkon hallinnossa tapahtui muutoksia varhain. Vuodesta 1077 alkaen kirkosta tuli rakenteeltaan monarkkinen ja absoluuttinen instituutioyhteisö. Organisaationa kirkosta tuli selkeän pyramidimalli, jossa valta ja päätöksenteko keskitettiin ylimmän johdon käsiin.⁸ Vuosien saatossa eri paavit ovat käyttäneet valtaansa vaihtelevasti ja välillä valta on ollut enemmän hajautettua. Selkeä muutos paavinvallan korostamiseen tapahtui viimeisen kerran Pius XII:n aikana 1950-luvulla. Hänestä alkaen sekä Johannes Paavali II että Benedictus XVI ovat pitäneet vallan selkeästi omissa käsissään. Jonkinlaista muutosta on tapahtunut kuitenkin paavi Franciscuksen noustua paavinistuimelle. Tähän palaan myöhemmissä luvuissa tarkemmin.

Roomalaiskatolisen kirkon hengellisen johtajuuden lisäksi paavi on myös poliittinen johtaja. Vatikaanivaltion päämiehenä paavi on maailman pienimmän valtion suvereeni hallitsija. Valtio on täysin Rooman kaupungin ympäröimä ja siitä monilta osin riippuvainen.⁹ Vatikaanilla on diplomaattisuhteet 180 valtio ja Euroopan unionin kanssa. Lisäksi sillä on ollut vuodesta 1994 erityisluonteinen sopimus Palestiinan vapausjärjestö PLO:n kanssa.¹⁰ Paavin maallinen valta on historian kuluessa ollut monilta osin suurempi kuin nykyään. Vatikaanivaltiota edelsi niin sanottu Kirkkovaltio, joka syntyi 700-luvulla ja pysyi pystyssä vuoteen 1870 saakka. Laajimmillaan Kirkkovaltio ulottui aina pohjoiseen Lombardiaan saakka kattaen suuren osan nykyisen Italian keskiosista. Kirkkovaltion aikana paavit olivat merkittäviä eurooppalaisia valtionpäämiehiä ja taitavia poliitikkoja. Heidän johtamansa Kirkkovaltio oli osa niin sotia kuin rauhanneuvotteluja, kuin mikä tahansa muu valtio. Kirkkovaltio tuli tiensä päähän kuitenkin 1800-luvun lopussa, jolloin se vastoin paavin tahtoa liitettiin Italian kuningaskuntaan. Vuonna 1929 paavi Pius XI ja Benito Mussolini solmivat niin sanotun lateraanisopimuksen, jonka myötä perustettiin nykyinen Vatikaanivaltio. Samalla Vatikaani sai sillä nykyäänkin olevat suvereenin valtion oikeudet. Siitä alkaen paavin konkreettinen maallinen valta on ollut jokseenkin muuttumatonta.¹¹

⁸ Boff 2014, 14-17; Heininen 2004: 23.

⁹ Vatikaanivaltio on täysin riippuvainen muun muassa Rooman kaupungin infrastruktuurista.

¹⁰ "Bilateral and multilateral relations of the Holy See". http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/documents/rc_seg-st_20010123_holy-see-relations_en.html.

¹¹ Heininen 2004, 20-22; Coppa 2008, 1.

Paavina voi olla virassa yhtä aikaa vain yksi henkilö ja useimmiten kyseinen henkilö pysyy virassa kuolemaansa saakka. Paavia ei voi erottaa virastaan. Vakiintuneen käytännön mukaan uusi paavi valitaan vasta edellisen kuoltua, joskin mielenkiintoisen poikkeuksen tähän tekee edellisen paavi Benedictuksen rooli eronneena ja elossa olevana emerituspaavina. Paavien eroamiset eivät ole kuitenkaan yleisiä, sillä edellisen kerran paavi erosi virastaan keskiajalla vuonna 1294. Uuden paavin valitsee aina kardinaaleista muodostuva konklaavi.¹² Konklaavissa kardinaalit äänestävät joukostaan uuden paavin, ja valituksi tulee ehdokas, joka saa vähintään kahden kolmasosan määräenemmistön äänistä. Paavinvalintaa on värittänyt historian kuluessa erinäiset kirkkopoliittiset näkemuserot ja uudeksi paaviksi onkin valittu usein hyvinkin erilainen henkilö kuin aikaisempi paavi. Paavinvaalia on kuvannut usein yllätyksellisyys, sillä vahvatkaan ennakkosuosikit eivät aina tule valituiksi.¹³ Huomionarvoista on kuitenkin se, että paavius edustaa vahvaa instituutionaalista jatkuvuutta, eikä uuden paavin myötä tapahdu vastaavaa linjamuutosta kuin esimerkiksi suurvaltojen presidentinvaaleissa.¹⁴ Pyhän istuimen ja paavien kohdalla on lisäksi tarkoin huomioitava aina se, kuka puhuu ja kenen äänellä sekä se, mikä painoarvo kullakin viestillä on. Paavit voivat puhua omissa nimissään yksityishenkilönä, virkaansa edustaen tai koko kirkon opillista näkemystä edustaen.¹⁵

¹² Kardinaalit ovat paavin jälkeen korkea-arvoisimpia johtajia roomalaiskatolisessa kirkossa ja ovat aina paavien nimitämiä. Kardinaalit johtavat jokaista kirkon keskushallinnon eli kuurian virastoa. Näiden ns. kuuriakardinaalien lisäksi paavi voi nimittää kardinaaleiksi esimerkiksi entisiä paavillisia diplomaatteja eli nuntiuksia. Keskiajalla luotiin määräys, jonka mukaan paavinvaali tulee toimittaa konklaavissa. Konklaavi kokoontuu tarkoin eristettyyn Sikstuksen kappeliin Vatikaanin muurien sisäpuolella. Konklaavin perimmäinen tarkoitus on estää ulkopuolinen vaikutus vaalin tulokseen ja toisaalta nopeuttaa uuden paavin valintaa sulkemalla kardinaalit eristyksiin ulkomaailmasta. Heininen 2004, 8–12.

¹³ Heininen 2004, 8–12.

¹⁴ Zidan, Aishi: ”Paavi Franciscus pani tuulemaan”. HS 16.1.2014. <http://www.hs.fi/ulkomaat/a1305829562217>.

¹⁵ Esimerkiksi paavi Benedictus XVI julkaisi kolmiosaisen kirjasarjan nimellään Joseph Ratzinger, vaikka oli samaan aikaan virkaatekevä paavi. Teoksensa *Jesus of Nazareth: From the Baptism in the Jordan to the Transfiguration* johdannossa hän toteaa: ”It goes without saying that this book is in no way an exercise of the magisterium, but is solely an expression of my personal search 'for the face of the lord'...”. Ratzinger 2008, xxiii-xxiv. Huomionarvoista on myös esimerkiksi se, että paaviin liitetty oppi erehtymättömyydestä ei tarkoita sitä, että kyseinen viranhaltija olisi sanomisissaan aina erehtymätön. Erehtymättömyys koskee vain niin sanottua *ex cathedra* -tilannetta, jossa paavi määrittää jonkin uskoa tai moraalialia koskevan opin eli dogmin osaksi kirkon virallista oppia. Tätä edeltää aina pitkä ja monipuolinen prosessi, jossa on mukana kaikki kirkon piispat. Paavi henkilönä ei siis ole erehtymätön, vaan erittäin tarkoin ehdoin hänen opeuksensa. Mielenkiintoista on myös se, että erehtymätön *ex cathedra* -oppi on annettu vain kerran historian aikana. Sen teki paavi Pius XII vuonna 1950, jolloin hän vahvisti roomalaiskatolisen kirkon opin Marian taivaaseen ottamisesta. Heininen 2004, 106–107; 146.

3.2. Jorge Mario Bergoglio – uuden maailman paavi?

Nykyinen paavi Franciscus on virallisten laskelmien mukaan 266. kyseistä virkaa hoitava henkilö. Hän on ensimmäinen eteläamerikkalainen paavi, ensimmäinen paavi läntiseltä pallonpuoliskolta sekä ensimmäinen jesuiittasääntökunnasta nouseva paavi. Häntä edellinen ei-eurooppalainen paavi oli 700-luvulla elänyt syyrialainen Gregorius III.

Ennen valintaansa paaviksi Franciscus tunnettiin syntymänimellä Jorge Mario Bergoglio. Hän syntyi Argentiinan Buenos Airesissa 17.12.1936 keskiluokkaiseen italialaiseen perheeseen, joka oli muuttanut maahan Italian Piemontesta seitsemän vuotta aiemmin. Syy muuttoon oli Italiassa nouseva fasismi, jota Jorge Marion isä oli vastustanut. Perheessä pidettiin vahvasti esillä italialaisia juuria, joskin varsinaisena puhekielenä oli aina espanja. Tuleva paavi oppi jo varhain keskeisimmät kristilliset arvot katolisten sisarten pitämässä koulussa. Elämänsä varhaisvaiheen merkittävimpinä opettajina hänellä oli kaksi nunnaa, sisaret Rosa ja Dolores. Heidän kautta nuori Jorge oppi pitämään arvossaan rehellisyyttä, nöyryyttä ja myötätuntoa toimintansa perustavina arvoina.¹⁶

Nuorena Jorge Bergoglio oli kiinnostunut kirjallisuudesta, mutta aloitti kuitenkin opinnot kemian parissa, josta hän valmistui maisteriksi jo 19-vuotiaana. Seuraavaksi hän oli aikeissa aloittaa lääketieteen opinnot, mutta lopulta teologia vei miehen mukanaan. Kutsumus papiksi oli löytynyt hetkeä aiemmin ja pian hän löysi tiensä Buenos Airesin keskustassa olevaan Vile Deton hiippakunnalliseen seminaariin. Maaliskuussa 1958 Bergoglio liittyi jesuiittaveljestöön. Seuraavat vuodet hän opiskeli humanistisia tieteitä Chilessä, josta hän palasi vuonna 1963 Buenos Airesiin viimeistelläkseen tutkintonsa filosofiassa. Vuosina 1964-66 Bergoglio opetti eri yliopistoissa kirjallisuutta ja psykologiaa kunnes aloitti varsinaiset teologian opintonsa Colegio of San José –oppilaitoksessa. Vuonna 1969 Bergoglio vihittiin papiksi jesuiittojen veljeskuntaan, mutta opinnot jatkuivat vielä pari vuotta muun muassa Espanjassa.¹⁷

Jesuiitoille tyypilliseen tapaan akateeminen oppineisuus korostui jo tuolloin Bergoglion elämässä. Laajat opinnot eri tieteenaloilta johdattivat hänet toimimaan useissa opetustehtävissä eri yliopistoissa sekä vuosina 1980-86 vanhan opinahjonsa Colegio of San José:n rehtorina. 1970-1980-luvuilla Bergoglio eli samaan aikaan keskellä sotilasjuntan hallitsemaan yhteiskuntaa. Argentiinassa sotilasjuntan

¹⁶ Moyniham 2013, 138-141; Gibson 2014.

¹⁷ Moyniham 2013, 141,143-144; Gibson 2014; <http://w2.vatican.va/content/francesco/en/biography/documents/papa-francesco-biografia-bergoglio.html>.

kiristynyt kontrolli oli alkanut jo 1960-luvun lopulla, mikä eskaloitui vuosina 1976-1983 niin sanottuna Likaisena sotana. Noiden vuosien väkivaltaisuuksista osansa saivat myös kirkon papit. Samaan aikaan nousussa ollut vapautuksen teologia edusti selkeää vastavoimaa sotilasvallan sorrolle ja monet papit ajautuivat vakavaan konfliktiin sotilashallinnon kanssa.¹⁸ Bergoglio joutui pian mukaan tähän yhteiskunnalliseen sekasorron aikaan etenkin, kun hänet 36-vuotiaana valittiin Argentiinan jesuiittojen johtajaksi. Tällä paikalla Bergoglio joutui sekä sisäisten että ulkoisten paineiden alaiseksi tasapainotellessaan sotilasjuntan kanssa. Hänen valtakautensa jesuiittojen johtajana kesti yhteensä kuusi vuotta aina vuoteen 1979 asti. Myöhemmin Bergogliota on kritisoitu hänen myötämielisestä suhtautumisestaan Argentiinan sotilasjuntaan. Useat tutkijat ovat kuitenkin huomauttaneet, että tuona aikana Bergoglio toimi vaikeassa välikädessä suojellessaan monia sotilashallinnon vihollisia. Myös Bergoglion sisko on myöhemmin sanonut, että perheen perintö fasismin vastustajina oli syy siihen, ettei hänen veljensä asettunut koskaan tukemaan oikeistohallitusta 1970 Argentiinassa.¹⁹

Sisäinen paine Bergogliota kohtaan nousi 1990-luvun alussa, jolloin hän siirtyi hetkeksi Buenos Airesin ulkopuolelle. Tuota aikaa Bergoglio on kuvannut vaikeana sisäisenä kriisinä, joskin melko pian hän teki näyttävän paluun maan pääkaupunkiin. Vuonna 1992 Buenos Airesin kardinaali Antonio Quarracino nimitti Bergoglion apulaispiispaksi ja jo kuusi vuotta myöhemmin hän nousi Quarracinon seuraajaksi Argentiinan arkkipiispaksi. Nousu kirkon hierarkiassa eteni nopeasti kun vuonna 2001 paavi Johannes Paavali II nimitti Bergoglion vielä kardinaaliksi. Nimitys oli siitä merkityksellinen, että 120-jäsenisessä kardinaalikollegiossa oli Bergoglion ohella vain yksi jesuiittajäsen.²⁰ Bergoglio oli löytänyt tiensä Argentiinan sekasorron ajoista hiljalleen kohti roomalaiskatolisen kirkon ylintä johtoa. Samalla vanha ura akateemikkona ja opettajana oli vaihtumassa näkyväksi kirkolliseksi johtajaksi ja vallankäyttäjäksi.

Ennen paaviksi valintaansa Bergoglio toimi perheasioihin keskittyneessä paavillisessa neuvostossa sekä Latinalaisen Amerikan paavillisessa komissiossa. Bergoglion asema Pyhän istuimen johtopaikoilla ei kuitenkaan näytä vieraannuttaneen häntä tavallisten ihmisten elämästä. Merkillepantavaa Bergoglion toiminnassa on ollut etenkin hänen näkyvä vaatimattomuutensa. Arkkipiispana hän vieraili säännöllisesti Buenos Airesin slummeissa ja matkusti mieluiten metrolla tavallisten ihmisten

¹⁸ Vapautuksen teologialla tarkoitetaan 1960-luvulla Latinalaisessa Amerikassa noussutta kristillistä liikettä, joka ammentaa vaikutteita muun muassa marxilaisuudesta. Vapautuksen teologian ytimessä on ajatus siitä, että kristinuskossa vapautus koskee myös yhteiskunnallista ja poliittista todellisuutta, jossa köyhät ja sorretut tulee vapauttaa. Rowland 1999, xiii-xv.

¹⁹ Gibson 2014; Moynihan 2013, 138-141; <http://w2.vatican.va/content/francesco/en/biography/documents/papa-francesco-biografia-bergoglio.html>.

²⁰ Gibson 2014.

tapaan. Arkkipiispana hän myös kaksinkertaisti slummeissa toimivien pappien määrän. Tämän voidaan nähdä nousevan jesuiittojen perinteestä, jossa 1960-luvulta alkaen on korostettu erityisesti työtä köyhien ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden puolesta. Sama linja hänellä on säilynyt myös paaviksi valinnan jälkeen. Toisin kuin edeltäjänsä, paavi Franciscus ei ole halunnut asua paavin ylellisessä virka-asunnossa vaan yksinkertaisesti pienessä yhteisössä Vatikaanin vierastalolla.²¹ Pienet symboliset valinnat ovat myös osaltaan luoneet kuvaa nöyrästä paavista. Franciscus valitsi rintaristikseen kullan sijasta hopeisen ristin ja päätti heti valintansa jälkeen käyttää tavallisia kenkiä punaisten paavillisten kenkien sijaan.²²

Bergoglion nousu paaviksi vuonna 2013 tapahtui aikana, jolloin roomalaiskatolinen kirkko oli monen kriisin ympäröimä. Kirkon sisällä ilmenneet lasten hyväksikäyttöpaukset ja esimerkiksi Vatileakspaljastukset eivät olleet jättäneet Franciscuksen edeltäjää rauhaan eikä hän tosin kyennyt näitä ongelmia edes ratkomaan. Monilta osin kirkon tila konkretisoitui ikääntyneen saksalaiseen paaviin, joka usein tahtomattaan kompuroi jatkuvien kriisien keskellä. Roomalaiskatolisessa kirkossa olikin ennen Franciscuksen valintaa melkoinen johtajuuskriisi ja koko instituutio tuntui ajautuneen huteralle alustalle.

Edellisten paavien harjoittama vallan keskittäminen juuri paavin käsiin oli osaltaan lisännyt myös julkista kritiikkiä kirkon johtoa kohtaan. Kenties tämä kaikki johti siihen, että maaliskuussa 2013 kokoontuva konklaavi valitsi paaviksi täysin uudenlaisen henkilön jo toisena kokoontumispäivänään. Bergoglion valinta paaviksi oli monilta osin poikkeuksellinen tapahtuma. Maantieteellisten seikkojen ohella täysin uusi tilanne oli juuri jesuiitan valinta kirkon ylimmäksi johtajaksi. Tämä oli poikkeuksellista sekä kirkon oman tradition että jesuiittaveljeskunnan omien tapojen suhteen. Tätä oli aiemmin pidetty mahdottomana ajatuksena etenkin sääntökunnan keskuudessa, jonka jäsenet olivat sitoutuneet ennen kaikkea palvelemaan paavia, ei olemaan paavi. Bergoglion valinta ottaa nimekseen juuri Franciscus liittää hänet toisaalta vahvasti myös toiseen sääntökuntaan, fransiskaaneihin. Fransiskaani korostama absoluuttinen köyhyys ja palveleminen yhdistettynä jesuiittojen oppineisuuteen ja oikeudenmukaisuuden ajamiseen ovat tekijöitä, joihin Bergoglion tausta ja nimivalinta häntä selkeästi suuntaavat.²³

²¹ Gibson 2014.

²² Cool 2013, 52; Moynihan 2013, 142-143; <https://www.lasalette.org/reflections/1095-pope-francis-s-pectoral-cross.html>; <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/the-pope/9932983/Pope-Francis-ditches-red-shoes.html>.

²³ Boff 2014, 9-11, 18; Gibson 2014.

Mielenkiintoinen tarkastelun kohde on myös se maailma, jossa Jorge Mario Bergoglio paavina toimii. Historiallisesti ajatellen Vatikaanivaltio elää poikkeuksellisen vakaata aikaa eikä sitä uhkaa juuri mikään ulkoinen uhka verrattuna esimerkiksi maailmansotien aikaan. Vatikaanin asema Rooman kaupungin sisällä on vakiintunut sellaiseen tilaan, jossa paavin ei juurikaan tarvitse toimia valtionpäämiehen roolissa. Tämä vaikuttaa varmasti osaltaan siihen, minkälaista poliittista liikkumavaraa paavilla tänä aikana on. Mutta minkälainen kansainvälinen toimija paavi ja etenkin paavi Franciscus sitten on?

Kenties yksi merkittävimmistä tekijöistä roomalaiskatolisen kirkon kannalta on se, miten kirkon ja yleisemminkin kristinuskon painopiste on siirtynyt radikaalisti globaaliin etelään. Tänään pohjoinen ja läntinen maailma ei enää edusta kristinuskon ydinalueita eikä näistä kulttuureista käsin voida enää sanella suuntaviivoja globaalin kirkon tulevaisuudelle. Paavina Franciscus edustaa mielenkiintoisella tavalla vanhan ja uuden maailman yhdistelmää. Hänen italialainen perhetaustansa liittää hänet selkeästi kirkon vanhaan perinteeseen. Samalla hänen henkilöhistoriansa tuo keskiöön globaalin etelän, jonka ääni on ensimmäistä kertaa noussut paavin istuimelle. Tässä suhteessa Pyhä istuin ja paavi-instituutio sen osana elävät historiallisen muutoksen aikoja. Tämä tuo tutkimukselleni kiehtovan lähtökohdan, jonka innoittamana lähden paneutumaan paavi Franciscuksen ajatteluun. Sitä ennen on tarpeellista katsoa paavin roolia poliittisena toimijana.

3.3. Paavi kansainvälisen politiikan toimijana

Paavius edustaa henkilönä ja instituutiona poikkeuksellista toimijuutta 2000-luvun maailmassa. Kansainvälisen politiikan näkökulmasta kyseessä on samalla maailman suurimman organisaation johtaja ja pienimmän kaupunkivaltion valtionpäämies. Paavin poliittinen merkitys avautuu siis ennen kaikkea hänen roolistaan roomalaiskatolisen kirkon johtajana, siis uskonnollisena johtajana. Johtajuuden merkitys ei rajaudu kuitenkaan vain katoliseen kirkkoon tai laajemmin uskontoon. Kansainvälisen politiikan toimijana paavi eroaa perinteisistä poliittisista johtajista taustansa vuoksi, mutta samaan aikaan edustaa täysin poikkeuksellista toimijuutta. Maailmassa ei liene toista vastaavaa toimijaa, jossa uskonnollinen johtajuus yhdistyy poliittiseen johtajuuteen näin globaalissa mittakaavassa.

Paaviudessa on monia mielenkiintoisia puolia, jotka tekevät tästä uskonnollisesta johtajasta varsin poikkeuksellisen toimijan myös kansainvälisen politiikan kentällä. Ensinnäkään paavi ei ole perinteinen uskonnollinen johtaja siinä mielessä, että hän johtaa maailman suurinta yhtenäistä hengellistä joukkoa. Samalla paavi on aina myös poliittinen toimija, jonka teoilla ja sanoilla on merkitystä. Paavi on myös valtion päämies, mutta suvereenista vallastaan huolimatta varsin heikko juuri valtiollisena toimijana. Samalla globaalien organisaatioiden suvereenina johtajana paavilla on poikkeuksellista valtaa etenkin sanojensa kautta. Tässä mielessä paavi voi olla merkittävä globaali suunnannäyttävä. Mielenkiintoinen ristiriita on myös siinä, ketä paavi lopulta edustaa kansainvälisessä ympäristössä.

Globaalina toimijana paavin johtajuus perustuu kuitenkin vahvaan kollegiaalisuuteen ja varsinainen päätöksenteko on usein laajan joukon prosessi. Tässä tutkimuksessa korostuu kuitenkin paaviuden merkitys yksilöllisenä toimijana. Jokaisen paavin takana on aina yksittäinen persoona, jolla on suuri valta ohjata instituution suuntaa. Vaikka suunnanmuutokset eivät aina ole suuria, roomalaiskatolisen kirkon koko ja paavin tunnettuus huomioon ottaen paavin tekemiset ja sanomiset voivat merkitä yllättävän paljon. Onkin mielenkiintoista nähdä, minkälainen vaikutus paavi Franciscuksen mielipiteillä ja teoilla on ja keihin hänen sanansa kohdistuvat.

Pyhän istuimen roolia kansainvälisessä politiikassa ei ole tutkittu kovin laajasti. 2010-luvulla Pyhän istuimen toimijuutta kansainvälisessä politiikassa ovat tutkineet muiden muassa Alexander Stummvoll ja Mariano Barbato. Molemmat ovat tuoneet esiin sen, miten täysin poikkeuksellinen toimija paavi on. Stummvoll tutkii väitöskirjassaan sitä, miten Pyhä istuin siirtää omaa normatiivista visiotaan käytäntöön konkreettisena diplomatiana. Hänen mukaansa roomalaiskatolisen kirkon yh-

teiskunnallinen doktriini ottaa selkeästi kantaa globaaliin politiikkaan. Stummvollin mukaan varsinaisia toimintamalleja doktriini ei kuitenkaan tarjoa, jolloin toimijuuden rooli, toisin sanoen paavin rooli, korostuu poikkeuksellisen paljon. Kansainvälisen politiikan näkökulmasta tämä luo mielenkiintoisen asetelman, jossa Pyhä istuin käy jatkuvaa vuoropuhelua muiden kansainvälisten toimijoiden kanssa.²⁴

Mariano Barbato on tutkinut Pyhän istuimen toimijuutta kansainvälisessä politiikassa eri rooleista käsin. Hänen mukaansa paavi on poikkeuksellinen toimija monesta syystä. Ensinnäkin paavi edustaa yli miljardia ihmistä ja on osoittanut poliittista toimijuutta historian eri vaiheissa. Pyhä istuin on lisäksi ainoa uskonnollinen toimija, jolla on erityisasema YK:ssa ja diplomaattiset suhteet lähes kaikkien valtioiden kanssa. Pyhän istuimen edustajana paavi on myös kansainvälisen lain näkökulmasta oma toimijansa. Barbaton ihmetteleekin, miksi kansainvälisen politiikan tieteenalalla paavi ei ole saanut osakseen enempää huomiota. Barbaton mukaan paavin toimijuutta kansainvälisessä politiikassa voidaan tarkastella useilla eri tasoilla, kuten Vatikaanivaltion, diplomaattisten suhteiden tai esimerkiksi ylikansallisen kirkon näkökulmista. Paavin toiminta kaikilla eri tasoilla osoittaa sen, miten monikerroksista Pyhän istuimen toimijuus politiikassa lopulta on. Barbaton mukaan paavin vaikutus etenkin globaalissa kontekstissa kasvaa lisäksi alati.²⁵ Stummvollin ja Barbaton mukaan erikoisuudesta huolimatta paavi tulee huomioida merkittävänä toimijana kansainvälisessä politiikassa.

Politiikan tutkimuksen näkökulmasta paavius edustaa niin sanottua pehmeää valtaa. Alun perin Joseph Nyen lanseeraama termi pehmeästä vallasta tarkoittaa toimijan kykyä saavuttaa haluamansa vetovoiman avulla sen sijaan, että käytettäisiin pakottamista tai rahaa. Pehmeän vallan käyttö perustuu kulttuuriseen tai poliittiseen houkuttelevuuteen, kykyyn, jossa toimijan vetovoiman ja yhteistyön avulla saadaan vastapuoli toimimaan halutulla tavalla. Pyhän istuimen ja paavin poliittinen toimijuus edustaa juuri tällaista pehmeää valtaa, jossa toimijuus perustuu ennen kaikkea ideoille ja mielipidejohtajuudelle. Vaikka pehmeä valta ei toimi samalla logiikalla kuin voimankäyttöön tai materiaalsiin resursseihin perustuva poliittinen valta, sen rooli kansainvälisessä politiikassa on silti merkittävää.²⁶ Franciscuksen ensimmäiset vuodet paavina ovat osoittaneet, että hän käyttää pehmeää valtaa esittäessään julkisesti mielipiteitä ajankohtaisista ilmiöistä saaden osakseen myös paljon huomiota. Voimaan ja materiaalsiin resursseihin perustuvan voiman puuttuessa paavi Franciscus perustaa poliittisen toimijuutensa ennen kaikkea mielipide- ja arvojohtajuuteen.

²⁴ Stummvoll 2012.

²⁵ Barbato 2013, 27, 34-37, 42-43.

²⁶ Changhe 2013, 1-6.

Tutkimukseni aikajänne Franciscuksen kohdalla kattaa vuodet 2013-2017. Tuona aikana maailmanpoliittinen tilanne on haastanut poliittiset johtajat vastaamaan aktiivisesti konflikteihin etenkin kansainvälisen terrorismin vuoksi. Lisäksi Syyrian ja Ukrainan sodat, Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan pakolaiskriisi sekä pelko uudesta kylmästä sodasta ovat tuoneet kansainväliseen politiikkaan omat haasteensa. Näihin kaikkiin kriiseihin myös paavi Franciscus on ottanut kantaa. Ne ovat myös luoneet kontekstin, jossa Franciscus rauhanpolitiikkaansa muotoilee.

Käsittelin tässä luvussa paavin roolia instituutiona ja henkilönä. Toin esiin paavin roolin Pyhän istuimen edustajana sekä paaviuden monipuolisen roolin sekä uskonnollisena että poliittisena johtajana. Esittelin nykyisen paavi Franciscuksen henkilöhistoriaa ja hänen tietänsä roomalaiskatolisen kirkon johtajaksi. Kuvasin myös hiukan sitä kontekstia, jossa Franciscus paavina toimii. Esittelin myös käsitteen paavista pehmeän vallan edustajana, jonka toiminta perustuu arvo- ja mielipidejohtajuuteen. Seuraavaksi tarkastelen laajemmin paavien rauhaan ja sotiin liittyvää poliittista ajattelua 1900-luvulla.

4. Rauha ja konflikti paavien politiikassa 1900-luvulla

Historiallisesti tarkasteltuna 1900-luku edustaa paavien politiikassa erityisen mielenkiintoista ajanjaksoa. Tutkimukseni rajautuu tähän sadan vuoden ajanjaksoon, jolloin sekä paavi-instituutio että sotien ja konfliktien luonne muuttuivat paljon edellisiin vuosisatoihin nähden. Tässä luvussa tarkastelun kohteena on 1900-luvun paavien politiikka, jolla he ovat ottaneet kantaa sotaan ja rauhaan. Tämän historiallisen katsauksen tarkoitus on asettaa paavi Franciscuksen poliittiset näkemykset osaksi paavi-instituution lähihistoriaa ja peilata Franciscuksen näkemyksiä hänen edeltäjiinsä. Katsauksessa tarjotaan näkökulmia siitä, miten paavit ovat vuosien saatossa ottaneet kantaa konflikteihin ja niiden ratkaisuun, rauhan mahdollisuuteen ja toisaalta paavin, Vatikaanin ja koko roomalaiskato-lisen kirkon asemaan osana konflikteja.

Paavit vuodesta 1914

Paavinimi	Paavina	Syntymänimi ja elinvuodet	
Benedictus XV	1914-1922	Giacomo Paolo Giovanni Battista della Chiesa	1854-1922
Pius XI	1922-1939	Ambrogio Damiano Achille Ratti	1857-1939
Pius XII	1939-1958	Eugenio Maria Giuseppe Giovanni Pacelli	1876-1958
Johannes XXIII	1958-1963	Angelo Giuseppe Roncalli	1881-1963
Paavali VI	1963-1978	Giovanni Battista Enrico Antonio Maria Montini	1897-1978
Johannes Paavali I	1978 (1kk)	Albino Luciani	1912-1978
Johannes Paavali II	1978-2005	Karol Józef Wojtyła	1920-2005
Benedictus XVI	2005-2013	Joseph Alois Ratzinger	1927-
Franciscus	2013-	Jorge Mario Bergoglio	1936-

4.1. Paavien poliittisen ajattelun taustaa

Paavit ovat ottaneet poliittisesti kantaa eri aikoina ilmenneisiin kysymyksiin ja ongelmiin. He ovat käsitelleet paljon myös kysymyksiä valtiosta, sodasta ja rauhasta. Nämä kolme teemaa muodostavat pohjan seuraavissa luvuissa käsittelemilleni teemoille. Johdantojakson jälkeen käyn läpi paavi Franciscusta edeltäneiden paavien ulkopoliittisia linjauksia vuodesta 1914 vuoteen 2013.

Paavien sosiaaliopetuksessa, joka alkoi nykymuodossaan 1891, on painotettu erityisesti sellaisia rakenteita ja instituutioita, joiden kautta oikeudenmukainen yhteiskunta voidaan saavuttaa.²⁷ Keskeisin instituutio on katolisen opetuksen mukaan valtio, jolla laajemmin tarkoitetaan poliittista yhteisöä tai hallitusta. Katolisessa sosiaaliopetuksessa on keskitytty tutkimaan erityisesti valtion roolia oikeudenmukaisen yhteiskunnan mahdollistajana. Varhaisimmista dokumenteista lähtien valtion keskeisimpänä päämääränä on nähtykin yhteisen hyvän tavoittelemineen. Tässä tehdään kuitenkin selkeä pesäero vahvan individualismin ja toisaalta laajan kollektivismien välillä. Yhteinen hyvä on samalla sekä yksilön että yhteisön hyvä. Se palautuu lopulta aina yksilöön; se mikä on hyvää yhteisölle, on aina hyvää myös yksilölle. Paavit ovat ymmärtäneet valtion luonnollisena todellisuutena, joka on tarpeellinen ja hyvä. Samalla valtion rooli on kuitenkin rajattu, sillä päätöksentekoa sitoo ennen kaikkea yksilön hyvää korostava subsidiariteettiperiaate.²⁸

Paavien tarkempi käsitys valtiosta ei kuitenkaan aina ole ollut sama. Poliittisissa näkemyksissä tapahtui suuria muutoksia etenkin 1900-luvun aikana. Vielä 1800-luvun lopulla katolinen kirkko vastusti vahvasti liberalismia sen kaikissa muodoissa. Poliittisen liberalismien konkretiana nähtiin demokratia, jota vastustettiin selkeästi. Varsinkin paavi Leo XIII:n (1878–1903) valtiokäsitys oli vahvan paternalistinen, ellei jopa autoritaarinen. Muutos tapahtui vasta toisen maailmansodan aikana, jolloin Paavi Pius XII (1938–1958) julkaisi dokumentin, jossa hän totesi demokratian olevan monille ihmisille järjen määräämä luonnollinen hallitusmuoto. Tämän taustalla vaikutti paavin avoin ja laaja kritiikki kommunismia kohtaan. Demokratian puolesta puhuminen jatkui läpi kylmän sodan ja 1990-luvulle tultaessa sitä puolusti kenties konkreettisimmin paavi Johannes Paavali II (1978–2005), joka tuki avoimesti Puolan solidaarisuusliikettä ja demokratia-aatetta taistelussa kommunismia vastaan.²⁹

²⁷ *Sosiaaliopetus* terminä on roomalaiskatolisen kirkon piirissä vakiintunut tarkoittamaan yhteiskunnallisiin ja sosiaaliin kysymyksiin keskittyvää opetusta.

²⁸ Curran 2008, 137; 145.

²⁹ Curran 2008, 152–154.

Katolisessa kirkossa on historian kuluessa suhtauduttu sotaan ja rauhaan pääsääntöisesti kahdesta eri näkökulmasta käsin. Ensimmäinen näkökulma on korostanut ehdotonta pasifismia, jossa rauhaa tulee tavoitella aina vain väkivallattomilla keinoilla. Tätä kantaa ovat edustaneet etenkin erilaiset sisar- ja veljesjärjestöt eli luostarisääntökunnat ja niiden piirissä vaikuttaneet henkilöt. He ovat perustaneet kantansa ensinnäkin Raamatun selkeisiin ohjeisiin pidättäytyä väkivallasta ja toisaalta omiin kokemuksiinsa sodan todellisuudesta. Heidän mukaansa sota ei voi koskaan olla moraalisesti oikeutettua. Toisen näkökulman piirissä on vastustettu väkivaltaa samoin perustein, mutta samalla on haluttu pitää ovi auki oikeutetun sodan mahdollisuudelle. Tässä oikeutetun sodan traditioon asettuvassa näkökulmassa on tunnustettu, että tietyissä tilanteissa sota voi olla oikeutettu, jos sillä voidaan suojella viattomia uhreja tai palauttaa yleinen järjestys. Erilaisuudestaan huolimatta nämä kaksi koulukuntaa ovat kuitenkin olleet samaa mieltä kahdessa asiassa. Konsensus on esimerkiksi siitä, että neuvotteluja ja diplomatiaa tulisi käyttää viimeiseen asti väkivallan välttämiseksi. Toiseksi molemmissa piireissä on aina tuettu erilaisia rauhanrakentamisen aloitteita. Näitä ovat olleet muun muassa kehitysyhteistyön ja kansainvälisen hallinnon tukeminen, koulutusprojektit, rauhanaktivismi aseistariisunnan ja demilitarisoinnin piirissä sekä osallistuminen konfliktien estämisen, ratkaisun ja rauhanvälittämisen aloitteisiin.³⁰

Moderni rauhanrakentamisen perinne katolisen kirkon piirissä alkoi varsinaisesti vuonna 1891, jolloin paavi Leo XIII julkaisi kiertokirjeensä *Rerum Novarum*, suomeksi *Uusista asioista*, josta lähti liikkeelle koko katolisen kirkon moderni yhteiskunnallisten kannanottojen sarja. Kirjeessä Leo XIII toteaa, että maailmassa oikeudenmukaisuuden tulisi perustua rauhalle ja rakkaudelle, ei sotilaalliseen voimaan perustuvalla strategisella liittoutumisella. Samaan aikaan kirkon piirissä alkoi vaikuttaa kasvava pasifistinen liike myös maallikoiden keskuudessa.³¹

Tässä luvussa olen käsitellyt roomalaiskatolisen kirkon käsityksiä valtiosta, sodasta ja rauhasta. Valtiokäsityksen kohdalla poliittisen ajattelun muutosta on tapahtunut etenkin demokratian kannattamisen suhteen. Aikaisemmin vahvan paternalistinen ja autoritaarinen näkemys valtiosta on hiljalleen korvautunut demokratian kannattamisella, joskin Vatikaanivaltion kohdalla paavin yksinvaltius sen johtajana on pysynyt muuttumattomana. Sodan ja rauhan kysymysten kohdalla huomionarvoista on kahden tradition, pasifismin ja oikeudenmukaisen sodan tradition rinnakkaiselo kirkon sisällä. Varsinainen rauhanpolitiikan perinne alkoi ensimmäisestä paavillisesta kiertokirjeestä 1891.

³⁰ Kline & Shore 2012, 353–354.

³¹ Kline & Shore 2012, 354.

4.2. Diplomaatteja ja rauhanneuvottelupyrkimyksiä 1914-1939

Käsillä olevassa luvussa keskityn tutkimaan kahden paavin, Benedictus XV:n ja Pius XI:n ajanjaksoa vuodesta 1914 vuoteen 1939. Heidän valtakautensa kattaa ajan ensimmäisestä maailmansodasta toisen maailmansodan alkuvuoteen. Benedictus XV:n kohdalla korostuu ensimmäisen maailmansodan poliittinen tilanne Euroopassa, Pius XI:n kaudella taas maailmansotien välinen aika, hauras rauha valtioiden välillä sekä poliittisten ääri liikkeiden nousu.

4.2.1. *Benedictus XV*

Ensimmäisen maailmansodan syttyessä elokuussa 1914 Vatikaanissa kokoontui konklaavi, joka valitsi uudeksi paaviksi aristokraattiseen sukuun kuuluvan Giacomo Giambattista Della Chiesan. Konklaavin tarkoituksena oli valita paaviksi diplomaattisilta taidoiltaan lahjakas henkilö, joka vastaisi Euroopan kansoja ja kirkkoa kohtaaviin uhkiin.³² Della Chiesalla olikin vahva kokemus diplomatiasta. Koulutuksensa hän oli saanut kirkon erityisessä *Accademia dei Nobili Ecclesiastici* –diplomaattikoulussa, ja hän toimi myöhemmin Pyhän istuimen ulkopoliittisena alivaltiosihteerinä työskennellen aktiivisesti Vatikaanin ulkosuhteiden parissa.³³ Paavi Della Chiesa eli nyt Benedictus XV joutuikin ensitöikseen panemaan taitonsa koetukselle, kun hänen oli otettava kantaa Euroopassa leviävään tuhoisaan sotaan.

Ulkopolitiikassaan Benedictus XV korosti kolmea teemaa. Ensimmäinen oli Vatikaanin ja paavin ehdoton puolueettomuus, toinen sitoumus äärimmäiseen hyvyyteen jokaista ihmistä, kansakuntaa ja uskontoa kohtaan sekä kolmanneksi tavoite tehdä kaikkensa katastrofin päättämiseksi. Tämä näkyi nopeasti muun muassa siinä, että Saksan miehitettyä Belgian Benedictus osoitti myötätuntoa uhreja kohtaan, mutta pidättäytyi tuomitsemasta saksalaisten invaasiota. Hän korosti, ettei kirkko ja paavi voi sodassa asettua kenenkään puolelle. Benedictus ei kuitenkaan sallinut kenenkään, ei Saksan eikä muiden, soveltaa taisteluihin oikeudenmukaisen sodan teoriaa, sillä hänen mielestään kukaan osapuolista ei sotinut oikeudenmukaisuuden nimissä.³⁴ Hän kritisoi vahvasti modernia sodankäyntiä sen kaikissa muodoissaan ja totesi sodan olevan yksinkertaisesti turhaa teurastusta. Sodan myötä sivistynyt Eurooppa oli paavin mukaan antanut periksi.³⁵ Euroopassa leviävän sodan syinä Benedictus näki neljä tekijää, jotka koettelivat koko ihmiskuntaa. Ensimmäisenä oli ihmisten keskinäisen rakkauden ja veljeyden katoaminen, toisena auktoriteettien halveksunta, kolmantena kasvanut luokkataistelu ja

³² Coppa 2008, 77.

³³ Riccards 2012, 342; Pollard 2014, 31.

³⁴ Coppa 2008, 78-80; Kline & Shore 2012, 355.

³⁵ Riccards 2012, 345.

epäoikeudenmukaisuus eri ihmisryhmien välillä sekä neljäntenä hillitön himo materiaalisiin asioihin. Kaiken pahan juurena oli rahanhimo ja siihen liittyvän sosiaalinen taistelu, joka lopulta oli ajanut Euroopan kansat keskinäiseen sotaan.³⁶

Puolueettomuuteensa sitoutunut Benedictus XV pyrki tekemään itsestään neutraalin välittäjän sodan osapuolille. Sodan syttyessä tavoite eteni hyvin, kun paavi nähtiin monissa maissa potentiaalisena moraalisen toimijana, olihan katolilaisia rintaman molemmilla puolilla.³⁷ Italia pyrki kuitenkin vähentämään paavin arvoa rauhanneuvotteluissa, sillä se pelkäsi vaikutusvallan antavan paaville neuvotteluvalltaa suhteessa Rooman kysymykseen ja paavin maalliseen valtaan Italiassa.³⁸ Pian myös monet muut maat kyseenalaistivat Benedictuksen puolueettomuuden. Paavin oletettiin kallistuvan keskusvaltojen puolelle, sillä niiden katsottiin ymmärtävän paremmin paavin yksinvaltiutta. Huomiolarvoista oli esimerkiksi paavin näkyvä tuki juuri Itävalta-Unkarille.³⁹ Myös paavin henkilökohtaiset intressit saattoivat vaikuttaa Vatikaanin viralliseen suhtautumiseen. Esimerkiksi katolinen Ranska edusti paaville tuolloin ei-kirkollista modernismia ja Iso-Britannia protestanttista kristinuskon haaraa. Samaan aikaan Saksalla oli erityisen tiiviit suhteet Vatikaaniin.⁴⁰

Benedictus XV:n rauhanpoliittiset pyrkimykset olivat kuitenkin varsin selkeitä ja hän pyrki jatkuvasti saamaan Eurooppaan pysyvän rauhan. Sodan raakuuksien keskellä Benedictus XV vetosi taistelun osapuoliin julkaisemalla heinäkuussa 1915 kehotuskirjeen. Siinä hän toteaa, että maailman tasapaino, kansojen hyvinvointi ja pysyvä rauha tulee perustua keskinäiseen hyvántahtoisuuteen ja toisten ihmisten arvon ja oikeuksien kunnioittamiseen. Aseellisten joukkojen ja linnoitusten varaan eurooppalaista rauhaa ei hänen mukaansa voida rakentaa.⁴¹ Paavi myös kehotti viimeiseen asti Italiaa jättäytymään sodan ulkopuolelle.⁴² Paavin varsinainen rauhanpoliittinen ohjelma vuodelta 1917 sisälsi seitsemän kohtaa ja sen tarkoitus oli saada Eurooppaan yhteistä hyvää ylläpitävä rauha. Hän peräänkuulutti keskinäistä aseistariisuntaa, välimiesmenettelyä armeijoiden rajoittamisessa, merialueiden ja ihmisten keskinäisen kanssakäymisen vapautta, sotakorvauksista luopumista, valloitetujen alueiden evakuointia ja palauttamista sekä oikeudenmukaista ja pysyvää poliittista ratkaisua Italian ja Itävallan

³⁶ Pollard 2014, 37; Coppa 2008, 79, 87; Riccards 2012, 346.

³⁷ Pollards 2014, 41.

³⁸ Pollard 2014, 42; Rooman kysymys (engl. Roman Question) viittaa roomalaiskatolisen kirkon ja Italian valtion väliin kiistaan siitä, miten ratkaista paavien maallinen valta Italian maaperällä. Kiista syntyi Italian yhdistymisen aikaan vuonna 1870, jolloin Italia liitti itseensä paavin Rooman eli Kirkkovaltion. Kiista ratkesi lopullisesti vuonna 1929, jolloin paavi Pius XI solmi Benito Mussolinin kanssa ns. Lateraanisopimukset ja Vatikaanivaltio perustettiin. <http://global.britannica.com/topic/Roman-question>. Luettu 24.2.2016.

³⁹ Riccards 2012, 349; Pollard 2014, 37-38.

⁴⁰ Pollards 2014, 38-41.

⁴¹ Coppa 2008, 84.

⁴² Pollard 2014, 45.

sekä Saksan ja Ranskan sekä muiden kiistanalaisten osapuolten välille. Mielenkiintoista tässä suunnitelmassa on se, että monet sen kohdista sisältyvät Yhdysvaltain presidentti Woodrow Wilsonin vuonna 1918 julkaistuun 14 kohdan rauhansuunnitelmaan.⁴³ Paavin rauhansuunnitelma ei kuitenkaan saanut vastakaikua sodan osapuolilta, sillä niin ympäröivät kuin keskusvallatkin pitivät sitä vasta- puolta suosivana. Suunnitelmaa tukivat vain Itävalta-Unkari, Bulgaria sekä Turkin sulttaani Mohammed V. Paavin mahdollisuuksia saattoi haitata eräs salainen sopimus vuodelta 1915. Italian ja ympärysvalttojen solmima salainen Lontoon sopimus sisälsi Italian pyynnöstä 15. lausekkeen, joka velvoitti osapuolia estämään paavin osallistuminen lopullisiin rauhanneuvotteluihin.⁴⁴ Italian ja Vatikaanin keskinäiset valtasuhteet heijastuivat näin myös maanosan laajempaan politiikkaan.

Versaillesissa solmittu lopullinen rauhansopimus osoittautui Benedictukselle pettymykseksi. Hän jatkoi saksalaisten huolen siitä, että Wilsoninkin suunnitelmassa esitetyt sopimukset ja lupaukset jätettiin laajalti huomioimatta. Benedictuksen mukaan tuore rauha Euroopassa jätti liikaa kysymyksiä oikeudenmukaisuudesta ja hän pelkäsi Euroopan ja Lähi-idän ajautuvan pian uuteen sotaan. Paavi totesi, että ihmisten tekemä sopimus ei voi taata kestävästä rauhaa eikä siten pitää sisällään kaikkea rauhan mukanaan tuomaa arvoa, ellei se perustu rauhanomaiseen lähtöasetelmaan.⁴⁵ Myöhempi historia tulikin osaltaan osoittamaan Versaillesin rauhansopimuksen ongelmat, kun Saksa asetettiin yksin sodan syylliseksi.

Vaikka Benedictus XV:n tavoitteet rauhanneuvottelijana jäivät täyttymättä, hänen panoksensa humanitaariseen apuun oli poikkeuksellista. Paavi toimi merkittävänä välittäjänä vankienvaihdossa ja auttoi yli 50 000 haavoittunutta pääsemään Sveitsiin turvaan. Hän myös vaati, että taisteluiden uhreista pidettäisiin huolta. Paavin toimesta esimerkiksi Dardanellesin taisteluiden uhrin valokuvattiin ja tunnustettiin. Benedictus XV:n taloudelliset lahjoituksen sodan uhrien auttamiseksi olivat lisäksi valtavat. Esimerkkeinä mainittakoon 250 000 dollarin tuki Belgialle ja satojen tuhansien liirojen tuki eri puolille Eurooppaa. Avun laajuudesta kertoo se, että Benedictus XV:n seuraajan astuttua valtaan, Vatikaanin kassassa oli rahaa jäljellä vain 10 000 puntaa. Vuoden 1920 konklaavin järjestämiseen Vatikaanin pitikin lainata rahaa ulkomailta.⁴⁶ Paavin politiikkaa ohjasi yleinen solidaarisuus kaikkia

⁴³ Coppa 2008, 87, 90; Kline & Shore 2012, 355; Riccards 2012, 354.

⁴⁴ Riccards 2012, 349, 354-355; Lontoon sopimus oli puolueettoman Italian ja ympärysvalttojen eli Ranskan, Iso-Britannian ja Ranskan välinen salainen sopimus, joka allekirjoitettiin 26.4.1915. Sopimuksen tarkoitus oli tuoda Italia mukaan ensimmäiseen maailmansotaan ja siten ajamaan ympärysvalttojen intressejä. Seuraavassa kuussa Italia hyökkäsi Itävalta-Unkariin. <http://global.britannica.com/event/Treaty-of-London>. Luettu 24.2.2016.

⁴⁵ Coppa 2008, 96-97; Pollard 2014, 75; Pollard 2000, 140.

⁴⁶ Riccards 2012, 356-357.

taistelijoita kohtaan. Vatikaani ei voinut ottaa poliittisesti kantaa, mutta yksittäisen ihmisen puolelle paavi pystyi ja halusi asettua.⁴⁷

Benedictus XV jäi historiaan paavina, joka varovaisella diplomatiallaan nosti paavin asemaa kansainvälisessä politiikassa.⁴⁸ Hänen valtakaudellaan roomalaiskatolisen kirkon piirissä syntyi myös monia uusia rauhanjärjestöjä.⁴⁹ Syy paavin rauhanpolitiikan epäonnistumiseen oli kenties se, ettei Benedictus tavoitteestaan huolimatta kyennyt pysymään puolueettomana. Benedictuksen rauhanpyrkimykset ja toisaalta hänen merkittävät humanitaariset avustustoimet sodan aikana toivat hänelle lopulta kansainvälistä tunnustusta ja hän sai jopa lisänimen Pope of Peace, rauhanpaavi. Merkillepantava huomionoitus tuli esimerkiksi Benito Mussolinilta, joka sodan aikana oli näkyvästi kritisoinut paavin rauhanpyrkimyksiä. Vaikkakin vastahakoisesti, hän lopulta 1920-luvulla tunnusti Benedictus XV:n olevan suuri paavi.⁵⁰ Kenties näkyvin tunnustus Benedictus XV:n ansioista tuli lopulta islamilaisesta Turkista, kun vuonna 1920 Istanbuliin pystytettiin patsas Benedictus XV:n kunniaksi. Patsaaseen on kaiverrettuna seuraava teksti:

To the Great Pope of the World's Tragic Hour
BENEDICT XV
Benefactor of the People
Without Discrimination of Nationality or Religion
A Token of Gratitude From the Orient.⁵¹

⁴⁷ Coppa 2008, 81; Pollard 2000, 112-113.

⁴⁸ Pollard 2014, 74.

⁴⁹ Kline & Shore 2012, 355.

⁵⁰ Coppa 2008, 96-97.

⁵¹ Riccards 2012, 361.

4.2.2. Pius XI

Roomalaiskatolisen kirkon johdossa nähtiin kaksi Pius-paavia 1920-luvulta aina vuoteen 1958 asti. Vaikka yleensä sama paavinimi heijastelee yhtenäisen linjan jatkumista, Pius XI:n ja Pius XII:n kohdalla tapahtui selvä poikkeus. Heidän valtakausiaan varjosti sekä monet kilpailevat ideologiat että toinen maailmansota, mutta ennen kaikkea diktatuurit, totalitarismi ja antisemitismi. Vuonna 1922 uudeksi paaviksi valittu kompromissiehdokas, Milanon arkkipiispana toiminut kardinaali Achille Ratti, otti paavinimekseen Pius XI.⁵² Hänen valtakaudellaan roomalaiskatolinen kirkko ratkaisi vuodesta 1861 esillä olleen niin sanotun roomalaisen kysymyksen. Edellisellä vuosisadalla kirkko oli menettänyt maallisen valtansa Italian yhdistymisen aikoihin, mutta vuonna 1929 Pius XI solmi Benito Mussolinin kanssa niin sanotut lateraanisopimukset,⁵³ jotka vakiinnuttivat Vatikaanin aseman itsenäisenä valtiona.⁵⁴ Kansainvälisessä politiikassa tilanne oli kuitenkin toinen. Maailmansotien välissä Pius XI totesi, että vuonna 1919 solmittu Versaillesin rauha tarkoitti vain aseellisen konfliktin taukoamista, ei todellista rauhaa. Hänen mukaansa Eurooppa eli silloin aseellista rauhaa, joka oli lähes sama asia kuin sota. Pius XI argumentoi jo tuolloin, että todellinen ja pysyvä rauha perustuu aina oikeudenmukaisuudelle ja rakkaudelle. Ilman niitä oikeaa ja pysyvää rauhaa ei voida mitenkään saavuttaa.⁵⁵

Ensimmäisen maailmansodan jälkeisessä Euroopassa Pius XI pyrki tekemään selkeää pesäeroa imperialistisiin ja vahvan nationalistisiin valtioihin vastustaessaan muun muassa Italian valloituspyrkimyksiä Etiopiassa vuonna 1936.⁵⁶ Kysymys Etiopiasta oli samalla osoitus Vatikaanin laajemmasta poliittisesta linjasta, jonka taustalla oli Pius XI:n huoli valtiokäsityksen muutoksesta. Paavin mukaan kansainvälisissä suhteissa oli vallalla valtioiden radikaaliin itsenäisyyteen perustuva kaottinen järjestelmä, jonka tilalle kaivattiin nopeaa vakauttajaa. Euroopan vakauden ja rauhan uhkana Pius XI näki kaksi tekijää. Kun luokkasota ja puoluepoliittinen taistelu söivät valtioiden sisäistä vakautta, vihamielisyys kansakuntien välillä oli uhka koko maanosan tulevaisuudelle. Avuksi tarvittaisiin ylikansallista organisaatiota, joka mahdollistaisi rauhan ylläpitämisen nationalistisen egoismin aikakaudella. Tätä tehtävää ajamaan perustettiinkin Kansainliitto vuonna 1919.⁵⁷

⁵² Coppa 2008, 99.

⁵³ Lateraanisopimuksilla tarkoitetaan kolmea Italian valtion ja Pyhän istuimen solmimaa sopimusta, jotka määrittävät roomalaiskatolisen kirkon ja paavin maallista valtaa. Sopimuksissa määritellään mm. Pyhän istuimen itsenäisyys ja suvereniteetti niin Italiassa kuin kansainvälisestikin, Vatikaanivaltion rooli itsenäisenä valtiona ja sen maantieteelliset rajat sekä posti-, ja rahaliikenteeseen sekä infrastruktuuriin liittyviä seikkoja. Riccards 2012, 379.

⁵⁴ Riccards 2012, 378-379; Pollard 2014, 240.

⁵⁵ Kline & Shore 2012, 355.

⁵⁶ Toinen Italian-Etiopian sota käytiin vuosina 1935-1936. Sota päättyi Italian miehitettyä Etiopian.

⁵⁷ Coppa 2008, 103-104.

Pius XI antoi Kansainliitolle moraalisen tukensa, joskin aina vain pyydettyä. Hän myös pidättäytyi edes harkitsemasta Vatikaanin jäsenyyttä siinä. Paavi kuitenkin tuki järjestön pyrkimyksiä ja osoitti näkyvän tukensa esimerkiksi sen rauhanpyrkimyksille Kiinassa ja Etelä-Amerikassa. Hän myös kiitti Kansainliittoa Geneven protokollan hyväksymisestä, jolla pyrittiin kansainvälisten kiistojen rauhanomaiseen ratkaisemiseen. Protokolla heijasteli laajemminkin Pius XI:n poliittista näkemystä, jossa korostui neuvotteluiden ja sovittelun rooli kiistojen ratkaisussa. Paavi pyrki edesauttamaan myös laajaa poliittisen keskustelun ilmapiiriä. Kansainliiton luonne vastasi paavin tavoitetta vahvistaa solidaarisuutta ja kollektiivisia toimia kansainvälisen yhteisen hyvän saavuttamiseksi. Vatikaanin suhtautumista Kansainliittoon kuitenkin epäiltiin ja paavi sai vastata kritiikkiin, jonka mukaan Vatikaani suhtautui järjestöön jopa vihamielisesti.⁵⁸

Lateraanisopimusten myötä Vatikaanin kieltäytyminen Kansainliiton jäsenyydestä oli ymmärrettävää, sillä niiden myötä Pyhä istuin oli sitoutunut puolueettomuuteen kansainvälisissä asioissa. Se ei kuitenkaan selitä paavin aiempaa varauksellisuutta.⁵⁹ Eräiden arvioiden mukaan Pius XI:n pettymys Versaillesin sopimukseen johti myös epäluuloon Kansainliittoa kohtaan. 1930-luvulle tultaessa Vatikaanin suhtautuminen kuitenkin pehmeni hetkeksi, kun Pius XI näki organisaation voivan auttaa hänen omissa rauhanneuvottelupyrkimyksissään.⁶⁰ Lienee kuitenkin selvää, ettei yksinvaltiuteen perustuva Pyhä istuin voinut altistaa itseään ja päätöksentekoaan Kansainliiton kaltaiselle ylikansalliselle organisaatiolle. Euroopan levottomat valtiot oli saatava kuriin, mutta paavi ei vastaavaa isoveljeä itselleen halunnut. Pius XI tunnisti lisäksi Kansainliiton yleiset heikkoudet jo varhain ja lopulta osoittikin julkisesti pettymyksenä siihen, kuinka kansainvälinen yhteisö oli epäonnistunut toteuttamaan sen humanitaarista missiotaan.⁶¹

Ainoaksi sotasyyliseksi tuomittu Saksa sai Pius XI:lta aluksi osakseen sympatioita. Tämä aiheutti erityisesti Ranskassa vahvaa kritiikkiä paavia kohtaan.⁶² Natsien noustessa valtaan Saksassa Pius XI:n asenne kuitenkin muuttui nopeasti. Aikaisemmin kyseinen paavi oli todennut sosialismin ja liberalismin epäonnistuneen sosiaalisten kysymysten ratkaisemisessa, mutta nyt tämän kritiikin rinnalle tuli myös totalitaariset hallitusmuodot. Pius XI näki fasismin ja natsismin yhtäläillä harhaanjohtavina. Lisäksi niiden liallinen nationalismi, valtionpalvonta ja rasismi olivat tuomittavia. Huomionarvoinen yksityiskohta on se, että Pius XI tuomitsi jyrkästi pyrkimyksen puhdistaa kristinuskon

⁵⁸ Coppa, 2008, 104-105.

⁵⁹ Pollard 2014, 203.

⁶⁰ Riccards 2012, 369.

⁶¹ Coppa 2008, 105.

⁶² Coppa 2008, 106

sen juutalaisista juurista ja koki herjaavana kuvitelmaa siitä, että Jeesus olisi ollut arjalainen. Pius XI pitikin natsismia haitallisempana kuin fasismia sen jyrkkyyden, suvaitsemattomuuden, rasismien ja totalitaarisuuden vuoksi.⁶³ Paavin Pius XI:n suhde Saksan kanssa oli kuitenkin ristiriitainen. Suojelukseen katolilaisia Pius XI solmi natsi-Saksan kanssa niin sanotun Valtakunnankonkordaanin, joka säänteli roomalaiskatolisen kirkon ja natsi-Saksan välisiä suhteita. Sopimus hyödytti molempia osapuolia, mutta oli lopulta selkeä poliittinen voitto Saksalle. Mussolinin sanotaan todenneen, että se tarjosi natsi-Saksalle sellaista uskottavuutta kansainvälisissä suhteissa, jota sillä ei ollut aikaisemmin ollut.⁶⁴ Natsi-Saksa alkoi kuitenkin nopeasti rikkoa yhteistyösopimusta ja Pius XI joutui lähettämään useita protestoivia huomautuksia Berliiniin. Yhteenkään niistä ei tullut vastausta, ja kun natsien kyseenalaiset toimet myös katolilaisia kohtaan alkoivat lisääntyä, paavin oli aika muuttaa politiikkaansa. Välit Saksan kanssa alkoivatkin kiristyä merkittävästi jo kolme kuukautta konkordaanin allekirjoittamisesta.⁶⁵

Pius XI:n kritiikki natsien kohtaan kasvoi nopeasti. Vuonna 1937 paavi tuomitsi jo koko natsi-ideologian ja korosti puheissaan kaikkien ihmisten luovuttamatonta ihmisarvoa.⁶⁶ Hänen mukaansa kristityt eivät voineet vaieta siitä käsittämättömästä pahuudesta, joka Euroopassa oli vallalla. Vuonna 1937 Pius XI käytti Pyhän istuimen tehokkainta keinoa kertoa mielipiteensä, paavillista kiertokirjettä eli ensyklikaa. *Mit Brennender Sorge* -kirjeessä paavi ruotii kovin sanoin natsien vääryyksiä. Hänen kaksi muuta kiertokirjettään käsittelevät myös totalitaaristen hallitusmuotojen uhkaa kristinuskolle. Niissä Pius XI käsittelee fasistien väärinkäytöksiä Italiassa ja kommunismin pahuutta Neuvostoliitossa. Merkillepantavaa on lisäksi se, että 1930-luvulla paavi Pius XI oli yksi harvoista poliittisista johtajista, jotka tuomitsivat näkyvästi niin fasismia kuin natsismia. Paavikautensa edetessä hän vastusti yhä selkeämmin natsien väärinkäytöksiä ja huolestui etenkin juutalaisten asemasta Euroopassa. Hänen toimet juutalaisten puolustamiseksi toivat hänelle myös mielenkiintoisen lisänimen *The Chief Rabbi of all Christians*.⁶⁷ Lopulta Pius XI ajautui kiistaan natsi-Saksan kanssa, kun maa kielsi katolilaisilta uskonnonvapauden. Tullessaan vuoteen 1939 katolinen kirkko joutui lopulta oman olemassaolonsa turvatakseen pitäytymään puolueettomuudessa. Pius XI kuoli helmikuussa 1939, samalla katolisen kirkon aktiivinen rauhanpolitiikka oli tällä erää tullut tiensä päähän.⁶⁸

⁶³ Coppa 2008, 110.

⁶⁴ Pollard 2014, 202; Riccards 2012, 389; Coppa 2008, 110-111.

⁶⁵ Riccards 2012, 390.

⁶⁶ Riccards 2012, 391.

⁶⁷ Blet 1999, 51; Coppa 2008, 112-114.

⁶⁸ Kline & Shore 2012, 355; Pollard 2014, 266-267, 269.

Paavina Pius XI tuki merkittävästi myös maallikoiden roolia muutoksentehtävänä. Hänen kaudellaan perustettiin Catholic Action -niminen maallikkoliike, jonka tavoitteena oli tuoda hyödyllisiä moraalisia vaikutteita yhteiskuntaan ja niiden politiikkaan. Italiasta lähtenyt liike levisi nopeasti myös muihin maihin. Liike oli merkittävä poliittinen toimija, joka mahdollisti ensimmäisiä kertoja katolilaisille maallikoille paikan vaikuttaa myös kirkon sisällä. Pius XI:n kausi paavina jäi historiaan lopulta aikana, jolloin paavius instituutiona nousi uudelle tasolle. Vatikaanin ja roomalaiskatolisen kirkon johtajana hän oli lisäksi edelleen vahvan autoritaarinen hallitsija. Verrattuna vuoteen 1922, jolloin Pius XI nousi valtaan, toisen maailmansodan kynnyksellä vuonna 1939 paaviudesta oli tullut vahvempi niin institutionaalisesti kuin ideologisestikin. Lisäksi paavin rooli kansainvälisessä diplomatiassa oli kasvanut merkittävästi.⁶⁹

Edellä olevissa alaluvuissa käsittelin paavi Benedictus XV:n ja Pius XI:n politiikkaa vuosina 1914-1939. Benedictus XV:n kohdalla käsittelin sitä, miten hän vastasi ensimmäisen maailmansodan tilanteeseen. Käsittelin etenkin hänen puolueettomuuspyrkimyksiään sekä rauhanneuvotteluyrityksiä. Mielenkiintoinen yksityiskohta oli myös hänen roolinsa humanitaarisen avun toimijana. Seuraavassa luvussa käsittelin Pius XI:n kautta sodanjälkeisessä Euroopassa. Hänen kauttaan väritti erityisesti ensimmäisen maailmansodan jälkipuinti, ääri-ideologioiden nousu sekä maailman ajautuminen uuteen sotaan vuonna 1939. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan hänen seuraajansa Pius XII:n pitkää ja ristiriitaista kautta paavina.

⁶⁹ Pollard 2014, 122, 290.

4.3. Myötäilyä, liennytystä vai natsisympatioita? Pius XII 1939-1958

Pius XII:n paavikausi ajoittui vuosille 1939-1958 toisen maailmansodan kynnykseltä kylmän sodan vuosiin. Luvun aluksi käsittelen toisen maailmansodan vuosia ja paavin toimia poliittisesti ahtaassa liikkumatilassa. Pius XII:n loppukauden analyysi keskittyy kylmän sodan vuosiin. Lähes 20 vuotta pitkän valtakautensa ja keskustelua herättävän toimintansa vuoksi olen varannut koko luvun Pius XII:n tarkasteluun.

Pius XI kuoltua vuonna 1939 pääosin eurooppalaisista kardinaaleista koostuva konklaavi halusi paaviksi henkilön, joka kykenisi vastaamaan Eurooppaa uhkaavaan uuteen kriisiin ja toimimaan mahdollisena rauhanvälittäjänä. Valinta oli lopulta helppo, kun virkaan valittiin Eugenio Pacelli.⁷⁰ Hänellä oli ennestään pitkä kokemus diplomatiasta toimittuaan Vatikaanin nuntiona⁷¹ Saksassa 1920-luvulla.⁷² Samalla hän oli tunnettu hahmo monissa Euroopan maissa toimittuaan vuosia Vatikaanin valtiosihteerinä.⁷³ Monet uskoivat Pacellin jatkavan odotetusti Pius XI politiikkaa, mutta pian Pacelli osoitti linjan muuttuneen. Paavi Pius XII:n⁷⁴ pitkä kausi paavina toisen maailmansodan ja sitä seuranneen kylmän sodan vuosina oli alkamassa.

Ensitöikseen Pius XII teki selvää pesäeroa edeltäjäänsä. Hän totesi Pius XI tehneen enemmänkin karhunpalveluksen ollessaan niin tuomitseva natsi-Saksaa kohtaan ja nyt Pius XII halusi parantaa Vatikaanin suhteet saksalaisiin. Hän pyrki sovittelevampaan politiikkaan ja osoitti muun muassa arvostavansa niin saksalaista kulttuuria kuin sen kansaakin.⁷⁵ Kun natsi-Saksa otti haltuunsa Tšekkoslovakia Böömin ja Määrin, Pius XII ei tuominnut valloitusta. Samoin kävi Italian kohdalla, kun se hyökkäsi Albaniaan kuukautta myöhemmin. Pääsiäisenä 1939 paavin piti kuitenkin merkittävän radiopuheen rauhan puolesta. Siinä hän peräänkuulutti rauhaa ja oikeudenmukaisuutta ja tuomitsi muun muassa kasvavan asevarustelun. Pian sen jälkeen hän kutsui Britannian, Ranskan, Saksan, Italian ja

⁷⁰ Coppa 2008, 121; Heininen 2004, 134.

⁷¹ Nuntius on diplomaattien arvonimi, joka merkitsee Pyhän istuimen suurlähettilästä.

⁷² Blet 1999, 53.

⁷³ Pollard 2014, 294.

⁷⁴ Mielenkiintoinen yksityiskohta Pius XII:n vaakunassa on sen keskellä oleva vahva rauhan symboli: valkoinen kyyhkynen, jonka suussa on oliivipuun lehti. Lehteä kantava kyyhkynen viittaa Vanhan testamentin kertomukseen Nooasta ja suuresta vedenpaisumuksesta. Siinä kyyhkynen toi oliivipuun lehden Nooalle merkiksi vedenpaisumuksen päättymisestä. (1.Moos.8.)

⁷⁵ Blet 1999, 53-54.

Puolan yhteiseen rauhankonferenssiin, jonka tarkoitus oli estää sodan syttyminen Euroopassa.⁷⁶ Tapaaminen ei toteutunut⁷⁷, mutta Pius XII jatkoi pyrkimyksiään rauhan puolesta. Hän toimi esimerkiksi välittäjänä Puolan kysymyksessä brittien ja saksalaisten välillä ja kehotti puolalaisia maltillisuuteen suhteessa Saksan valloituspyrkimykseen. Toiminnallaan hän pyrki estämään konfliktien eskaloitumisen.⁷⁸ Huomionarvoinen kannanotto oli myös paavin kiertokirje *Summi Pontificatus*, jossa Pius osoitti selkeää kritiikkiä natsseja kohtaan. Hän tuomitsi sekä käsillä olevan sodan että käsityksen totalitaristisesta valtiomuodosta. Paavin liittolaiset arvostelivat Piusta kuitenkin siitä, ettei hän kritiikissään mainittu Saksaa erikseen nimeltä. Kirjeen seurauksena saksalaiset kuitenkin anastivat kirkon omaisuutta Puolassa syyttäen paavia konkordatin rikkomisesta.⁷⁹

Pius XII:n politiikassa oli kuitenkin kyseenalaisiakin puolia. Hän muun muassa teki tyhjäksi Pius XI:n rasismia ja anti-semitismia käsittelevät kiertokirjeet ja vaikenä juutalaisten, romanien ja muiden vähemmistöjen sorrosta. Pius XII varoi ottamasta kantaa pysymällä hiljaa ja suosi diplomaattia suoran toiminnan kustannuksella. Toisin kuin edeltäjänsä, Pius XII ei ajanut aktiivisesti pasifistista politiikkaa, vaan toimi enemmänkin kulissien takana. Kriitikot arvostelivat kovalla kädellä Pius XII:n hiljaisuutta ja syyttivät hänen tehneen kirkosta osasyllisen myös Holokaustiin.⁸⁰ Paavina Pius XII pysytteli tiukasti puolueettomuudessaan ja kieltäytyi arvostelemasta ketään konfliktin osapuolia toisessa maailmansodassa. Hän kuitenkin tuomitsi aggression yleisesti ja kykeni näin epäsuorasti ilmaisemaan kriittisyytensä fasisistisia järjestelmiä kohtaan. Kun natsit tunkeutuivat Benelux-maihin, paavi osoitti sympatiaa hyökkäyksen uhreja kohtaan, muttei tuominnut itse hyökkäystä. Paavi Pius XII:n vaikenemisen politiikassa oli tosin ainakin yksi poikkeus Neuvostoliiton lisäksi, kun hän kehotti näkyvästi Italiaan jättäytymään sodan ulkopuolelle. Samaan aikaan Yhdysvallat painosti Vatikaania liittymään yhteen rintamaan natsi-Saksaa vastaan. Paavi oli kuitenkin ensisijaisesti kommunistisen neuvostovallan vastustaja eikä voinut ryhtyä sen liittolaiseksi. Tässä yhteydessä Neuvostoliitossa lanseerattiin termi *Hitlerin paavi* kuvaamaan Pius XII oletettuja intressejä.⁸¹

⁷⁶ Riccards 2012, 406.

⁷⁷ Eräiden arvojen mukaan Mussolini esti rauhankonferenssin toteutumisen, sillä hän ei halunnut kohdata Ranskaa, jonka kanssa Italialla oli samaan aikaan aluekiistoja Pohjois-Afrikassa. Konferenssissa Mussolini olisi joutunut kohtaamaan kiistakumppaninsa Iso-Britannian, Saksan ja Puolan läsnä ollessa, joka olisi ollut Mussolinille poliittisesti epäedullista. Cornwell 1999, 229.

⁷⁸ Pollard 2014, 301-302; Riccards 2012, 407.

⁷⁹ Riccards 2012, 407, 414-415.

⁸⁰ Kline & Shore 2012, 356; Coppa 2008, 122.

⁸¹ Coppa 2008, 125-126, 128.

Jouluna 1939 Pius XII sanoi, että maailman tulevaisuuden kannalta oli olennaista luoda kansainvälinen organisaatio ylläpitämään rauhaa. Tällainen organisaatio takaisi pienten ja suurten valtioiden vastavuoroisen itsenäisyyden ja turvaisi kaikkien vapauden. Mielenkiintoinen yksityiskohta on se, että kun natsi-Saksan ulkoministeri von Ribbentrop valitteli paavin lausumia, Pius XII sanoi viitanneensa Suomen kaltaisiin pieniin valtioihin, jotka olivat kommunistisen Neuvostoliiton uhreja. Kyseessä ei siis ollut kritiikki Saksaa kohtaan. Paavi toisti viestinsä 1941 ja 1944, jolloin hän lisäsi, että kyseisen elimen tulisi perustua suurvaltojen yksimielisyyteen. Yhdistyneiden kansakuntien perustaminen vastasi osittain Pius XII tavoitetta. Hän oli kuitenkin kriittinen YK:n kaksitasoisesta organisaatiosta ja näki ongelmallisena, että turvallisuusneuvosto eriytti suurvallat järjestön yleiskokousjäsenistä. Kommunismin vastustajana Pius XII myös kritisoi Neuvostoliitolle myönnettyä veto-oikeutta turvallisuusneuvostossa. Lopulta paavi kuitenkin totesi YK:n vastaavan maailmanlaajuisen kirkon ajatusta siitä, että kaikki maailmat kansat ovat osa samaa yhteisöä. Lisäksi YK vähensi vaarallista ajatusta valtioiden absoluuttisesta itsenäisyydestä.⁸²

Pius XII:n rauhanpolitiikassa oli muutamia mielenkiintoisia puolia. Sotaan liittyi paavin mukaan ensinnäkin tärkeä suhteellisuuden käsite. Oli esimerkiksi huomioitava, kuinka sodan pahuudet painavat enemmän kuin jotkut yksittäiset epäoikeudenmukaiset aggressiot. Siten sota oli Pius XII:n selkeästi keinovalikoimien ulkopuolella. Hän ei kuitenkaan kannattanut mitenkään näkyvästi pasifismia. Hänen mukaansa sotaan oli oikeutettua mennä, jos kansainvälisen järjestyksen ylläpitäminen sitä vaati. Pius kuitenkin rajoitti oikeudenmukaisen sodan kriteerit vain yhteen: puolustussota epäoikeudenmukaista hyökkäystä vastaan. Puolustuksella oli siten legitimizeetti aggressiota vastaan.⁸³

Kylmän sodan vuosina paavi Pius XII politiikassa oli nähtävissä kaksi päälinjaa. Ensinnäkin hän vastusti ankarasti avoimen uskontovastaista kommunismia ja pyrki pysäyttämään Neuvostoliiton leviämisen länsi-Eurooppaan.⁸⁴ Samalla hän ajoi ja puolusti Euroopan taloudellista ja poliittista integraatiota, joka osaltaan edesauttaisi sovinnon rakentamista sodan osapuolten kesken. Yhtenäinen Eurooppa olisi myös paras vastus neuvostouhkaa vastaan. Huomionarvoista on myös se, miten ponnekaasti Pius XII puolusti vapaata markkinataloutta vastustaessaan sen kommunistista vaihtoehtoa. Tämä kanta on mielenkiintoinen, kun myöhemmin katsomme miten nykyinen paavi Franciscus on ottanut kantaa talouspolitiikkaan. Pius XII oli myös ensimmäinen paavi, joka vieraili Yhdysvalloissa. Paavin sodanaikainen puolueettomuus muuttuikin varsin pian USA:n liittolaisuudeksi, joka jatkui

⁸² Coppa 2008, 125-126, 136-137; Curran 2008, 160.

⁸³ Curran 2008, 159-160.

⁸⁴ Coppa 2003b, 50.

hänen valtakautensa loppuun asti.⁸⁵ Pius XII:n kohdalla lienee mainitsemisen arvoista myös hänen sovitteluvampi suhtautuminen muihin kristillisiin kirkkokuntiin. Paavi rohkaisi katolilaisia ekumeenisiin keskusteluihin ja antoi tukensa modernille teologiselle tutkimukselle.⁸⁶ Tässä hän erosi selkeästi edeltäjistään.

Myöhempi historiantutkimus on kuitenkin huomauttanut, että Pius XII poliittinen liikkumatila on varsin ahdas. Hänen toimintansa on nähty myös varsin selkeänä myönnytyspolitiikkana, jonka tarkoitus oli estää suuremman pahan toteutuminen.⁸⁷ Vatikaanissa oltiinkin varsin yksimielisiä siitä, että vaikeneminen natsi-Saksan toimista oli välttämätöntä valloitetuilla alueilla olevien ihmisten suojelemiseksi. Myös roomalaiskatolisen kirkon asema Saksassa oli uhattuna eikä sitä uskallettu vaarantaa liian suoralla toiminnalla. Kritiikistä huolimatta Pius XII koki, että pidättäytymien liian suorasta toiminnasta esti lopulta suuremman pahan toteutumisen. Vuonna 1944 Pius XII totesi Kölnin arkkipiispalle, kuinka vaikeaa oli päättää varovaisen hiljaisuuden ja suoran puheen välillä. Hän osasi myös odottaa, että puolueettomuus koituisi lopulta kalliiksi. Vuonna 1940 hänen sanotaankin pelänneen, että hänen valitsemansa politiikka tulkittaisiin anti-semitismiksi. Ero Pius XI:n kanssa oli kuitenkin selkeä. Kun hän pitäytyi suorassa puheessa ja toiminnassa loppuun asti, Pius XII turvautui viivytykseen, varovaisuuteen ja julkiseen hiljaisuuteen.

Pius XII:n politiikka on herättänyt myöhemmin paljon keskustelua. Kriitikot ovat syyttäneet häntä anti-semitistiksi, kun hän ei arvovallallaan osoittanut tarvittavaa moraalista tukea juutalaisten ja muiden sorrettujen auttamiseksi. Puolustajat ovat huomauttaneet, ettei Pius XII hiljaisuus johtunut anti-semitismistä, vaan hänen diplomaattisesta taustastaan ja uskomuksesta, että julkiset protestit ovat lopulta aina vahingollisia.⁸⁸ Pius XII ristiriitaisuudesta kertoo esimerkiksi se, että hänen katsotaan olevan vastuussa noin 860 000 juutalaisen pelastamisessa. Sodan jälkeen paavin avustuskomissio käytti lisäksi miljardeja liiroja hätäapuun ja avusti kadonneiden vankien etsimisessä. Kuitenkin samaan aikaan hänen huolensa uhreista kohdistui usein vain katolilaisiin, ei niinkään protestantteihin, ortodokseihin tai juutalaisiin.⁸⁹ Yksi pitkään salassa ollut tapahtuma on lisäksi mainitsemisen arvoinen. Vuonna 1939 Pius XII joutui mukaan Hans Oster nimisen saksalaisupseerin salaliittoon Hitlerin syrjäyttämiseksi. Suunnitelmassa paavin tehtävänä oli neuvotella Britannian pääministeri Neville Chamberlainin kanssa valmiiksi rauhansuunnitelma demokraattisten valtioiden ja uuden Saksan välille.

⁸⁵ Coppa 2008, 137-139; Riccards 2012, 426-427.

⁸⁶ Heininen 2004, 145; Riccards 2012, 429.

⁸⁷ Cornwell 1999, 222.

⁸⁸ Coppa 2008, 129, 131, 133-134.

⁸⁹ Riccards 2012, 420-422.

Suunnitelman edetessä Pius XII lupasi tehdä kaikkensa sen onnistumiseksi, joskin ennen sen toteutumista suunnitelmat kariutuivat ja Oster surmattiin keskitysleirillä. Paavin osuus suunnitelmissa ei kuitenkaan silloin paljastunut saksalaisille.⁹⁰ Huomionarvoista näissä tapahtumissa on se, miten suuren riskin Pius XII otti asettuessaan salaisesti Hitleriä vastaan. Paljastuessaan katolisen kirkon ja paavin asema olisi varmasti horjunut niin Saksassa kuin koko Euroopassakin. Siten Pius XII ei kritiikistä huolimatta ollut Hitlerin liittolainen.

Pius XII:n kohdalla on lopulta muistettava se, miten suurten mullistusten keskelle hänen valtakautensa osui. Historiantutkijoiden kesken vallitsee varsin selkeä konsensus siitä, miten lukemattomia haasteita Pius XII paaviutensa aikana kohtasi. Hän joutui johtamaan roomalaiskatolista kirkkoa toisen maailmansodan keskellä ja lisäksi kohtaamaan niin fasistien, natsien kuin kommunistien väärinkäytökset. Sodanjälkeisessä maailmassa häntä odotti Euroopan jälleenrakennus, kylmä sota, kommunismin leviäminen sekä kasvava maailmanlaajuinen ydinuhka. Uransa loppuvaiheessa Pius XII keskitti valtaa yhä enemmän itselleen ja karsi Vatikaanin ylintä hallintoa kovalla kädellä. Hänen kuoltuaan Rooman kuuriassa ei ollut paavin lähimpiä henkilöitä eli camerlengoa eli paavin kardinaalikamariherraa eikä edes Vatikaanin valtiosihteeriä. Ristiriitainen paavi muuttui entistä mystisemmäksi ja autoritaariseksi hallitsijaksi. Oltiin hänen politiikastaan lopulta mitä mieltä tahansa, harva paavi on viimeisten sadan vuoden aikana jakanut yhtä paljon mielipiteitä kuin Pius XII. Debatti hänen politiikastaan jatkuu edelleen.⁹¹

⁹⁰ Cornwell 1999, 234-239.

⁹¹ Coppa 2008, 137-139; Riccards 2012, 439-440.

4.4. Modernin ajan uudistajat 1958-1978

Johannes XXIII:n ja Paavali VI:n kaudet vuosina 1958-1978 olivat roomalaiskatolisen kirkon piirissä uudistusten aikoja. Heidän kaudellaan roomalaiskatolista kirkkoa uudistettiin enemmän kuin moniin vuosisatoihin. Molemmat paavi olivat lisäksi kansainvälisesti aktiivisia rauhantoimijoita.

4.4.1. Johannes XXIII

Toinen maailmansota ja etenkin Japanin ydinpommien aiheuttama massiivinen tuho aiheutti katolisen kirkon piirissä paineita tarkastella uudelleen käsityksiä oikeudenmukaisesta sodasta. Jo paavi Pius XII (1939–1958) totesi Hiroshiman ja Nagasakin tapahtumien osoittavan, että ydinaseiden aikakaudella jopa puolustusota on vaikeasti legitimoitavissa, sillä tällainen sota on aina itsessään liian tuhoisa. Samalla hän totesi ensimmäistä kertaa sitten keskiajan, että myös katolisilla maallikoilla on oma tärkeä rooli rauhanrakentamisessa. Hänen seuraajakseen valittiin persoonaltaan hyvin erityyppinen mies, kun paavin istuimelle astui italialainen Angelo Giuseppe Roncalli.⁹²

Paavinimen Johannes XXIII ottanut Roncalli osoittautui nopeasti ihmisläheiseksi ja nöyräksi paaviksi. Hän saavutti edeltäjiinsä nähden ennätysosuion lähes heti valintansa jälkeen. Kuten aikaisemmillä paaveilla, myös Johannes XXIII:lla oli vahva kokemus diplomaatiasta toimittuaan Pyhän istuimen nuntiona Itä-Euroopassa ja muun muassa Ranskassa. Samalla hän oli kokenut historiantutkija, jonka mukaan kirkon oli vastattava muuttuvaan aikaan.⁹³ Hän veikin katolista kirkkoa merkittävästi eteenpäin kutsumalla koolle Vatikaanin II kirkolliskokouksen (pidettiin vuosina 1962–1965),⁹⁴ jonka tarkoituksena oli päivittää kirkko nykyaikaan. Yhtenä keskeisenä teemana paavilla oli edistää kirkon roolia sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja rauhan toteuttamisessa.⁹⁵ Johanneksen uudistuksiin kuului myös suhteiden lämmittäminen itään. Hän pyrki irrottautumaan Italian sisäpolitiikasta ja sen myötä kylmän sodan läntisestä liittoutumasta ja osoitti siten siirtyneensä hiukan kohti poliittista vassemmistoa. Samalla hän halusi normalisoida Pyhän istuimen ja Neuvostoliiton väliset suhteet, jotka

⁹² Kline & Shore 2012, 356; Riccards 2012, 439-440.

⁹³ Riccards 2012, 439; Heininen 2004, 151.

⁹⁴ Vatikaanin II kirkolliskokous järjestettiin paavi Johannes XXIII:n aloitteesta ja hänen kuoltuaan paavi Paavali VI:n johdolla Vatikaanin Pietarinkirkossa vuosina 1962–1965. Kokoukseen osallistui tuhansia piispoja ja teologeja sekä lisäksi ulkopuolisia tarkkailijoita eri maista ja kirkkokunnista. Kokouksen myötä julkaistiin useita asiakirjoja ja kannanottoja, jotka johtivat muutoksiin kirkon käytännön elämässä (esim. jumalanpalvelusten kieli muutettiin latinasta kunkin omalle äidinkielelle) ja muun muassa avoimempaan suhtautumiseen toisiin kirkkokuntiin ja toisiin uskontoihin.

⁹⁵ Kline & Shore 2012, 357.

olivat jäissä Pius XII:n jäljiltä. Nikita Khrushchev vakuuttuikin pian Johannes XXIII:n vilpittömyydestä ja muutti näkyvästi Neuvostoliiton suhtautumista katoliseen kirkkoon myönteisemmäksi⁹⁶. Berliinin muurin noustua jakamaan Eurooppaa, Johannes vetosi kaikkiin kiistan osapuoliin rauhan puolesta. Huomionarvoista paavin viestissä oli se, että se oli suunnattu kaikille, niin Jumalaan uskoville kuin ateisteillekin. Viestin sävy miellytti etenkin Khrushchevia, joka oli tottunut Pius XII: tuomitsevampaan linjaan. Johannes XXIII sai kiitosta myös Kuuban ohjus kriisin aikaan, kun hän osaltaan piti yllä keskusteluyhteyttä amerikkalaisten ja venäläisten välillä.⁹⁷

Maailmanlaajuista rauhaa koetellut Kuuban ohjus kriisi sai Johannes XXIII:n muutenkin liikkeelle. Hän julkaisi vuonna 1963 yhden merkittävimmistä ihmistenvälistä rauhaa koskevan paavillisen kiertokirjeen nimeltä *Pacem in terris* eli rauha maan päällä. Sen kantavana teemana on rauha ydinaseiden aikakaudella.⁹⁸ Siinä paavi toteaa, että juuri rauha on kirkon kutsumus ja päämäärä. Käytännössä tämä tarkoitti paavin mukaan sitä, että katolisen kirkon tulisi tukea kaikkia niitä poliittisia järjestelmiä, jotka pyrkivät puolustamaan ja edistämään keskeisiä ihmisoikeuksia eli yleisemmin yhteistä hyvää. Johannes XXIII:n mukaan kirkon tehtävä oli huolehtia rauhan toteutumisesta, kun taas oikeudenmukaisuus oli poliittisen auktoriteetin vastuulla. *Pacem in terris* -kiertokirje on siitä merkittävä, että se tietyllä tapaa palautti katoliseen kirkkoon rauhanteologisen perinteen, jonka juuret olivat Jeesuksen opetuksissa ja alkukirkon⁹⁹ osoittamassa väkivallattomassa toimintamallissa. Siinä myös muotoillaan katolisen kirkon modernin rauhapolitiikan periaatteet, jotka yhdessä luovat perusteet yhteistä hyvää luovalle politiikalle. Keskeisimmät rauhanpolitiikan periaatteet ovat poliittisen realismin hylkääminen, ihmisoikeuksien ja -velvollisuuksien korostaminen, aktiivinen solidaarisuus ja subsidiariteettiperiaate.¹⁰⁰

Pacem in terris -kiertokirje ilmestyi Kuuban ohjus kriisin aikaan. Paavi Johannes XXIII käytti ajankohtaista kansainvälistä tilannetta esimerkkinä siitä, että anarkiaan perustuva kansainvälinen järjestelmä tulisi korvata uudenaikaisella ajattelulla. Kestävän politiikan valtioiden välillä tulisi perustua koko ihmiskuntaa koskevan yhteisen hyvän tavoittelulle. Tällainen ajattelu oli vahvasti ristiriidassa Kylmän sodan realismin kanssa. Paavi kuitenkin tarjosi mallin vaihtoehtoisesta poliittisesta järjestelmästä, joka perustuisi rauhaomaisille arvoille. Johannes XXIII:n politiikan arvoja ovat kiertokirjeessä

⁹⁶ Khrushchev muun muassa lopetti käyttämästä termiä *hiljaisuuden kirkko* ja osoitti myötätuntoa Kiinassa sorretuille katolisille johtajille. Riccards 2012, 455.

⁹⁷ Riccards 2012, 454-456.

⁹⁸ Linden 2009, 85.

⁹⁹ Alkukirkolla tarkoitetaan ensimmäistä kristittyjen sukupolvea 100-luvun Palestiinassa.

¹⁰⁰ Kline & Shore 2012, 357.

mainitut usko ja toivo, rohkeus ja myötätunto sekä rauha ja oikeudenmukaisuus.¹⁰¹ Kiertokirjeessä Johannes XXIII osoitti myös selkeän kantansa demokratiaan peräänkuuluttamalla vahvaa osallistamisen vaatimusta yhteiskunnassa. Sama ajatus pätisi myös kansainväliseen politiikkaan, johon paavi kaipasi totuutta ja oikeudenmukaisuutta. Vaikka jokainen valtio ei olisi voimasuhteissa tasa-arvoinen, luonteelta kaikki maat olisivat samalla viivalla. Tässä yhteydessä Johannes XXIII vahvisti edeltäjänsä Pius XII antaman tuen Yhdistyneille kansakunnille, organisaatiolle, joka mahdollistaisi kansainvälisen rauhan ylläpitämisen valtioiden itsenäisyydestä huolimatta.¹⁰²

Samainen paavi Johannes XXIII toi katolisen kirkon sosiaaliopetukseen vahvan ihmisoikeuksia ja -velvollisuuksia korostavan näkökulman. Hän suuntasi viestinsä usein kaikille hyvän tahdon ihmisille, joilla kaikilla oli yhteinen luontainen moraalitaju¹⁰³. Hän muotoili kahdeksan perusoikeutta, joita jokainen yhteiskunta on velvoitettu edistämään ja suojelemaan. Oikeudet ovat seuraavat: 1) jokaisella ihmisellä on oikeus elämään sekä niihin tarpeellisiin toimiin, joilla elämässä kehittyminen on mahdollista (koti, vaatetus, lepo, terveydenhuolto sekä sosiaalinen tuki työttömyyden ja vanhuuden varalle), 2) oikeus harjoittaa ja suojella moraalisia ja kulttuurisia arvoja sekä oikeus koulutukseen, 3) uskonnonvapaus ja omantunnonvapaus, 4) oikeus valita asemansa elämässä, 5) taloudelliset oikeudet kuten esimerkiksi vapaus sortavista ja epäinhimillisistä taloudellisista rakenteista ja työvoimakäytännöistä, 6) yhdistymis- ja kokoontumisvapaus, 7) liikkumisenvapaus eli oikeus muuttaa maasta toiseen, 8) poliittiset oikeudet valita haluttu hallitusmuoto ja poliittiset johtajat, ja oikeus odottaa hallituksen ja johtajien toimivan kansansa parhaaksi. Oikeuksien rinnalla on Johannes XXIII:n mukaan aina kuitenkin vastaavat velvollisuudet. Esimerkiksi oikeus elämään tarkoittaa samalla velvollisuutta suojella elämää sen kaikissa muodoissa. Poliitikkojen ja hallitusten velvollisuutena taas on varmistaa, että kaikkia ihmisiä koskevat perusoikeudet tunnustetaan ja niitä arvostetaan. Hallitusten tulee myös varmistaa, että jokaisella ihmisellä on mahdollisuus näihin oikeuksiin koordinoimalla, suojelemalla ja edistämällä niitä. Paavi nostaa poliittisten auktoriteettien tärkeimmäksi velvollisuudeksi kuitenkin vastuun tarjota ihmisille koti, puhdas juomavesi, terveydenhuolto ja muut keskeiset palvelut. Kansainvälisen yhteisön velvollisuus on puuttua tilanteeseen silloin, jos jokin hallitus kieltäytyy kunnioittamasta näitä oikeuksia tai rikkoon niitä. Silloin kyseinen auktoriteetti myös menettää oikeuden hallintaan.¹⁰⁴

¹⁰¹ Kline & Shore 2012, 357.

¹⁰² Coppa 2008, 167-168.

¹⁰³ Roomalaiskatoliseen moraalifilosofiaan liittyy vahvasti käsitys kaikille yhteisestä luonnollisesta moraalilaista. Sen mukaan jokainen ihminen voi omatuntonsa avulla ymmärtää moraaliset periaatteet sekä tarpeen esimerkiksi rauhalle ja vapaudelle. Riccards 2012, 456. Luonnonlaista kts. lisää esim. Johannes Paavali II:n ensyklika *Veritatis Splendor* tai Curran 2008.

¹⁰⁴ Kline & Shore 2012, 358.

Yksi keskeinen katolisen kirkon rauhanpolitiikan perusteista on myös vaatimus aktiiviseen solidaarisuuteen. Johannes XXIII tarkoittaa sillä sitä, että vahvempien valtioiden tulee tarpeen mukaan tukea heikompia niiden pyrkimyksessä saavuttaa oikeudenmukainen ja entistä rauhanomaisempi yhteiskunta. Tämä vaatii valtioilta usein luopumista omista eduista, taloudellisista pyrkimyksistä sekä erinäisistä poliittisista tavoitteista ja kunnianhimoista. Paavin näkemys solidaarisuuteen perustuvasta kansainvälisestä politiikasta pitää sisällään kaksi erityistä teemaa. Ensimmäinen on tavoite kehittää kestävä geopoliittinen ilmasto ja ottaa merkittäviä askeleita aseistariisunnan ja demilitarisoinnin aloilla. Toinen on toteamus siitä, että yksittäiset valtiot ovat pääosin epäonnistuneet luomaan sellaisen kansainvälispoliittisen ilmapiirin, joka edistäisi maailmanlaajuisia yhteistä hyvää. Ratkaisuna tähän Johannes XXIII ehdotti maailmanyhteisön keskistä julkista auktoriteettia, joka valvoisi yksittäisten valtioiden vastuun toteutumista. Tässä tehtävässä esimerkiksi YK voisi laajentaa toimivaltaansa. Huomionarvoista on kuitenkin se, ettei paavi Johannes XXIII kannattanut minkäänlaista maailmanhallitusta, jonka käsissä olisi paikallistasoa koskeva päätöksenteko. Se tulisi hänen mukaansa aina olla mahdollisimman lähellä yksittäistä ihmistä.¹⁰⁵

Johannes XXIII ei kannattanut YK:n tai sen kaltaisen maailmanlaajuisen poliittisen auktoriteetin valan laajentamista paikallistasolle. Sen tulisi ainoastaan vastata valtioiden vastuun valvonnasta. Päätöksenteon tulisi aina olla mahdollisimman lähellä paikallisyhteisöä. Yksittäisten valtioiden vastuu on suojella yksilöitä, yhteisöjä ja instituutioita erinäisiltä väkivaltaisilta ja epäoikeudenmukaisilta rakenteilta, joita esiintyy maailmanpolitiikassa niin politiikan kuin taloudenkin saralla. Yksittäisten valtioiden epäonnistuessa maailmanlaajuisen auktoriteetin tulisi huolehtia oikeuksien toteutumisesta. Vatikaanin II kirkolliskokouksen yhdessä keskeisimmistä asiakirjoista *Gaudium et spes*¹⁰⁶ vahvistetaan ideaa rauhanpolitiikasta puhumalla rauhanetiikan ensisijaisuudesta oikeudenmukaisen yhteiskuntien muotoutumisessa. Asiakirjassa todetaan, että todellinen rauha vaatii aina oikeudenmukaisuuden toteutumista, sitä että edut ja taakat jakautuvat oikeudenmukaisesti ihmisten kesken. Tässä tavoitteessa päätöksenteon paikallisuus on olennaista. Rauha on lisäksi moraalinen hyve ja laillinen takuu siitä, että edellä mainitut oikeudet ja velvollisuudet toteutuvat.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Kline & Shore 2012, 358–359.

¹⁰⁶ *Gaudium et spes* suom. *Kirkko nykymaailmassa* ilmestyi Vatikaanin II kirkolliskokouksen yhteydessä vuonna 1965. Sen julkaisi paavi Paavali VI (1963–1978).

¹⁰⁷ Kline & Shore 2012, 359–360.

Tiivistetysti voidaan todeta, että paavi Johannes XXIII muotoilema moderni katolinen rauhanpolitiikka korostaa ennen kaikkea oikeudenmukaisuuden toteutumista kaikilla poliittisilla tasoilla. Oikeudenmukaisuus tarkoittaa yhteisen hyvän toteutumista, joka yksilötasolla tarkoittaa kaikille ihmisille kuuluvia perusoikeuksia ja niiden toteutumista. Valtioiden välillä solidaarisuuden vaatimus on kehoitus etenkin kehittyneille teollisuusmaille tukea köyhiä kehitysmaita yhteiskunnan kehittämisessä. Kestävän rauhan kannalta olennaista on lisäksi luoda oikeudenmukaiset sosiaaliset ja taloudelliset rakenteet niin yksilöiden kuin valtioidenkin välille. *Pacem in terris* -kiertokirjeessä muotoillut rauhanpolitiikan teemat saivat näkyvää tukea myöhemmin 1983, kun Yhdysvaltain katolisten piispojen konferenssi julkaisi asiakirjan *Challenge to Peace*. Siinä piispat toteavat, että kristittyjen ehdoton vaatimus on suojella rauhaa aina ja kaikkialla. Konfliktin noustessa kirkolla on velvollisuus taistella oikeudenmukaisuuden puolesta. Tässä kohtaa USA:n piispojen kanta eroaa kuitenkin mielenkiintoisesti aiemmista painotuksista. He korostavat, että taistelua on käytävä ensisijaisesti väkivallattomasti neuvottelun, diplomatian, protestien ja tarvittaessa kansalaistottelemattomuuden keinoin. Heti perään he kuitenkin lisäävät, että rauhanomaisten keinojen epäonnistuessa legitiimeillä valtiolla on moraalinen velvollisuus pelastaa viattomat uhrin ja tarvittaessa rajattua voimaa käyttäen.¹⁰⁸ Johannes XXIII:n kiertokirjeessä tällaista oikeutetun sodan mahdollisuutta ei kuitenkaan selkeästi löydy. Sitä vastoin paavi toteaa, että sodalla ei voida palauttaa menetettyjä oikeuksia saati oikeudenmukaisuutta. Sota on jo käsitteenä vastoin ihmisen järkeä eikä siten koskaan kuulu realistisiin toimintatapoihin.¹⁰⁹

Paavina Johannes XXIII oli ennen kaikkea uudistusmielinen ja kansanläheinen johtaja, jonka luonne korostui entisestään edeltäjiinsä nähden. Hän toimi monessa mielessä sillanrakentajana. Johannes XXIII muun muassa edisti kristittyjen välistä ekumeniaa ja pyrki laajemminkin uskontojen välisen vuoropuhelun lisäämiseen. Merkittävä linjamuutos Pius XII:n verrattuna oli myös Vatikaanin uusi myönteinen idänpolitiikka. Johannes XXIII:n politiikka sai osakseen myös julkista tunnustamista, kun hänelle myönnettiin vuonna 1962 Balzanin rauhanpalkinto.¹¹⁰

¹⁰⁸ Kline & Shore 2012, 360–361.

¹⁰⁹ Curran, 2008, 160.

¹¹⁰ Alun perin italialainen Balzanin palkintosäätiö myöntää vuosittain palkintoja kulttuurin ja tieteen edistämiseksi. Vuosittain myönnetään palkinnot kirjallisuudesta, moraalitieteistä, taiteista sekä luonnontieteestä. Lisäksi tietyin väliajoin säätiö myöntää palkinnot rauhan, ihmisyyden ja veljeyden puolesta tehdystä työstä. <http://www.balzan.org/en/about-us>. Katsottu 2.3.2016; Riccards 2012, 456–457.

4.4.2. Paavali VI

Johannes XXIII kuoli yllättäen kesken Vatikaanin II kirkolliskokousta vuonna 1963. Hänen seuraajakseen valittiin Milanon liberaali arkkipiispa, italialainen Giovanni Battista Maria Montini. Hän otti paavinimekseen Paavali VI ja sitoutui jatkamaan Johannes XXIII:n alulle panemaa kirkon uudistusta viemällä esimerkiksi historiallisen kirkolliskokouksen loppuun. Vaikka Paavali VI osoittautui edeltäjänsä uudistusmielisemmäksi, hänen rauhanpolitiikkansa oli monilta osin samoilla linjoilla. Hän muun muassa jakoi käsityksen siitä, että todellinen rauhan riippuu aina oikeudenmukaisuudesta, rakkaudesta ja vapaudesta. Hän halusi välttää vainoamista ja sortoa ja peräänkuulutti kaikkien ihmisten yhtäläistä ihmisarvoa ja roolia yhteiskunnassa. Konkreettisenä esimerkkinä tästä oli Paavali VI:n päätös nimittää piispoiksi henkilöitä, jotka ajoivat erityisesti köyhien ja sorrettujen asemaa.¹¹¹

Paavi Paavali VI teki kautensa aikana merkittäviä ulkomaanmatkoja, jotka myös määrittivät hänen politiikkaansa. Niistä ensimmäinen suuntautui suurten maailmanuskontojen *Pyhälle maalle* Israeliin. Vierailu tapahtui aikana, jolloin paavilta odotettiin selkeää kannanottoa juutalaisten asemaan ja toisaalta kristittyjen yhtenäisyyteen. Paavali VI lähti matkalle kuitenkin ennen kaikkea pyhiinvaeltajana, ei poliittisena johtajana. Matkan aikana paavi teki useita mielenkiintoisia avauksia, joista kenties merkittävin oli tapaaminen itäisen kirkkokunnan johtajan, Konstantinopolin patriarkan Athenagorasin kanssa. Kohtaaminen oli ensimmäinen sitten vuoden 1054 suuren skisman, jolloin kristikunta jakautui läntiseen ja itäiseen haaraan. Paavali VI totesi tässä yhteydessä, kuinka entisten kiistakumppanien tulisi nyt ymmärtää toisiaan, rakentaa välilleen rauha ja osoittaa maailmalle heidän olevan veljiä.¹¹² Kristittyjen ykseyden lisäksi paavi toi matkallaan esiin tarpeen uskontojen väliselle yhteydelle. Eräässä puheenvuorossaan hän muun muassa totesi, että kolmella suurella monoteistisellä uskonnolla, juutalaisuudella, kristinuskolla ja islamilla, oli kaikilla yhteinen kantaisä Abraham. Ilmaus oli selkeä askel uskontojen välisen dialogin lisäämiseksi. Juutalaisten kanssa Paavali VI teki lisäksi paljon töitä puolustaessaan edeltäjänsä Pius XII:n mainetta.¹¹³

Uskontojen välisen ymmärryksen lisääminen oli teemana myös Paavali VI:n toisella merkittävällä ulkomaanmatkalla Intiaan vuonna 1964. Maassa oli silloin noin 500 miljoonaa kansalaista, joista vain 1,2 miljoonaa oli katolilaisia. Matkan fokuksena oli siis selkeästi dialogi maailmanuskontojen kanssa.¹¹⁴ Paavali sai Intiassa lämpimän vastaanoton, paremman kuin juuri kukaan aikaisemmista

¹¹¹ Coppa 2008, 169, 171-172.

¹¹² Riccards 2012, 486-487.

¹¹³ Riccards 2012, 487.

¹¹⁴ Hebblethwaite 1993, 408.

länsimaisista vierailijoista. Paavi oli ensinnäkin kiinnostunut tapaamaan yhteiskunnan heikoimpia jäseniä, kuten orpoja. Paavina hän oli lisäksi *pyhä mies*, ja siten erityisen arvostettu juuri Intiassa.¹¹⁵ Uskontojen välisen dialogin luomisessa Paavali VI teki selvästi uuden aluevaltauksen paavien politiikassa. Sama koski kristittyjen välisiä ykseyspyrkimyksiä, joissa tapahtui katolisen kirkon suunnalta merkittäviä uudistuksia juuri Paavali VI:n kaudella. Hänelle nämä teemat liittyivät ennen kaikkea rauhan ja yhteiselön mahdollistamiseen muuttuvassa maailmassa.

Kautensa yhden näkyvimmistä vierailuistaan Paavali VI teki lopulta Yhdysvaltoihin vuonna 1965. Matkan keskeisin kohde oli Yhdistyneet kansakunnat New Yorkissa, jossa paavi piti puheen YK:n yleiskokoukselle. Kerta oli ensimmäinen paaviuden historiassa, samoin matka Yhdysvaltoihin. Puheessaan Paavali totesi YK:n tavoitteiden vastaavan paavin ja Vatikaanin omia intressejä, joista keskeisimpiä olivat aseidenriisunta ja nälänhädän katkaiseminen. Pääsihteeri U Thant oli kiitollinen paavin tuesta aikana, jolloin YK:n kamppaili kaksinapaisen maailman haasteiden kanssa.¹¹⁶ Paavali odotti YK:n tekevän kuitenkin vieläkin enemmän kansojen rinnakkaiselon parantamiseksi. Hän peräänkuulutti muun muassa konkreettisempia tekoja etenkin köyhien puolesta, jotka olivat vailla ruokaa ja oikeudenmukaisuutta. Paavali VI satoi YL:n keskeiset tavoitteet toisiinsa kehottamalla siirtää varoja asevarustelusta globaalin köyhyiden katkaisemiseen. Viestissään pääsihteeri U Thantille Paavali VI ilmoitti tulleensa Yhdysvaltoihin etenkin rauhanlähettiläänä. Vatikaanin oli tullut antamaan YK:n pasifistisille ja humanitaarisille pyrkimyksille täyden tukensa.

Matkan aikana Yhdysvallat lähestyi paavi yllättävällä pyynnöllä. Amerikkalaiset halusivat Paavali VI:n sovittelijaksi Vietnamin sodassa, olettamuksena paavin puolueettomuus konfliktin osapuolten välillä. Paavi suostui pyyntöön ja suunnitteli pian vierailevansa niin Vietnamin pohjois- kuin eteläosissa. Pohjoisen kommunistit kuitenkin kieltäytyivät ottamasta paavia vastaan, mutta Yhdysvallat pyysi paavia silti vierailemaan etelän Saigonissa. Paavali VI kuitenkin kieltäytyi ja huomautti, että paavina hänen tulisi aina pitäytyä ehdottomassa puolueettomuudessa ollakseen vakuuttava sovittelija. Samaan aikaan paavi kritisoi Yhdysvaltojen pommituksia Pohjois-Vietnamissa ja sanoi niiden syövä Amerikan moraalista uskottavuutta ja kansainvälistä imagoa. Paavi Paavali VI:n lyhyt vierailu Yhdysvalloissa oli kuitenkin menestys. Historiallisesti katsottuna matka vahvisti Vatikaanin ja paavin asemaa keskeisenä valtioiden välisenä toimijana.¹¹⁷

¹¹⁵ Hebblethwaite 1993, 412.

¹¹⁶ Hebblethwaite 1993, 414; Coppa 2008, 174.

¹¹⁷ Coppa 2008, 174-175.

Paavali VI vei katolista sosiaaliopetusta entistä kansainvälisemmäksi kiertokirjeellään *Populorum Progressio*.¹¹⁸ Siihen on kirjattuna myös paavin rauhanpolitiikan keskeisin sisältö, joka kiteytyy kahteen näkökulmaan. Ensimmäinen on kehityksen ja rauhan välinen yhteys. Paavin mukaan rauha edellyttää täydellisempää oikeudenmukaisuuden toteutumista, eikä se ole vain sodan poissaoloa. Etenkin taloudelliset ja sosiaaliset epäoikeudenmukaisuudet nakertavat voimakkaasti pohjaa rauhalliselta yhteiseltä. Siten oikeudenmukainen kehitys kaikkialla maailmassa on rauhan ehdoton edellytys.¹¹⁹ Paavali VI:n rauhanpolitiikkaan liittyy lisäksi kysymys laillisesta vallankumouksesta. Paavi tuomitsee vallankumoukselliset kansannousut, mutta jättää oven auki niissä tilanteissa, joissa pitkäaikainen tyranni uhkaa kaikille yhteisiä perusarvoja.¹²⁰ Jonkinlainen laillinen kansannousu on siis mahdollinen, mutta oikeudenmukaisen sodan mahdollisuus Paavali VI:n ajattelussa jää kuitenkin epäselväksi. Paavina Paavali VI jätti historiaan lisäksi yhden kädenjäljen. Vuonna 1968 hän julisti vuoden ensimmäisen päivän maailman rauhanpäiväksi (World Day of Peace), jolloin kirkon ja koko maailman tulisi kiinnittää erityistä huomiota juuri rauhan rakentamiseen. Kautensa loppuun asti 1978 Paavali VI toi esiin ajankohtaisia teemoja rauhasta juuri tuona päivänä.¹²¹ Hänen seuraajansa Johannes Paavali II:sta alkaen ovat jatkaneet rauhanpäivän perinnettä julkaisemalla vuosittain yhteiskuntien ja maailman rauhaa koskevia paavillisia kannanottoja. Paavina Paavali VI ja hänen edeltäjänsä Johannes XXIII ottivat lisäksi uuden merkittävän näkökulman katolisen kirkon sosiaaliopetukseen. He toivat kierokirjeissään ensimmäistä kertaa esiin yhteiskunnallisten ja sosiaalisten kysymysten globaalin luonteen. Monissa näkemyksissään heidän fokuksensa oli etenkin kehittyvien maiden tilanteessa.¹²² Tämä oli selkeä askel paavien poliittisen roolin globalisoitumiseen.

Edellä olevassa luvussa olen käsitellyt paavin Johannes XXIII:n ja Paavali VI:n kausia. Johanneksen kohdalla esiin nousi etenkin hänen koolle kutsumansa Vatikaanin toinen kirkolliskokous. Käsitelin myös hänen julkaisemaansa *Pacem in Terris* kiertokirjettä, joka oli merkittävä kannanotto maailmanlaajuisen rauhan puolesta. Johannes XXIII:n kohdalla huomionarvoista oli lisäksi edeltäjiinsä nähden avoimempi idänpolitiikka. Paavali VI:n kautta käsitelin etenkin hänen edeltäjänsä työn ja linjan jatkajana. Luvussa käsitelin lisäksi hänen merkittävimpiä vierailuita ulkomaille sekä pyrkimyksiä toimia rauhanvälittäjänä Vietnamin sodassa. Toin esiin myös sen, miten hän vei paavin poliittista roolia globaalimpaan suuntaan. Seuraavaksi siirryn käsittelemään Johannes Paavali II:n ja Benedictus XVI:n kausia.

¹¹⁸ Coppa 2003a, 161.

¹¹⁹ Paavi Paavali VI 1967, §76-77.

¹²⁰ Paavi Paavali VI 1967, §31.

¹²¹ Curran 2008, 163.

¹²² Curran 2008, 157-158.

4.5. Globalisoituvan maailman paavit 1978-2013

Paavit Johannes Paavali II ja Benedictus XVI johtivat roomalaiskatolista kirkkoa vahvalla kädellään 35 vuoden ajan. Heidän valtakausiinsa osui kylmän sodan pitkät vuodet, Neuvostoliiton hajoaminen, 1990-luvun konfliktit niin Euroopassa kuin Lähi-idässä, 2000-luvun terrorismin nousu sekä kirkon sisäiset skandaalit ja kriisit. Käsillä oleva luku kattaa molempien paavien kaudet, sillä Benedictus XVI:n vaikutus kirkon johdossa alkoi jo Johannes Paavali II aikana. Tämä yli kolmen vuosikymmenen ajanjakso kirkon johdossa voidaankin nähdä valtakautena, jossa näkyy molempien paavien kädenjälki.

4.5.1. Johannes Paavali II

Kylmän sodan keskellä vuonna 1978 roomalaiskatolinen kirkko oli vahvasti jakautunut progressiivisiin ja konservatiiveihin. Seuraavaksi paaviksi valittiin tuttuun tapaan italialainen kardinaali Albino Luciani, paavinimeltään Johannes Paavali I. Hänen kautensa jäi kuitenkin lyhyeksi, kun hän yllättäen kuoli vasta 33 päivää valintansa jälkeen. Tapaus sai aikaan monia salaliittoteorioita paavin salamurhasta, mutta mitkään niistä eivät lopulta saaneet riittäviä todisteita tuekseen.¹²³

Hänen seuraajakseen valittiin ensimmäistä kertaa ei-italialainen henkilö sitten 1500-luvun, kun paaviksi nousi puolalainen Karol Wojtyła. Muutoksen tuulet olivat puhaltaneet Vatikaanissa jo Paavali VI:n aikana, jolloin italialaisten kardinaalien osuus oli alkanut selkeästi laskea. Muutoksesta kertoo se, että Paavali VI:ta valitsemassa olleesta 80 kardinaalista 55 oli eurooppalaisia. Johannes Paavali II:n kohdalla suhde oli jo 56/111.¹²⁴ Uusi paavi nousikin valtaan monet uudistukset mielessään. Hän julisti heti vahvan tukensa kirkon tuoreille uudistuksille ja konkretisoi sitä ottamalla nimekseen Johannes Paavali II uudistusmielisten edeltäjiensä mukaan.¹²⁵ Johannes Paavali II:n kautta kuvasi aluksi vahva kommunismin vastustaminen, joka nousi osittain hänen omista kokemuksistaan valloitetussa Puolassa.

Johannes Paavali II näytteli merkittävää roolia Puolan itsenäisyyteen johtaneen solidaarisuusliikkeen toiminnassa. Paaviksi noustuaan hän toi näkyvästi esille tarpeen demokratisoida Puola ja vapauttaa maa Neuvostoliiton alaisuudesta. Puola määritteli jatkossakin Johannes Paavali II politiikkaa. Maassa tapahtui kommunismin kaatumisen jälkeen nopeita muutoksia avoimen ja demokraattisen yhteiskunnan suuntaan. Samalla Puolan talousjärjestelmä uudistettiin markkinaliberalismin oppien mukaiseksi.

¹²³ Riccards 2012, 525-527.

¹²⁴ Riccards 2012, 528.

¹²⁵ Coppa 2008, 184.

Tämä huolestutti paavia ja hän osoitti nopeasti kritiikkinsä vapaata markkinataloutta kohtaan. Hänen mukaansa kommunismin korvannut liberaali talouspolitiikka uhkasi nyt yksittäisen ihmisen arvoja ja oikeuksia. Hänen kolme paavillisista kierokirjettään käsitteleekin juuri työn merkitystä uudistuvassa maailmassa. Johannes Paavali II:n vanha vihollinen kommunismi vaihtui siis nopeasti markkinaliberalismiin, joka paavin mukaan uhkasi yhteiskuntia lännessä, mutta etenkin kehittyvissä maissa. Tähän liittyi Johannes Paavali II:n poliittinen iskulause ”kuoleman kulttuuri”, jota vastaan hän kävi taistelua koko kautensa ajan. Tällä kulttuurilla paavi tarkoitti esimerkiksi ateistista kommunismia sekä seksiä ja väkivaltaa ihannoivaa nykykulttuuria.¹²⁶ Vastineeksi Johannes Paavali II puhui jokaisen yksilön luovuttamattomasta arvosta ja oikeudenmukaisuuden vaatimuksesta, johon kommunismi tai markkinaliberalismi eivät kumpikaan voineet paavin mukaan tarjota ratkaisua.¹²⁷

Johannes Paavali II:n kautta määritti pääosin kaksi tekijää: avoin dialogi ulkomaailman kanssa ja toisaalta tiukka sisäkuri omassa organisaatiossaan. Ensinnäkin hän avasi roomalaiskatolisen kirkon ja paaviuden ovet ulkomaailmaan. Rauhanpolitiikassaan Johannes Paavali II osoittautui myös hyvin aktiiviseksi. Hän loi suhteet muun muassa PLO:n ja tapasi Yasser Arafatin lukuisia kertoja kritiikistä huolimatta. Paavi otti kantaa myös Falklandin sotaan ja vieraili vuonna 1982 sekä Iso-Britanniassa että Argentiinassa. Vuosina 1982-83 hän vieraili 23 valtiossa ja teki lisäksi matkat Keski- ja Etelä-Amerikkaan. Vatikaanin II kirkolliskokouksen yksi teemoista oli uskontojenvälisen dialogin vahvistaminen. Vuonna 1986 Johannes Paavali II kutsui eri uskontojen edustajia Italian Assisiin yhteiseen rauhankonferenssiin. Maailman rukouspäivä rauhan puolesta on siitä lähtien paavin johdolla koonnut eri uskontojen johtajia ja myös uskonottomia keskustelemaan ja rukoilemaan yhdessä maailman rauhan puolesta. Perinnettä jatkoi myös hänen seuraajansa Benedictus XVI.¹²⁸

Paavi Johannes Paavali II:lle rauha vaatii toteutuakseen kahdenlaiset olosuhteet, objektiiviset ja subjektiiviset. Objektiivisen rauhan olosuhteet ovat 1) ihmisoikeuksien ja ihmisarvon kunnioittaminen, 2) aseidenriisunta, 3) kehitys sekä 4) oikeudenmukaisuus ja veljeys. Nämä kriteerit koskevat yhteiskuntia ja etenkin niiden poliittista tasoa. Subjektiiviset rauhankriteerit taas koskevat enemmän yksilöitä. Ne ovat sydämen kääntymys (engl. conversion of heart) ja avoimuus dialogille. Toteutuakseen rauha vaatii lisäksi sitä, että totuus, oikeudenmukaisuus, rakkaus ja vapaus ovat läsnä yksilöiden ja

¹²⁶ Cornwell 2004, 117-118; Coppa 2008, 181, 184, 193.

¹²⁷ Mannion 2008, 108.

¹²⁸ Mannion 2008, 237; Coppa 2008, 187-188, 198.

yhteiskuntien välillä.¹²⁹ Vuonna 2001 ICISS:n julkaisema *The Responsibility to Protect* asiakirja vaikutti erityisen paljon myös katolisen kirkon käsityksiin humanitaarisesta interventioista. Paavi Johannes Paavali II totesi jo ennen sen julkaisua, että jos siviiliväestö joutuu väkivaltaisen hyökkäyksen kohteeksi, eikä rauhanomaisilla keinoilla kyetä ratkaisemaan tilannetta, on legitiimiä ja jopa välttämätöntä riisua hyökkääjä aseista. Humanitaarinen interventio oli olennaisena teemana myös hänen rauhanpäivän puheessaan vuonna 2000. Sota oli Johannes Paavali II:lle kuitenkin ehdottomasti keinovalikoiman viimeinen vaihtoehto ja vaati aina tuekseen tiukat kriteerit.¹³⁰

Vuonna 2003 Johannes Paavali II otti näkyvästi kantaa Irakin sotaan. Hän vastusti USA:n johtaman liittouman sotatoimia Lähi-idässä, sillä ne eivät hänen mukaansa täyttäneet oikeudenmukaisen sodan kriteerejä. Samalla tavalla Johannes Paavali II oli aikanaan tuominut George Bush vanhemman toimet Persianlahden sodan aikoihin. Poikkeuksellista tästä tekee se, että YK:n mukaan kyseessä oli silloin oikeudenmukainen interventio, jonka kriteerit perustuivat Augustinuksen ja Tuomas Akvinoalaisen oppeihin oikeudenmukaisesta sodasta. Mielenkiintoista on se, miten näistä lähtökohdista huolimatta paavi otti asiassa päinvastaisen kannan, katolisen kirkon oppiin kun on vaikuttanut merkittävimmin juuri Tuomas Akvinolainen.¹³¹

Aktiivisen ja paaviuden näkökulmasta edistyksellisen ulkopolitiikan rinnalla Johannes Paavali II harjoitti vahvan paternalistista sisäpolitiikkaa. Kautensa alussa roomalaiskatolinen kirkko oli jakautunut progressiivisiin ja konservatiivisiin, eikä tilanne juuri muuttunut vuosien kuluessa. Näkyvintä kritiikkiä hän sai osakseen muun muassa tiukasta kannastaan aborttiin, ehkäisyyn ja naisten mahdollisuuden toimia pappina. Kaudellaan Johannes Paavali II keskitti valtaa enenevissä määrin itselleen. Hän korosti paavi-instituution universaalialia roolia paikallisen tason kustannuksella ja siirsi siten paikallistason päätöksentekoa Vatikaanin käsiin enemmän kuin kukaan aikaisemmista paaveista. Johannes Paavali toisen perintönä voidaankin nähdä traditionalismi, joka eroaa merkittävästi hänen edeltäjistään. 1900-luvun puolivälissä paavit olivat enemmän moderneja kamppaillessaan asemansa ja merkityksensä puolesta kansallisvaltioiden ja usein katoliselle kirkolle vihamielisten valtioiden kanssa. Johannes Paavali II:n aikana tilanne oli toinen, mikä mahdollisti keskittyminen aivan toisiin kysymyksiin.¹³²

¹²⁹ Dupuy 2004, 247-.

¹³⁰ Kline & Shore 2012, 363; Cornwell 2004, 260-261.

¹³¹ Cornwell 2004, 260-261; Mannion 2008, 241.

¹³² Cornwell 2004, 303-305.

4.5.2. *Benedictus XVI*

Johannes Paavali II:n pitkän kauden jälkeen paaviksi nousi saksalainen Joseph Ratzinger. Hän oli vaikuttanut jo edeltäjänsä aikana vahvasti roomalaiskatolisen kirkon johdossa. Ennen paaviksi valintaa hän toimi uskonopin kongregaation johtajana sekä kardinaalikollegion dekaanina. Hänen asemansa kirkon johdossa oli siis vahva jo ennen paaviksi valintaa. Monet tutkijat ovat nähneet Ratzingerin kädenjäljen jo monissa Johannes Paavali II kirjoituksissa ja kannanotoissa. Benedictuksen henkilökohtaista ulkopolitiikkaa ymmärtääksemme on kuitenkin tärkeää nähdä hänen taustansa professorina ja tutkijana, ei diplomaattina, kuten monet hänen edeltäjistään. Taustastaan johtuen Benedictus esitti mielipiteensä varsin suoraan ja keskittyi toiminnassaan tuomaan kirkkonsa opetuksen koko maailman tietoisuuteen. Benedictus XVI oli paavina kuitenkin mielenkiintoisen ristiriidan piirittämä. Paaviksi valintansa aikoihin roomalaiskatolisen kirkon painopiste oli jo siirtynyt pois Euroopasta kohti Latinalaista Amerikkaa ja Afrikkaa. Paavina oli kuitenkin mies, jonka juuret olivat syvällä vanhassa Euroopassa, sen traditiossa ja etenkin teologisessa perinteessä. Benedictus tiedosti ja tunnusti muutoksen ajan tulleen, muttei pystynyt itse siihen juurikaan vastaamaan. Johtajana Benedictus oli lisäksi edeltäjänsä kaltainen. Hän arvosti vallan keskittämistä kollegiaalisuuden ja yhteistyön kustannuksella. Myös suhteet muihin kristillisiin kirkkokuntiin muuttuivat hänen kaudellaan, kun hän esimerkiksi katkaisi suhteet Assisin ekumeenisiin tapaamisiin. Monet kritisoivatkin häntä Vatikaanin II:n kirkolliskokouksen periaatteiden hylkäämisestä, sillä juuri siellä roomalaiskatolinen kirkko tunnusti tarpeen ekumenian ja dialogin lisäämiseksi.¹³³

Paavina hän oli kristillisen Euroopan puolustaja. Maanosan uhkana hän näki etenkin sekularismin ja islamin kasvavan vaikutuksen. Suorasanaisten paavi hyötyi monissa yhteyksissä toimintatavastaan, mutta usein sillä oli valitettavan korkea hinta. Vuonna 2006 Benedictus piti kuuluisan puheen Regensburgin yliopistolla, joka toi esiin sekä tämän tematiikan että paljasti Benedictuksen tahdittomuuden etenkin hyvin arkaluonteisissa asioissa. Puheen tarkoitus oli kuvata militantin läntisen liberalismien ja väkivaltaisen islamin samankaltaisuutta. Islamin kohdalla Benedictus lainasi keskiaikaista keisaria ja totesi Muhammadin levittäneen islamia pääosin väkivallan keinoin. Kommentti nostettiin irralleen asiayhteydestä ja paavi joutui osin syystä kovan kritiikin kohteeksi. Pyhän istuimen suhteet moniin muslimimaihin joutuivat silloin koetukselle, mikä johti pian paavin julkiseen anteeksipyyntöön tilanteen lievittämiseksi. Tapahtumat johtivat lopulta myös toisenlaisiin muutoksiin, kun katolisen kirkon ja muslimien dialogeissa nähtiin todellinen tarve aidolle kohtaamiselle pelkkien muodol-

¹³³ Pentin 27.2.2013; Riccards 590-591; Coppa 2008, 213, 215-216.

lisuuksien sijaan. Tämä johti osaltaan myös Saudi-Arabian kuningas Abdullahin historialliseen vierailuun Vatikaanissa vuonna 2007. Samainen kuningas perusti tapahtumien innoittamana säätiön parantamaan uskontojenvälistä ymmärrystä ja dialogia.¹³⁴

Rauhanpolitiikassaan Benedictus XVI oli melko aktiivinen ja liitti sen vahvasti kirkon opetukseen. Benedictus XVI osoitti YK:n yleiskokoukselle vuonna 2008 viestin, jossa hän ylisti R2P periaatetta. Paavia miellytti siinä etenkin vahva ihmisoikeuksia korostava näkökulma, jossa hän näki yhtäläisyyksiä katolisen kirkon ihmiskuvan kanssa. Samassa yhteydessä Benedictus vahvisti Pacem In Terris -kiertokirjeen ajatuksen siitä, että valtiolla on viimekädessä vastuu yksilön oikeuksien turvaamisessa. R2P-periaatteen hengessä hän totesi myös, että kansainvälisellä yhteisöllä on lisäksi oma vastuunsa puuttua väärinkäytöksiin, jos yksittäinen valtio ei siihen kykene. Tämän täytyy paavin mukaan tapahtua kuitenkin aina kansainvälisen lain rajoissa.¹³⁵ Valtioilla oli lisäksi vastuulla taata jokaiselle ihmiselle uskonnonvapaus.¹³⁶ Benedictukselle rauha ei ole vain ihmisten aikaansaannos, vaan ennen kaikkea osallistumista Jumalan rakkauteen. Kun ihminen unohtaa Jumalansa eikä kunnioita häntä, ihminen sortuu paavin mukaan väkivaltaan. Nämä selkeät kannanotot kertovat mielenkiintoisesti siitä, miten ehdottoman pasifismin ja oikeutetun sodan traditiot ovat molemmat edelleen läsnä modernin katolisen kirkon rauhanpolitiikassa. Huomionarvoista on myös se, kuinka rajoitetun voiman käyttö rauhan mahdollistamiseksi palasi paavien opetukseen Johannes Paavali II:n ja Benedictus XVI:n aikana.¹³⁷

Rauhan teoretisoinnissa Benedictus nosti esiin suurimmat uhat rauhalliselle yhteiselolle. Tässä näkyi etenkin vuoden 2001 terrori-iskujen luoma uusi turvallisuuskeskustelu. Siinä missä yhteistyö mahdollistaa paavin mukana rauhan ja sovinnon, terrorismi johtaa kaikenlaiseen hajaannukseen ja tuhoon. Keskeisimmät uhat rauhalle ovat Benedictuksen mukaan juurikin terrorismi, nihilismi ja fanaattinen fundamentalismi. Paavi Benedictus XVI koki Lontoon vuoden 2005 terrori-iskut hyökkäykseksi koko ihmisyyttä kohtaan. Samoin hän tuomitsi itsemurhaiskut Tel Avisissa 2006. Noina vuosina paavi oli erityisen huolissaan väkivallan noususta etenkin muslimimaissa. Osana tätä hän rohkaisi eri tahoja lisäämään uskontojen välistä dialogia. Hän kehotti esimerkiksi Länsi-Afrikkalaisia piispojaan työskentelemään muslimien kanssa harmonian saavuttamiseksi. Omassa toiminnassaan

¹³⁴ Pentin 27.2.2013; Riccards 591.

¹³⁵ Kline & Shore 363.

¹³⁶ Coppa 2008, 215.

¹³⁷ Pentin 27.2.2013.

hän ei kuitenkaan aina seurannut omia oppejaan, josta epäonninen puhe Regensburgissa oli yksi valittava esimerkki.¹³⁸

Ulkopolitiikassaan Benedictus XVI paransi Vatikaanin suhteita moniin muihinkin maihin. Hänen kaudellaan Pyhä istuin loi uudet täydet diplomaattisuhteet muun muassa Venäjän, Yhdistyneiden arabimaailmankuntien, Kiinan ja Vietnamin kanssa. Mielenkiintoista Benedictuksen kohdalla on myös se, kuinka hän kehotti YK:n yleiskokousta tunnustamaan Palestiinan itsenäisyys omana valtionaan. Samaan aikaan hän pyrki parantamaan suhteita myös juutalaisiin ja Israelin valtioon. Toimien tarkoituksena oli edesauttaa Lähi-idän rauhanpyrkimyksiä. Vuonna 2007 katolisen kirkon ja Kiinan suhteisiin tuli yllättävä särö, kun paavi kirjeellään maan katolilaisille sai Kiinan viranomaiset kiusalliseen asemaan. Vuosien diplomatiasta ja neuvotteluista huolimatta suhteet ovat olleet vaikeat etenkin Vatikaanin näkökulmasta.¹³⁹

Benedictuksen omista tavoitteista ja ulkopoliittisista onnistumisista huolimatta kirkon fokus kääntyi moniin skandaaleihin hänen kaudellaan. Hänen kaudellaan roomalaiskatolista kirkkoa kuohuttivat muun muassa Vatileaks-skandaali, joka paljasti Vatikaanin pankin ja kirkon ylimmän kohdon väärinkäytöksiä sekä Yhdysvalloissa paljastui pappien lukuisat lasten hyväksikäyttötapaukset. Näiden kriisien käsittelyssä Benedictus oli varsin kyvytön ja katsoi kriitikoiden mukaan monia ongelmia liian läpi sormiensa.¹⁴⁰ Benedictus XVI:n aikana myös Pyhän istuimen ulkopoliittikkaa kritisoitiin kovalla kädellä. Monet diplomaatit ovat kommentoineet, ettei Vatikaanin johto ole enää entisensä ja kuinka etenkin viestinnässä on ollut vakavia ongelmia. Vatikaanin heikkouden vuoksi kirkko ei heidän mukaansa ole voinut toteuttaa yhtenäistä kansainvälistä agendaansa, joka vielä Johannes Paavali II:n aikana oli vallalla. Monet ovatkin arvioineet niin roomalaiskatolisen kirkon kuin paavin vaikutusvallan ja merkityksen laskeneen merkittävästi juuri Benedictus XVI:n kaudella. Yhteistä Benedictus XVI:lle ja Johannes Paavali II:lle etenkin hänen loppukaudellaan oli se, kuinka he molemmat olivat pettyneitä länsimaiden demokratian kehitykseen ja se, miten ponnekkaisesti he molemmat pyrkivät pönkittämään lännen moraaliskulttuurista perustaa. Benedictuksen kaudella paavi-instituutio otti siis melkoisia askeleita taaksepäin juuri kansainvälisen roolin saralla. Kenties Benedictus ymmärsi kyvyttömyytensä toimia kirkkoa ravisuttelevissa kriiseissä, kun hän suureksi yllätykseksi ilmoitti eroavansa paavin virasta helmikuussa 2013.¹⁴¹ Kerta oli ensimmäinen sitten Gregorius XII:n,

¹³⁸ Coppa 2008, 214-216

¹³⁹ Pentin 27.2.2013.

¹⁴⁰ Coppa 2008, 208.

¹⁴¹ Pentin 27.2.2013.

joka luopui paaviudesta vuonna 1415. Tietyllä tavalla Benedictuksen kausi pohjusti paavi-instituutiota uudennlaiselle johtajuudelle, jota argentiinalainen Jorge Bergoglio tuli edustamaan. Vuonna 2013 paavi Franciscuksen astuessa paavin istuimelle kyseinen instituutio oli jälleen suuren muutoksen edessä.

Kahden paavin, Johannes Paavali II:n ja Benedictus XVI:n, kaudet kattoivat 35 vuoden ajanjakson roomalaiskatolisen kirkon johdossa. Tässä luvussa tarkastelin ensin Johannes Paavali II:n paaviutta vuosina 1978-2005. Käsittelin hänen rooliaan Puolan solidaarisuusliikkeessä ja haluaan ajaa aktiivisesti demokratiaa kommunismin vastavoimana. Hän harjoitti aktiivista rauhanpolitiikkaa ja matkusti enemmän kuin yksikään aikaisempi paavi. Hänen kauttaan määritti sekä avoin dialogi ulkomaailman kanssa että tiukka konservatismi kirkon sisäisissä asioissa. Edeltäjiinsä verrattuna hän myös keskitti valtaa enenevässä määrin omiin käsiinsä. Kritiikkiä hän sai osakseen etenkin tiukoista kannoistaan aborttiin ja ehkäisyyn. Paavina Johannes Paavali II sai vapaammat kädet toimia uusilla toimialueilla, sillä Vatikaanivaltion ja paavin asema sen johdossa oli 1970-luvulle tultaessa jo varsin vakiintunut ja vakaa. Luvun toisessa osassa käsittelin Benedictus XVI:n kautta vuosina 2005-2013. Hän jatkoi monilta osin edeltäjänsä linjoilla. Benedictuksen kaudella kirkon maantieteellinen painopiste oli siirtynyt jo eteläiselle pallonpuoliskolle, mikä osaltaan vaikeutti konservatiivisen ja eurooppalaiseen perinteesseen nojautuvan paavin politiikkaa. Benedictus pyrki edeltäjänsä tavoin aktiiviseen rauhanpolitiikkaan, mutta ajautui julkisiin epäonnistumisiin varsin usein. Hän solmi samaan aikaan tärkeitä diplomaattisuhteita, mutta heikensi toimillaan etenkin kirkon ja paavin Kiina-suhteita. Kirkon suuret kriisit, kuten hyväksikäyttötapaukset ja taloudelliset väärinkäytökset paljastuivat Benedictuksen kaudella. Kenties kyvyttömänä vastaamaan kirkon haasteisiin, hän erosi virastaan vuonna 2013.

Edellä olevassa neljännessä pääluvussa olen käsitellyt kahdeksan paavin politiikkaa ja toimia rauhan ja sodan kysymyksissä. Historiallinen katsaus alkoi vuodesta 1914, jolloin paaviksi nousi Benedictus XV. Tarkastelu on kattanut molempien maailmasotien vuodet, pitkän kylmän sodan kauden sekä vuodet globalisoituvassa maailmassa. Tarkastelu on osoittanut, miten eri tavalla paavit ovat ottaneet rauhaan kantaa ja toisaalta sen, miten erilaisia toimintatapoja he vaihtelevissa tilanteissa ovat valinneet. Mielenkiintoista on ollut nähdä se, miten ympäröivä poliittinen tilanne on vaikuttanut heidän liikkumatilaansa, poliittisiin kannanottoihin ja konkreettisiin toimiin rauhan edistämiseksi. Samalla katsaus on tuonut esiin sen, kuinka paavien valtiokäsitys on vuosien saatossa muuttunut. Vahvan paternalistinen ja autoritaarinen linja on vaihtunut demokratian ajamiseen, joskin samalla paavin rooli Vatikaanivaltion ja roomalaiskatolisen kirkon suvereenina johtajana on pysynyt lähes muuttumattomana. Benedictus XVI:n kaudella esiin tulleet skandaalit ja kriisit ovat kuitenkin osoittaneet myös tarpeen

uudistuksille kirkon johdossa. Odotukset uuden paavin kohdalla eivät todennäköisesti ole olleet näin suuret lähes sataan vuoteen. Tähän historialliseen kaareen argentiinalainen Jorge Mario Bergoglio liittyi vuonna 2013.

Franciscusta tarkasteltaessa on huomioitava se, että hänen kautensa paavina on vasta verrattain alussa. Hänen toimintansa seurauksia ja tuloksia on kolmen vuoden aikajänteellä vielä aikaista arvioida. Tästä syystä olen valinnut analyysini kohteeksi paavi Franciscuksen puheet, kirjeet, kannanotot ja viralliset julkaisut, joiden avulla rakennan kuvaa hänen rauhanpolitiikastaan. Valituissa lähteissä Franciscus muotoilee varsin yksityiskohtaisesti näkemystään sodan ja rauhan todellisuudesta nykyajan maailmassa. Hän tuo esiin myös konkreettisia ehdotuksia ja toimintatapoja, joilla rauha niin yksilötasolla kuin maailmanlaajuisestikin voidaan saavuttaa.

5. Maailman tila Franciscuksen silmin

Edellä oleva historiallinen katsaus on luonut pohjan analyysille, jolla selvitän paavi Franciscuksen käsitystä pysyvästä rauhasta, sen edellytyksistä ja esteistä. Historia tarjoaa myös aineiston vertailla Franciscuksen käsityksiä ja toimia hänen edeltäjiinsä. Tämän luvun analyysi rakentuu kolmesta osasta. Ensiksi esittelen hänen näkemyksensä nykyaikaisen sodan luonteesta. Toiseksi tuon esiin Franciscuksen käsityksen globaalista välinpitämättömyydestä, joka uhkaa maailmanlaajuisia rauhaa. Kolmanneksi tarkastelen lyhyesti oikeutetun sodan muuttuvaa käsitystä roomalaiskatolisessa kirkossa paavi Franciscuksen kaudella.

5.1. ”Maailman on sodassa”

Ymmärtääksemme Franciscuksen käsitystä rauhasta on tarpeen ensin tarkastella hänen ajatuksiaan sodasta ja sen syistä. Sodan luonnetta Franciscus on pohtinut jo ennen paaviuttaan. Buenos Airesin arkkipiispana hän jo esitti, kuinka konflikti on kuulunut ihmiskunnan elämään alusta alkaen. Konfliktin läsnäolon hän löytää myös useilta Raamatun sivuilta. Esimerkkinä hän mainitsee kertomukset Aatamista ja Eevasta sekä Kainin ja Abelin välisestä veljesriidasta. Vanhan testamentin kertomus Baabelin tornista taas kuvaa ihmiskunnan jakautumista. Uudessa testamentissa Jeesuksen opetuslasten erimielisyydet kertovat myös osaltaan siitä, kuinka ihmiskunta on paininut konfliktien kanssa jatkuvasti. Bergoglio tuo esiin myös sen, kuinka konflikti kuuluu olennaisena osana myös ihmisen sisäiseen henkiseen elämään ja sen, kuinka uskonnollisessa elämässä sisäisiä konflikteja tuleekin odottaa.¹⁴² Konfliktien perusta on siis vahvasti ihmisluonnossa eikä mikään ihmiselämän osa-alue ole siitä vapaa. Seuraavaksi siirrän tarkasteluni siihen, kuinka tämä taipumus näkyy ihmisten ja yhteiskuntien välisessä toiminnassa.

Keskusteluun konflikteista liittyy vahvasti kysymys oikeutetusta sodasta, joka on kuulunut katolisen kirkon moraalikeskusteluun jo lukuisia vuosisatoja. Paavina Franciscus on ottanut useasti kantaa ihmisten väliseen väkivaltaan ja analysoinut sen syitä ja seurauksia. Vuonna 2016 hän teki lisäksi yllättävän aloitteen oikeutetun sodan uudelleen arvioimiseksi. Seuraavaksi käyn läpi kannanottoja, joita hän on esittänyt vuosina 2013-2016.

Heinäkuussa 2016 paavi Franciscus teki ensimmäisen virallisen vierailunsa Puolaan. Lentokoneessa matkalla Roomasta Krakovaan hän totesi mukanaan oleville toimittajille maailman olevan sodassa.

¹⁴² Franciscus 1.1.2014, 2-3; Bergoglio & Skorka 2013, 216-217.

Paavin mukaan maailma on sotatilassa samalla tavoin, kun se oli maailmansotien aikaan. Kyseessä ei ole orgaanisesti yksi yhtenäinen sota, vaan tämä sota ilmenee palasina ympäri maailmaa. Kyseessä on silti yksi ja sama sota, joka koskettaa maailman kaikkia ihmisiä. Maailma on tässä sodassa paavin mukaan yksinkertaisesti siksi, että se on menettänyt rauhan.¹⁴³ Paavi oli matkalla Puolaan katolisen kirkon Maailman nuortenpäiville, johon kerääntyi arviolta 1,5 miljoonaa osallistujaa eri puolilta maailmaa. Hetkeä aiemmin Ranskassa ja Saksassa oli tapahtunut terrori-iskuja, joiden tekijöiksi olivat ilmoittautuneet ääri-islamilaiset toimijat. Vierailu Puolaan tapahtui lisäksi vain päivä sen jälkeen, kun islamistiksi itsensä nimennyt tekijä oli pienessä Normandialaisessa kaupungissa surmannut raa’asti katolisen papin kirkossa kesken messun Tästä syystä puhuessaan sodasta paavi lisäsi heti perään, ettei hän puhu uskonnollisesta sodasta, sillä uskonnot eivät hänen mukaansa tahdo sotaa.¹⁴⁴

Uskontojen ja väkivallan suhteesta Franciscus on puhunut myös aiemmin. Hän on useasti tuominnut jyrkästi kaiken uskonnollisen väkivallan ja etenkin uskonnollisten uskomusten käytön väkivallan ja konfliktien oikeutuksena. Franciscukselle sota uskonnon nimissä on aina sotaa itse uskontoa kohtaan. Rauhan vuoksi uskonnollisia uskomuksia ei tulisi koskaan sallia käytettävän väkivallan ja sodan oikeutuksena. Tähän liittyen paavi on useasti nostanut esiin myös kysymyksen uskonnonvapaudesta ja etenkin sen tarpeesta eri puolilla maailmaa, sillä uskonnon vuoksi monia ihmisiä vainotaan ankarasti.¹⁴⁵

Nämä huomautukset uskontojen ja konfliktien keskinäisestä suhteesta ovat merkittäviä siinä suhteessa, että poliittisen toimijuuden lisäksi paavi Franciscus on uskonnollinen johtaja. Maailman mitataavassa hänellä on juuri uskonnollisena johtajana poikkeuksellinen rooli uskontojen välisen vuoropuhelun kentällä. Kannanotto, jolla Franciscus irrotti uskonnot sodan varsinaisista syistä ja johti vastuun konflikteista selkeästi yksittäisten ihmisten sisäisiin motiiveihin, on ajankohtaiseen keskusteluun suhteutettuna huomionarvoinen. Mielenkiintoinen on myös hänen viittauksensa suurten maailmanuskontojen tapaamisessa, jossa hän totesi, että rauha on sisäänkirjoitettuna jokaisessa uskonnollisessa traditiossa. Huomionarvoista tässä on kuitenkin se, että Franciscus viittaa tässä yhteydessä niihin uskontoihin, joiden edustajat olivat paikalla kyseisessä tilaisuudessa, ei kaikkiin uskontoihin yleisellä tasolla.¹⁴⁶ Palaan tähän teemaan myöhemmin seuraavissa luvuissa.

¹⁴³ Millar 28.7.2016; Franciscus 1.1.2017, 2.

¹⁴⁴ Berendt 27.7.2016.

¹⁴⁵ Franciscus 30.9.2013; Franciscus 13.1.2015; Franciscus 20.9.2016: s.5-6.

¹⁴⁶ Franciscus 30.9.2013.

Sotien ja konfliktien taustalla on Franciscuksen mukaan siis aivan muut syyt kuin uskonnot itsessään. Sota on Franciscukselle ennen kaikkea sotaa eduista, rahasta ja toisten ihmisten hallitsemisesta.¹⁴⁷ Eri uskontojen yhteisessä rauhantapaamisessa Italian Assisissa paavi Franciscus piti puheen, jossa hän käsitteli sotien ja konfliktien syitä. Puheessa hän erottaa toisistaan sotien ja konfliktien syyt. Sotien taustalla Franciscus näkee neljä tekijää: 1) vallan ja rahan himo, 2) asekauppiainden ahneus, 3) yksilöiden henkilökohtaiset intressit, 4) menneiden vääryyksien kosto. Nämä ovat varsin konkreettisia tekijöitä ja johdettavissa selkeästi yksittäisiin toimijoihin. Sitä vastoin konfliktien taustalla olevat syyt ovat enemmän rakenteellisia: 1) Köyhyys, 2) epäoikeudenmukaisuus, 3) eriarvoisuus, 4) ihmiselämän hyväksikäyttö ja yleinen halveksunta. Nämä tekijät kertovat maailmassa ja eri yhteiskunnissa vallitsevasta tilanteesta, jossa asenne ihmiselämää kohtaan on monilta osin vahingoittava.¹⁴⁸ Siten nämä rakenteelliset tekijät toimivat jatkuvasti erinäisten konfliktien laukaisijoina. Siinä missä sodan taustalla piilee enemmän yksilöiden ja tiettyjen ryhmien omat intressit, erinäiset konfliktit nousevat laajemmista yhteiskunnallisista epäkohdista.

Metatasolla sota on Franciscukselle siis taistelua, jonka taustalla on erinäisten etujen, rahan ja hallinnan tavoittelu. Konfliktit taas nousevat laajemmista rakenteellisista epäkohdista. Filosofisessa mielessä sota nousee kuitenkin yksittäisen ihmisen sisältä, sillä jokaisella ihmisellä on Franciscuksen mukaan taipumus väkivaltaan ja konfliktiin toisia ihmisiä kohtaan. Eräässä saarnassaan vuodelta 2014 hän pohtii sitä, miten myös ihmisen muisti sodasta on lyhyt. Franciscus vertaa tilannetta ensimmäiseen maailmansotaan, jonka jälkeen ihmiskunta oli yleisesti pöyristynyt sodan tuhosta ja kauheuksista. Kuitenkin vuonna 2016 maailmassa on meneillään monia pienempiä sotia, joiden kauheudet ovat samaa luokkaa maailmansotien kanssa. Franciscus ihmettelee kirjoituksessaan sitä, miten ihmiset eivät tiedosta meneillään olevien lukuisten sotien todellisuutta, vaikka niiden tuhot vastaavat monilta osin maailmansotien seurauksia. Paavin mukaan syynä on se, että nämä yksittäiset pienemmät sodat ovat ihmisiltä enemmän piilossa kuin suuret maailmansodat. Myös terrorismi on luonteeltaan piilossa olevaa ja epämääräistä, ei selkeästi hahmotettavaa. Eräässä puheessaan hän kuitenkin lisää, ettei näitä epämääräisiä terrorismiin perustuvia sotia tule samastaa laajamittaiseen sodankäyntiin, joka koskettaa jatkuvasti lukuisia ihmisiä eri puolilla maailmaa. Perinteinen sota pommituksineen on arkipäivää yhä tänäänkin. Vaikka kyseessä on siis yksi ja sama sota, sen ilmenemismuodot vaihtelevat suuresti. Tästä huolimatta paavi Franciscus pitää tärkeänä sitä, ettei sotaa unohdeta meistä kaukana olevana asiana. Vaikka ihmiset tuntuvat olevan kyllästyneitä sotiin etenkin, kun ne eivät suoraan kosketa kyseisiä ihmisryhmiä, ei kenenkään tulisi ummistaa silmiään sodan todellisuudelta.

¹⁴⁷ Berendt 27.7.2016.

¹⁴⁸ Franciscus 20.9.2016, 5-6; Franciscus 1.1.2017, 2.

Oli kyse sitten näkyvästä tai osin piilossa olevasta sodasta, niillä on paavin mukaan vaikutusta kaikkien ihmisten elämään.¹⁴⁹

Sodan seurauksista Franciscus nostaa esiin kaksi ryhmää, heikot ja vahvat. Ensimmäisenä ovat avuttomat uhrit, kuten nääntyvät lapset pakolaisleireillä. Nämä heikot sodan uhrit joutuvat tahtomattaan kärsimään sen seurauksista. Toinen ryhmä edustaa toista ääripäätä eli sodasta hyötyvien ryhmää. Paavi nostaa esiin erityisesti sotateollisuudesta hyötyvät ihmiset. Sodassa korostuu paavin mukaan kaksi ääripäätä. Samaan aikaan, kun edellä mainitut lapset nääntyvät sodan seurauksena, sodan ja erityisesti sotateollisuuden voittajat elävät näiden uhrien kustannuksella. Tämä konkreettinen esimerkki kuvaa sitä pohjimmaista selittävää tekijää, joka löytyy Franciscuksen sotakäsityksen taustalta. Saman tuhoa aiheuttavan tekijän paavi näkee myös yksilötasolla. Hän viittaa perheiden sisäisiin konflikteihin, joissa ilmenee sama sodan logiikka, kuin ylätasolla. Sama sota tuhoaa niin ihmisryhmien välisiä suhteita kuin perheiden ja yksittäisten ihmisten suhteita toisiinsa. Siten sota ja taipumus konfliktiin nousevat yksilötasolta. Kyseessä on saman ilmiön eri ilmenemistavat. Yksilöihin liittyy Franciscuksen mukaan myös ongelmat rauhan tavoittelemisessa. Franciscuksen mukaan intohimo johtaa sotaan ja usein ihmiset pyrkivät ratkaisemaan konflikteja vain sodan keinoin kun rauhanomaiset keinot tulisi ottaa käyttöön.¹⁵⁰

Franciscus painottaa lisäksi, että aseelliset konfliktit ovat aina harkittuja tekoja kansainvälistä harmoniaa vastaan. Niiden haitallisuus on siinä, miten ne aiheuttavat vakavia jakolinjoja ja syviä haavoja, joiden korjaaminen ja parantuminen kestää useita vuosia. Sodat edustavat lisäksi konkreettista kieltäytymystä tavoitella merkittäviä taloudellisia ja sosiaalisia tavoitteita, jotka kansainvälinen yhteisö on itse itselleen asettanut. Tähän liittyykin Franciscuksen mukaan kansainvälisen yhteisön heikkous toimia konfliktien estäjänä. Paavin mukaan kansainväliset lait ja sopimukset eivät ole riittäviä suojelemaan ihmisyyttä aseellisten konfliktien riskeiltä.¹⁵¹ Franciscukselle sodassa ei ole lainkaan voittajia, sillä lopulta kaikki häviävät, mukaan lukien sodan voittajat.¹⁵²

Suhtautumisessaan sotaan paavi Franciscus nojaa edeltäjänsä Benedictus XV:n ajatuksiin. Vuonna 2014 hän siteerasi Benedictuksen sanoja vuodelta 1917 todetessaan sodan olevan viime kädessä järjestöntä teurastusta. Sota ajaa ihmiset Franciscuksen mukaan väkivallan kierteeseen, joka nopeasti

¹⁴⁹ Franciscus 28.2.2014, 1-2; Franciscus 30.9.2016, 1-2.

¹⁵⁰ Franciscus 28.2.2014, 2.

¹⁵¹ WdoP 2014, 7.

¹⁵² Franciscus 20.9.2016.

osoittautuu vaikeaksi kontrolloida. Sota myös romuttaa kaiken sen, mitä edelliset sukupolvet ovat yhteiskunnassa rakentaneet. Tämä johtaa usein yhä suurempaan epäoikeudenmukaisuuteen ja jatkuviin konflikteihin. Paavi Franciscukselle sota ei ole koskaan tyydyttävä keino epäoikeudenmukaisuuksien korjaamiseksi. Sodalla ei myöskään voida koskaan saavuttaa tasapainoisia ratkaisuja poliittisiin ja sosiaalisiin ongelmiin. Franciscuksen ajattelussa voidaan nähdä vahvan pasifistisia piirteitä eikä oikeutetun sodan teoria saa juurikaan vastakaikua hänen puheissaan. Tähän liittyen Franciscus toteaa, ettei sota voi koskaan olla välttämättömyys. Sitä ei myöskään pidä nähdä väistämättömänä asiana, vaan dialogilla, kohtaamisella ja aidolla totuuden etsimisellä sota voidaan aina välttää.¹⁵³

Mielenkiintoisen näkökulman sotaan Franciscus toi esiin toimiessaan vielä Buenos Airesin arkkipiispana. Keskustelukirjassaan argentiinalaisen rabbin Abraham Skorkan kanssa Bergoglio huomautti sodan välillisistä osapuolista, jotka näkevät asiat usein mustavalkoisina. Kritiikkinsä Bergoglio osoittaa etenkin medialle, jonka tapana on korostaa konfliktia yhtenäisyyttä korostavien näkökulmien kustannuksella. Disinformaatio on lisäksi omiaan lisäämään konfliktin syvyyttä. Sota on Bergoglion mukaan mahdoton ratkaisukeino konfliktille siinäkin mielessä, että aseellinen voitto merkitsee aina kiistan toisen osapuolen jyräämistä. Tällöin vain voittajan totuus jää vallitsevaksi.¹⁵⁴ Seuraavaksi tuon esiin paavi Franciscuksen käsityksen globaalien välinpitämättömyyden roolista maailmanlaajuisen rauhan esteenä.

¹⁵³ Franciscus 30.9.2016, 1-2.

¹⁵⁴ Bergoglio & Skorka 2013, 215-217.

5.2. Globaali välinpitämättömyys rauhan esteenä

Uudenvuoden päivänä 2016 paavi Franciscus piti perinteisen puheen 49. Maailman rauhanpäivänä. Puheensa aluksi paavi kuvasi menneen vuoden tapahtumia ja nosti esiin sodat, terrorismin, kidnappaukset, etnisen ja uskonnollisen vainon sekä vallan väärinkäytökset, jotka kaikki varjostivat vuotta 2015. Hänen mukaansa näistä on tullut niin yleisiä ilmiöitä, että voidaan puhua jo kolmannesta maailmansodasta, jota soditaan pala palalta.¹⁵⁵

Edellä kuvattujen ilmiöiden taustalla paavi Franciscus näkee globaalin välinpitämättömyyden, joka on merkittävä uhka rauhan saavuttamiselle. Jo vuonna 2014 pitämässään rauhanpäivän puheessaan hän otti esiin välinpitämättömyyden vaarat yhteiskunnan eri osa-alueille. Hän jakaa sen kahteen eri ilmenemismuotoon, yksilölliseen ja yhteisölliseen. Paavi tiedostaa puheessaan sen, että välinpitämättömyyttä on ollut aina ihmiskunnan historiassa, mutta lisää, kuinka se nykyään on saanut aivan uusia mittasuhteita. Yksilötasolla välinpitämättömyys nousee paavin mukaan ihmisen kapinasta Jumalaa kohtaan, josta seuraa välinpitämättömyys yksilön läheisiä ja ympäristöä kohtaan. Ilmiön taustalla hän näkee vääristyneen humanismin ja käytännöllisen materialismin, jotka ovat ajaneet ihmiset äärimmäiseen individualismiin. Yhteiskunnallisella tasolla tähän liittyy myös relativismi ja nihilismi, kun yksilöstä on tullut oman totuutensa määrittäjä. Itseriittoisena nykyihminen ei paavin mukaan ole vastuussa muille kuin itselleen, ja unohtanen kaikki velvollisuutensa, ihminen vaatii itselleen vain oikeuksia.¹⁵⁶

Ihmisten välinpitämättömyys läheisiään kohtaan ilmenee monella tapaa. Ensinnäkin Franciscus pohdii sitä, miten nykyajan valtava tietomäärä maailman kriiseistä ja ihmisten kärsimyksestä ei saa kuulijoissa aikaan minkäänlaista toimintaa, kun myötätunto näyttää kadonneen ihmisten mielistä. Toisena esimerkkinä paavi mainitsee ihmisten välinpitämättömyyden sille, mitä heidän ympärillään tapahtuu varsinkin, kun se ei suoraan kosketa heitä. Tähän liittyy Franciscuksen mukaan myös välinpitämättömyys ympäristö kohtaan ja jatkuva luonnon tuhoaminen. Yksittäisen ihmisen maailman kuva on ikään kuin kutistunut samalla, kun ympäröivä maailma on globalisoitunut. Vallitseva tilanne johtaa yhä syvempään itsekeskeisyyteen ja puutteeseen sitoutua. Paavi liittää keskustelun välinpitämättömyydestä selkeästi uskontoon. Sekä yksilötasolla että yhteisötasolla välinpitämättömyys kumpuaa hänen mukaansa ihmisen jumalasuhteen katkeamisesta. Hän viittaa edeltäjäänsä Benedictus

¹⁵⁵ Franciscus 1.1.2016, 1.

¹⁵⁶ Franciscus 1.1.2016, 2-4.

XVI:n, joka totesi Jumalan kunnioittamisen ja ihmiskunnan rauhan olevan läheisesti yhteydessä toisiinsa. Ilmauksen taustalla on ajatus siitä, etteivät ihmiset enää koe olevansa velvollisia itseään korkeammalle taholle. Juuri tämä oman elämän herruus on paavin mukaan johtanut sanomattomaan julmuuteen ja väkivaltaan.¹⁵⁷

Tämän päivän tilanteessa välinpitämättömyys ei kuitenkaan enää rajoitu yksilötasolle, vaan se on saanut laajempia ilmenemismuotoja. Tästä paavi Franciscus käyttää ilmaisua välinpitämättömyyden globalisaatio. Eri uskonnot kokoavassa Assisin rauhankokouksessa paavi vetosi läsnäolijoihin, että he kaikki kohtaisivat aikamme suurimman sairauden, välinpitämättömyyden, joka viruksen lailla laimauttaa ja tekee ihmisistä veltoja ja tunteettomia. Paavin mukaan globaali välinpitämättömyys turruttaa ihmiset hiljalleen toisten ihmisten kärsimykseltä ja ihmiset sulkeutuvat entisestään itseensä. Viitaten Benedictus XVI:n ajatukseen Franciscus toteaa, kuinka globalisaatio tekee meistä kyllä naapureita mutta ei veljiä keskenämme. Franciscus kuvaa välinpitämättömyyttä uudenlaisena pakanuutena, jonka edessä ihmiskunta ei voi pysyä toimeettomana. Välinpitämättömyys yhdessä sitoutumisen puutteen kanssa pitävät vahvasti yllä epäoikeudenmukaisuuksia ja vaarallista sosiaalista epätasapainoa. Rehottava individualismi, egosentrismi ja materialistinen konsumerismi ovat syrjäyttäneet solidaarisuuden kulttuurin maailmasta. Vaikka tämä ei suoraan johtaisi konflikteihin, tilanne luo tyytymättömyyden ilmapiirin, jossa väkivallan ja turvattomuuden riskit ovat merkittävästi kasvaneet. Institutionaalaisella tasolla välinpitämättömyys yhdistettynä hedonismiin ja voitontavoitteluun vahvistaa ja myös oikeuttaa toimia, jotka merkittävästi uhkaavat maailmanlaajuisia rauhaa.¹⁵⁸

Paavi nostaa esiin myös vahingollisen talouspolitiikan, jolla kylvetään epäoikeudenmukaisuuden ja jakautuneisuuden siemeniä. Talouspolitiikka, joka uhkaa ihmisten perusoikeuksia, luo samalla merkittäviä turvallisuusuhkia yhteiskunnissa. Kun ihmisiltä viedään perusoikeudet, kuten oikeus ruokaan, puhtaaseen veteen, terveydenhuoltoon tai työhön, kynnys niiden saamiseen voimakeinoin kasvaa merkittävästi. Talous- ja finanssisektorilla käytävät ”sodat” eivät ole yhtä näkyviä kuin konkreettiset sodat, mutta niiden aiheuttamat tuhot ihmisille, perheille ja liiketoiminnalle ovat usein yhtä suuria. Samalla tavoin välinpitämättömyys ympäristöä kohtaan on luonut maailmaan uudenlaista köyhyyttä ja epäoikeudenmukaisuutta, mikä on johtanut uudenlaisten turvallisuusuhkien syntymiseen. Välinpitämättömyyteen liittyen Franciscus huomauttaa lisäksi siitä, etteivät nykyiset eettiset järjestelmät kykene vastaamaan tähän puutteeseen. Todellinen veljeys ihmisten välillä vaatii transsendenttisen isyyden tunnistamisen, toisin sanoen uskon Jumalaan ja ihmisten tasa-arvoisuuteen Jumalan

¹⁵⁷ Franciscus 1.1.2016, 2-4.

¹⁵⁸ Franciscus 1.1.2016, 4-5; Franciscus 20.9.2016; Franciscus 6.4.2016; Franciscus 1.1.2014.

edessä.¹⁵⁹ Mielenkiintoista Franciscuksen puheessa on se, että hän puhuu yleisellä tasolla jumalauskon ja ateismin välisestä suhteesta. Hän kritisoi ennen kaikkea yleistä jumalauskon puutetta eikä linkitä sitä aina suoraan edustamansa kristinuskon puutteeseen. Näin hän ikään kuin asettaa uskonnolliset ihmiset lähtökohdiltaan paremmin solidaarisuutta, oikeudenmukaisuutta ja rauhaa ajaviksi ihmisiksi. Vaikka olennaista on huomioida paavin rooli juuri uskonnollisena johtajana, hänen näkemyksensä tasapainoisesta ja oikeudenmukaisesta yhteiskunnasta näyttäisi vaativan uskonnollisen uskon. Jyrkän ateistinen maailmankuva ei siten näyttäisi sopivan pysyvää ja kestäväää rauhaa vaalivaan maailmaan. Palaan tähän problematiikkaan myöhemmin.

Vallitsevaa maailmanjärjestystä koskeva kritiikki tiivistyy Franciscuksen ajattelussa nykyaikaisen orjuuden käsitteeseen. Hänen mukaansa yhteiskuntien kaikilla tasoilla rehottava moderni orjuus nakertaa yhteiskunnallisen rauhan perustaa. Tämä päivän orjia ovat paavin mukaan heikoissa työoloissa työskentelevät ihmiset, erinäiset ihmiskaupan uhrit ja etenkin prostituutioon pakotetut ihmiset, järjestäytyneen rikollisuuden orjuuttamat ihmiset sekä esimerkiksi terroristien kaappaamat ihmiset. Yhteistä näille kaikille orjuuden muodoille on Franciscuksen mukaan se, että ihmisiä kohdellaan puhtaasti objekteina unohtaen ihmisarvo ja inhimilliset tarpeet. Vastuu tämän orjuuden kitkemisessä on paavin mukaan sekä valtiolla ja kansainvälisillä organisaatioilla että yritysmaailmalla ja kansalaisyhteiskunnan toimijoilla.¹⁶⁰

Uudenlaisen maailmansodan luonne yhdessä globaalien välinpitämättömyyden kanssa on luonut maailmaan tilanteen, jossa paavin mukaan tarvitaan sekä ajattelutapojen muutosta että konkreettisia rakenteellisia uudistuksia. Seuraavassa pääluvussa tarkastelen lähemmin, mitä paavi Franciscus tällä tarkoittaa. Sitä ennen tuon lyhyesti esiin ajankohtaisen keskustelun, joka Franciscuksen kaudella on noussut. Kysymys on oikeutetun sodan traditiosta, joka roomalaiskatolisessa kirkossa on vastikään asetettu uudelleen arvioitavaksi.

¹⁵⁹ Franciscus 1.1.2016, 4-5; Franciscus 20.9.2016; Franciscus 6.4.2016; Franciscus 1.1.2014.

¹⁶⁰ Franciscus 1.1.2015, 1-6.

5.3. Oikeutetun sodan traditio tienhaarassa

Käsitys oikeutetusta sodasta on kuulunut roomalaiskatolisen kirkon traditioon vahvana läpi vuosisatojen. Se on ollut olennainen osa kirkon rauhanpolitiikkaa ja näkynyt paavien kannanotoissa suhteessa rauhaan ja sotaan. Paavi Franciscuksen noustua valtaan käsitys oikeutetusta sodasta on kirkon piirissä noussut uudestaan keskustelun aiheeksi ja traditio on selkeästi tullut tienhaaraan. Siksi koen tärkeäksi tuoda tässä yhteydessä esiin myös sitä keskustelua, jota aiheesta on Franciscuksen kaudella käyty.

Kirkon vuonna 1992 julkaistussa katekismuksen artiklassa 2309 todetaan näin:

2309. Oikeutetun sotilaallisen puolustautumisen tarkat ehdot tulee ottaa huomioon tiukasti. Sellaisen päätöksen vakavuus alistaa päätöksen moraalisen oikeutuksen ankariin ehtoihin, joiden on täytyttävä samanaikaisesti:

- hyökkääjän kansakunnalle tai kansojen yhteisölle aiheuttaman vahingon täytyy olla pysyvä, vakava ja varma;
- kaikkien muiden estämiskeinojen täytyy olla mahdottomiksi tai tehottomiksi osoittautuneita;
- onnistumisen mahdollisuudella täytyy olla lujat perusteet;
- aseiden käytöstä ei saa seurata torjuttavaa pahaa suurempaa vahinkoa ja sekasortoa. Tätä ehtoa arvioitaessa täytyy ottaa tarkoin huomioon nykyaikaisten aseiden suuri tuhovoima. 2243

Nämä ovat ne perinteiset elementit, jotka sisältyvät oppiin ”oikeutetusta sodasta”.¹⁶¹

Perinteinen roomalaiskatolisen kirkon opetus oikeutetusta sodasta on ollut varsin hyväksyvä. Katekismuksessa mainitut ehdot sotaan lähtemisestä ovat toisaalta selkeitä mutta samalla varsin tulkinanvaraisia. Selkeää on kuitenkin se, että oikeutetun sodan mahdollisuus kuuluu olennaisesti keinovalikoimaan.

Merkittävä keskustelunavaus sodan moraalisesta oikeutuksesta tapahtui huhtikuussa 2016. Pyhän istuimen virallinen neuvosto *Pontifical Council for Justice and Peace* kutsui Roomaan suuren joukon kirkon eri toimijoita keskustelemaan oikeutetun sodan kysymyksistä. Paikalla oli lukuisia teologeja, pappeja, piispoja, katolisia sisaria sekä kansalaisaktivisteja. Konferenssin tarkoitus oli tarkastella ja

¹⁶¹ Katolisen kirkon katekismus §2309.

haastaa kirkon vallitsevaa käsitystä oikeutetusta sodankäynnistä. Tilaisuus oli Pyhän istuimen järjestämä, joten se nähtiin paavi Franciscuksen selkeänä aloitteena tarkastella uudelleen kysymyksiä sodan oikeudenmukaisuudesta.¹⁶²

Paavi Franciscus osoitti konferenssille kirjeen, jolla hän johdattelee osanottajia aiheen käsittelyyn. Kirjeen alussa paavi Franciscus muistuttaa lukijoitaan niistä syistä, jotka johtivat *Pax Christi* -järjestön ja paavillisen rauhanneuvoston perustamiseen. Viittaus on siitä merkittävä, että *Pax Christi* edustaa katolisen kirkon sisällä pasifistista liikehdintää vastakohtana oikeutetun sodan kannattajille. Kirjeessä paavi erittelee rauhanomaisia keinoja konfliktien ratkaisemiseen ja väkivallattomuuden mahdollisuuksia. Kirjeen varsinaisena tarkoituksena on kuitenkin tuoda esiin paavi Franciscukselle itselleen tärkeät näkökulmat kyseiseen teemaan liittyen. Peruslähtökohtana paaville on se, että ihmiskunnan perimmäinen ja tärkein päämäärä on päästä eroon sodasta. Samassa yhteydessä Franciscus tekee viittauksen Vatikaanin II:n konsiiliin, jonka ainoa selkeä tuomitseminen liittyi juuri sotaan. Konsiili kuitenkin lisäsi tähän, että hallituksilta ei voida evätä oikeutta legitiimisti puolustaa itseään silloin, kun kaikki rauhanomaiset keinot ovat käytetyt. Tämä viittaus antaa ymmärtää, että paavi Franciscus hyväksyy puolustussodan tietyin rajatuin ehdoin, mutta muulle sodankäynnille hyväksyntää ei löydy.¹⁶³

Konferenssin päätöslauselmassa todetaan, että kirkon pitkäaikainen oikeutetun sodan traditio on hallinnut kansainvälisen politiikan analysointia aivan liian pitkään. Sitä on myös kohtuuttomasti käytetty oikeuttamaan väkivallan käyttöä. Vastakohtana tälle näkemykselle konferenssin osallistujat ehdottivat uudenlaista suuntaa sotilaallisia konflikteja käsittelevään keskusteluun. Toisin kuin aiemmin, kirkossa käytävässä keskustelussa ytimenä tulisi olla Jeesuksen eettinen malli väkivallattomuudesta. Vahvistaakseen tätä selkeää suunnanmuutosta, konferenssi kehotti paavi Franciscusta kirjoittamaan paavillisen kiertokirjeen tai muun arvovaltaisen julkaisun, jossa hän selkeästi kehottaisi katolilaisia lopettamaan oikeutetun sodan tradition käytön kansainvälisten suhteiden analysoimisessa. Jos Franciscus tämän tekisi, hän ottaisi selkeän pesäeron Johannes Paavali II:n ja Benedictus XVI:n vahvistamaan näkemykseen oikeutetusta sodasta. Asiantuntijat arvioivat, että opillisesti tämä muutos ei olisi kirkon kannalta välttämättä vaikeaa, mutta edustaisi irtautumista Augustinuksen perinnöstä, jonka juuret ulottuvat aina 400-luvulle saakka.¹⁶⁴ Nähtäväksi jää, mihin suuntaan Franciscuksen alulle panema aloite lähtee muotoutumaan. Seuraavassa kappaleessa käsitellyt teemat avaavat osaltaan myös

¹⁶² Stephan 18.5.2016; McElvee 14.4.2016.

¹⁶³ Franciscus 6.4.2016, 1-2.

¹⁶⁴ Linker 19.4.2016.

tätä kysymystä, kun esittelen muun muassa paavi Franciscuksen käsityksen oikeudenmukaisesta rauhasta (engl. *Just Peace*). Termi on mielenkiintoinen vastapari oikeutetulle sodalle. Seuraavaksi siirryn tuon teeman käsittelyyn.

Edellä olen kuvannut paavi Franciscuksen näkemystä maailmasta, jossa hänen mukaansa on meneillään kolmas maailmansota. Tuota sotaa käydään useina pieninä sotina ympäri maailmaa ja sodan keskeisenä syynä on globaali välinpitämättömyys. Tähän liittyen roomalaiskatolisessa kirkossa on alettu uudelleen pohtia myös oikeutetun sodan traditiota. Tähän keskusteluun myös Franciscus on ottanut osaa ja antanut viitteitä paavillisen linjan osittaisesta muuttumisesta.

6. Oikeudenmukainen rauha

Sodan rinnalla paavi Franciscus puhuu aktiivisesti kestävästä ja oikeudenmukaisesta rauhasta. Kuten edellisessä luvussa toin esiin, paavi Franciscuksen mukaan maailma on 2010-luvulla ikään kuin kolmannessa maailmansodassa. Tie sodasta kestäväan ja pysyvään rauhaan vaatii monenlaisia toimia niin ajattelun kuin käytännönkin tasolla. Rauhanpoliittista ohjelmaansa paavi Franciscus on muotoillut erityisesti Maailman rauhanpäivän puheissaan, jotka hän on pitänyt aina tammikuun ensimmäisenä päivänä vuosina 2014-2017. Seuraavassa analyysissä olen jakanut paavi Franciscuksen rauhanajattelun kolmeen osaan. Ensimmäiseksi käsittelem hänen näkemystään tarpeellisesta ajattelutapojen muutoksesta. Toisessa osassa tuon esiin toimijuuden roolin ja kysymyksen vastuusta rauhan rakentamisessa. Kolmannessa osassa erittelen konkreettisia rakenteellisia edellytyksiä kestäväälle rauhalle niin paikallisesti kuin globaalistikin.

6.1. Ajattelutapojen muutos

Paavi Franciscuksen käsitys rauhasta lähtee liikkeelle yksittäisen ihmisen sisältä, sieltä missä ajatukset johtavat toimintaan. Franciscus näkee maailman vallitsevan tilan korostavan näkökulmia, jotka sotivat sekä rauhaa että ihmisten välistä oikeudenmukaisuutta vastaan. Keskeisenä ongelmana on paavin mukaan globaali välinpitämättömyys, joka uhkaa maailmanlaajuisia rauhaa merkittävästi. Ratkaisuksi paavi Franciscus tarjoaa ajattelutapojen muutosta, jossa toiset ihmiset nähdään toiseuden sijaan veljinä ja sisarina. Tähän liittyy ajatus solidaarisuudesta, joka koskee niin yksittäisten ihmisten ja kansakuntien kuin uskontojenkin välisiä suhteita. Kolmanneksi Franciscus puhuu vahvasti väkivallattomuuden periaatteesta, johon viittasin jo edellisessä luvussa. Paavin on nostanut juuri nämä teemat esiin etenkin viesteissään, jotka hän on julkaissut maailman rauhanpäivänä vuosina 2014-2017. Seuraavaksi tarkastelen näitä kolmea teema tarkemmin ja tuon esiin sen, minkälaisia rauhaan johtavia mahdollisuuksia paavi niissä näkee.

6.1.1. Veljeys

Franciscuksen käsitys veljeyden merkityksestä rauhalle tulee selkeimmin esiin hänen vuonna 2014 julkaisemassaan maailman rauhanpäivän viestissään *Fraternity, The Foundation and Pathway to Peace*. Paavin mukaan jokaisen ihmisen halu täyteen elämään pitää sisällään kaipuun veljeydestä, joka tarkoittaa kumppanuutta toisten ihmisten kanssa. Veljeys mahdollistaa sen, että viholliskuvien ja kilpailun sijaan toinen ihminen voidaan nähdä hyväksyttynä ja vastaanotettuna kanssaihmisenä. Franciscukselle veljeys on ihmisen perustavanlaatuisen ominaisuus, sillä ihmiset ovat ennen kaikkea sosiaalisia olentoja. Tämä opitaan ensin perheissä, joissa perusteet ihmisten väliselle rauhalliselle yhteiselolle luodaan. Ilman veljeyttä ei paavin mukaan voida rakentaa oikeudenmukaista yhteiskuntaa tai kestäväää rauhaa ihmisten välille. Siksi veljeys on sekä perusta että polku rauhan saavuttamiseen.

Globalisoituneessa maailmassa veljeyden merkitys on paavin mukaan entisestään korostunut. Yhteyksien ja kommunikaation kasvu ihmisen välillä on tuonut entistä selvemmin esiin sen, kuinka ihmiskunta on sidottu samaan kohtaloon. Vaikka historia todistaa tämän alati todeksi, maailmassa vallitsee Franciscuksen mukaan globaali välinpitämättömyys, joka sekä kieltää että sivuttaa veljeyden tarpeen ihmisten välillä.¹⁶⁵ Vastuu ja veljeys ovat Franciscuksen mukaan kuitenkin osa ihmiselämän perustavinta pohjaa. Hän puhuu keskinäisen vastuun asenteesta, jonka juuret ovat veljeyden ja yhteisen elämän periaatteissa.¹⁶⁶

Veljeys on ennen kaikkea perusta ja polku rauhan saavuttamiselle. Tässä Franciscus nojaa vahvasti edeltäjiensä ajatuksiin viittaamalla Paavali VI:n ja Johannes Paavali II:n kiertokirjeisiin. Ensimmäiseltä hän lainaa ajatuksen siitä, että veljeys koskee yksilöiden ohella myös yhteiskuntia. Keskinäisen ymmärryksen ja ystävyyden hengessä ihmisten tulisi tehdä yhteistyötä ihmiskunnan yhteisen tulevaisuuden rakentamiseksi. Franciscus nostaa esiin kolme velvollisuutta, jotka nousevat tästä ajatuksesta. Ensimmäisenä on solidaarisuuden velvollisuus, joka kohdistuu rikkaiden valtioiden vastuuseen auttaa vähemmän kehittyneitä yhteiskuntia. Toisena on sosiaalisen oikeudenmukaisuuden velvollisuus. Tällä Franciscus tarkoittaa suhteiden uudelleenjärjestelyä vahvojen ja heikkojen ihmisten välillä, jotta oikeudenmukaisuus ihmisten välillä voisi paremmin toteutua. Kolmantena on yleismaailmallisen hyväntekeväisyyden velvollisuus, jolla tarkoitetaan kaikille ihmisille inhimillisemmän maailman edis-

¹⁶⁵ Franciscus 1.1.2014, 1.

¹⁶⁶ Franciscus 1.1.2016, 2.

tämistä. Tällä paavi tarkoittaa etenkin sitä, että kaikilla olisi yhtäläiset mahdollisuudet tavoitella kehittymistä ilman, että joku toinen asettaa sille esteitä. Tähän kuuluu myös ajatus siitä, että jokainen on samaan aikaan sekä antaja että saaja. Veljeydessä kaikki ovat tässä suhteessa samalla viivalla.¹⁶⁷ Franciscus poimii Johannes Paavali II:lta taas ajatuksen siitä, että rauha on jakamaton hyvä. Joko se on hyvä asia kaikille tai sitten se ei ole sitä kenellekään. Veljeydessä toiset ihmiset ja yhteiskunnat tulee siis nähdä itsessään arvokkaina eikä vain tietyn päämäärän saavuttamiseen tarvittavana instrumenttina.¹⁶⁸

Puhuessaan veljeydestä paavi Franciscus soveltaa sitä sodan ja köyhyyden voittamiseen, taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen, terveeseen kilpailuun sekä luonnon ja ympäristön suojelemiseen. Viitaten Johannes Paavali II:een Franciscus toteaa, kuinka veljeyden puute on merkittävä syy köyhyydelle. Marginalisaatio, eristäminen sekä esimerkiksi haitalliset riippuvuussuhteet luovat myös ihmissuhteiden köyhyyttä perheissä ja yhteiskunnissa. Franciscus peräänkuuluttaa veljeyden uudelleen löytämistä yhteiskunnan kaikilla tasoilla. Veljeys tulisi viedä myös osaksi poliittista päätöksentekoa, jotta esimerkiksi absoluuttisen köyhyyden tai valtaviin tuloerojen rakenteellisiin ongelmiin kyettäisiin vastaamaan. Talouspolitiikassa taas menneistä kriiseistä tulisi oppia veljeyden vakauttava merkitys. Paavi puhuu mahdollisuudesta löytää uudelleen harkitsevaisuuden, kohtuullisuuden, oikeudenmukaisuuden ja vahvuuden hyveet, joiden avulla maailmanlaajuisesta talousjärjestelmästä tulisi merkittävästi uudistaa.¹⁶⁹ Tarkempia toimintaohjeita maailmantalouden uudelleenjärjestelylle hän ei kuitenkaan tässä yhteydessä anna.

Franciscuksen mukaan veljeys mahdollistaa yhteiskunnallisen rauhan luodessaan tasapainon vapauden ja oikeudenmukaisuuden vaatimuksen kanssa. Veljeys myös mahdollistaa yksilöiden vastuun ja solidaarisuuden yhdistämisen. Sama pätee myös yhteisötasolla, jossa veljeyden kautta tulee löytää tasapaino yksilön hyvän ja yhteisön hyvän välille. Yhteisöjen kohdalla tämä tuo esiin hyvän hallinnon periaatteen, jossa läpinäkyvyys ja vastuullisuus takaavat kaikille yhteisön jäsenille samat oikeudet. Vakavana uhkana tälle on kuitenkin juopa, joka helposti muodostuu yksilöiden ja tiettyjen ryhmien etuja ajavien instituutioiden välille. Myös aseelliset konfliktit nousevat Franciscuksen mukaan aina sisäisen harmonian puutteesta, jossa yksilöt ja ryhmät selkeästi erotetaan toisistaan. Paavi ei kuitenkaan näe kilpailua itsessään haitallisena tälle harmonialle. Yksilöiden terve kunnianhimo tulisi aina

¹⁶⁷ Franciscus 1.1.2014, 4.

¹⁶⁸ Franciscus 1.1.2014, 5.

¹⁶⁹ Franciscus 1.1.2014, 5-6.

mahdollistaa yhteiskunnassa samalla, kun se selkeästi erotetaan vallan väärinkäytöstä. Tässä suhteessa Franciscus peräänkuuluttaakin keskinäiseen kunnioitukseen perustuvaa rehtiä kilpailua.¹⁷⁰ Jonkinlainen hierarkkinen yhteiskunta on siis Franciscukselle myös tavoitetilä. Veljeys ei siis tavoitteena tee yhteiskunnasta puhtaan sosialistista, jossa kaikki yhteiskunnan jäsenet tasapäistetään samalla tasolle. Selvää ei kuitenkaan ole se, mihin toisia kunnioittava kilpailu yhteiskunnassa lopulta tähtää. Miten rehti kilpailu ja solidaarisuuden vaatimus sekä yksilöiden kesken että laajemmin yhteiskunnissa käytännössä toteutuu?

Mielenkiintoisen veljeyteen liittyvät yhteyden Franciscus löytää myös ihmisiä ympäröivän luonnon kanssa. Sama yksilön vastuuta ja yhteistä hyvää koskeva vaatimus veljeydessä liittyy myös ympäristöön ja etenkin ruoantuotantoon. Paavi nostaa esiin tärkeänä kysymyksen siitä, miten me ihmiset käytämme maan luonnonvaroja. Hänen kritiikkinsä kohdistuu sekä tuhlailevaan ja ympäristöä tuhoavaan toimintaan että nälänhädän problematiikkaan. Paavin mukaan nykyaikaisten yhteiskuntien tulisi tarkastella kriittisellä otteella tuotannon ja resurssien priorisoimisen suhdetta. Tässä hän viittaa kirkon sosiaaliopetuksen keskeiseen periaatteeseen, *Universal destination of all goods*. Keskeistä tässä periaatteessa on tarjota olosuhteet, joissa kaikilla on reilut ja tehokkaat mahdollisuudet elämän perustarpeiden tyydyttämiseksi. Tässä ei ole kysymys vain veljeydestä nousevasta velvollisuudesta heikoimpia kohtaan, vaan ennen kaikkea oikeudesta, joka jokaisella ihmisellä on lähtökohtaisesti. Jokaisen ihmisen luovuttamattoman ihmisarvon periaate on keskeinen veljeyden ymmärtämisessä.¹⁷¹ Veljeyden käsitys liittyy olennaisesti myös uskontojen väliseen dialogiin. Palaan tähän teemaan luvussa 6.2.2.

Periaatteet veljeydestä, velvollisuudesta ja vastuusta johdattelevat eteenpäin siihen ajattelutapojen muutokseen, joka on Franciscuksen mukaan välttämätöntä pysyvän rauhan rakentamisessa. Ajatus veljeydestä liittyy Franciscuksella vahvasti siis keskinäiseen vastuullisuuteen, jossa yksilöt elävät osana yhteisöjään keskinäisessä harmoniassa. Veljeys myös täydentää sitä, kun kansainväliset lait ja sopimukset eivät riitä estämään ja ratkaisemaan sotia. Perustana veljeydelle on etenkin ajatus ihmisten yhdenvertaisuudesta, mutta Franciscuksen mukaan se ei itsessään vielä riitä. Tarvitaan monipuolisempi ajatustapojen muutos, jonka seuraavana askeleena on käsitys solidaarisuudesta.

¹⁷⁰ Franciscus 1.1.2014, 6-7; Franciscus 1.1.2016, 2.

¹⁷¹ Franciscus 1.1.2014, 8-9.

6.1.2. Solidaarisuus

Kuten edellisessä luvussa totesin, paavi Franciscus peräänkuuluttaa merkittävää ajattelutapojen muutosta tiellä oikeudenmukaiseen ja kestäväan rauhaan. Ensimmäisenä vaiheena tässä muutoksessa on omaksua käsitys ihmiskunnan veljeydestä, joka pätee yhteiskuntien kaikilla tasoilla. Veljeysteeman yhteydessä Franciscus toi esiin ajatuksen rehdistä kilpailusta, jossa toisten kunnioittaminen ja yksilöiden kunnianhimo ovat yhtä aikaa läsnä. Näiden yhdistäminen ei ensikädeltä tullut edellisessä luvussa selväksi, sillä veljeydestä on Franciscuksen mukaan otettava askeleita myös eteenpäin kohti solidaarisuuden vaatimusta.

Luvussa 5.2. toin esiin Franciscuksen huolen globaalista välinpitämättömyydestä, joka vakavasti uhkaa maailmanrauhaa. Tämä välinpitämättömyyden todellisuus liittyy olennaisesti käsitykseen solidaarisuuden vaatimuksesta. Puhuessaan solidaarisuudesta paavi Franciscus lähtee liikkeelle kahdesta perustasta. Toisena ovat kansainvälisen yhteisön viimeaikaiset kokoontumiset ja niiden agendat. Näistä paavi nostaa esiin erityisesti Pariisin ilmastokokouksen COP21¹⁷², kestävän kehityksen huippukokouksen Addis Abebassa¹⁷³ vuonna 2015 sekä YK:n Agenda2030 -kestävän kehityksen tavoitteet¹⁷⁴. Nämä kokoontumiset ja päätökset edustavat paavin mukaan maailman johtajilta hienoja pyrkimyksiä vastata solidaarisuuden hengessä globaaleihin ongelmiin.¹⁷⁵

Toisena paavi tuo esiin roomalaiskatolisen kirkon vuoden 2015, jolloin kirkossa juhlittiin Vatikaanin II kirkolliskokouksen kahden asiakirjan, *Nostra Aetate* ja *Gaudium et Spes*, 50-vuotisjuhlaa. Näissä asiakirjoissa ilmenee Franciscuksen mukaan solidaarisuuden asenne maailmaa kohtaan kirkon näkökulmasta. Keskeisenä teemana tässä on juuri solidaarisuuden asenne sekä dialogisuus. Mielenkiintoisesti Franciscus nostaa tässä yhteydessä esiin erityisesti uskontojen välisen dialogin, johon kirkko ensi kertaa avautui juuri tuon kirkolliskokouksen tiimoilta.¹⁷⁶

Varsinainen solidaarisuuden periaate nojaa Franciscuksen ajattelussa kolmeen peruspilariin. Ensimmäisenä on ihmiselämän ja uskonnonvapauden kunnioitus, toisena sitoumus taata jokaiselle ihmiselle edellytykset arvokkaalle elämälle sekä kolmantena huolenpito ympäristöstä.¹⁷⁷ Paavi peräänkuuluttaa etenkin avointa dialogia, jossa ihmiset voivat ymmärtää ja arvostaa niitä asioita, jotka eri osapuolille

¹⁷² Pariisin ilmastokokous pidettiin 30.11.-12.12.2015 Ranskassa. Kokouksessa hyväksyttiin ilmastonmuutoksen pysäyttämiseen tähtäävä kansainvälinen 'Pariisin ilmastopimus', kts. <http://www.cop21paris.org>.

¹⁷³ Huippukokouksen agenda, kts. <https://sustainabledevelopment.un.org/frameworks/addisababaactionagenda>.

¹⁷⁴ Ohjelma pitää sisällään 17 yksityiskohtaista kestävän kehityksen tavoitetta, kts. <http://yk.fi/sdg>.

¹⁷⁵ Franciscus 1.1.2016, 1-2.

¹⁷⁶ Franciscus 1.1.2016, 2.

¹⁷⁷ Franciscus 28.11.2014, 1.

ovat yhteisiä. Franciscuksen mukaan matka pysyvään rauhaan kulkee juuri kohtaamisten ja dialogin kautta, ja tämän perustana tulee olla perustavien ihmisoikeuksien ja jokaisen ihmisen arvokkuuden kunnioittaminen. Solidaarisuuden vaatimuksesta paavin puhui näkyvästi vuonna 2014 Turkin valti-
onjohdolle. Hän korosti olennaisena sitä, että kaikki kansalaiset, niin muslimit, juutalaiset kuin kris-
titytkin, nauttivat samoista oikeuksista ja velvollisuuksista. Tällöin myös yhteisen veljeyden ja sise-
ruuden löytäminen ihmisten kesken tulee helpommaksi, kun ihmiset ymmärtävät samankaltaisuuden
toistensa kanssa. Siten solidaarisuudesta nousevat uskonnonvapaus ja ilmaisunvapaus ovat merkittä-
viä rauhan symboleita.¹⁷⁸

Paavi Franciscus kuvaa puheessaan selvästi solidaarisuuden olemusta. Hänen mukaansa solidaari-
suudessa ei ole kyse vain epämääräisestä myötätunnosta tai pinnallisesta ahdistuksesta maailman kär-
simyksen edessä. Sitä vastoin solidaarisuus edustaa ennen kaikkea lujaa ja peräänantamatonta päät-
täväisyyttä sitouttaa itsensä yhteisen hyvän ajamiseen. Tämä yhteinen hyvä on sekä kaikille yhteistä
että yksilöiden henkilökohtaista hyvää. Solidaarisuus yhteisen hyvän tavoittelemiseksi nousee ennen
kaikkea vastuusta toisia ihmisiä kohtaan. Aidossa solidaarisuudessa yksilön vastuu nousee keskiöön.
Paavi tuo tässä yhteydessä esiin myös ajatuksen myötätunnosta. Se liittyy vahvasti solidaarisuuden
konkretiaan ja nousee niin ikään veljeyden periaatteesta.¹⁷⁹ Paavi näkee solidaarisuuden vastauksena
tämän päivän kriittisiin ongelmiin. Solidaarisuus edustaa hänelle sekä moraalista että sosiaalista asen-
netta, jolla ajankohtaisiin globaaleihin epäkohtiin tulisi vastata.¹⁸⁰

Puhuessaan solidaarisuudesta paavi Franciscus tuo esiin useita globaaleja vetoamuksia. Hän kritisoi
muun muassa rangaistuskäytäntöjä eri puolella maailmaa ja vetoaa kuolemanrangaistuksesta luopu-
misen puolesta. Solidaarisuuden hengessä paavi myös rohkaisee aktiivisempaan maahanmuuttopoli-
tiikkaan. Hän vetoaa myös työolojen ja maa-oikeuksien parantamisen puolesta ja nostaa esiin etenkin
naisten oikeuksien ajamisen. Erityisen vetoamuksen solidaarisuuden hengessä paavi suuntaa kansain-
välisen yhteisön suuntaan. 3-osaisessa vetoamuksessaan valtioiden johtajille Franciscus puhuu kol-
mesta teemasta: 1) valtioiden tulisi pidättäytyä vetämästä ihmisiä mukaan konflikteihin ja sotiin, 2)
kansainvälisen yhteisön tulisi antaa köyhien maiden kansainvälisiä lainoja anteeksi, 3) johtajien tulisi
omaksua yhteistyön politiikka, jossa korostuvat läheisyysperiaate ja paikallisen väestön arvot.¹⁸¹

¹⁷⁸ Franciscus 28.11.2014, 2.

¹⁷⁹ Franciscus 1.1.2016, 6.

¹⁸⁰ Franciscus 1.1.2016, 7.

¹⁸¹ Franciscus 1.1.2016, 9.

Kritiikistään huolimatta paavi Franciscus uskoo vahvasti ihmiskunnan kapasiteettiin toimia solidaarisuuden hengessä. Ihmisten keskinäisriippuvuus ja yhteenliittyminen nostavat selkeästi esiin toisista huolehtimisen tarpeen ja ennen kaikkea 'yhteisen hyvän' suojelemisen. Motivaatiota ei siis tulisi olla vaikea löytää, sillä solidaarisuuden ajatus liittyy vahvasti ihmisyyteen. Paavin mukaan juuri ihmisarvo ja persoonien välinen vuorovaikutus tekevät meistä lopulta ihmisiä. Keskinäisen vastuun vaatimus nousee ihmisyyden perusolemuksesta ja konkretisoituu ihmisten välisessä veljeydessä. Luovuttamattoman ihmisarvon kautta jokainen ihminen on veljen ja siskon lailla suhteessa kanssaihmiinsä, joista hän on vastuussa ja joiden kanssa hänen tulee toimia solidaarisuuden hengessä. Ilman tällaista suhdetta kanssaihmiinsä, yksilöt menettävät Franciscuksen mukaan jotain ihmisyydestään. Solidaarisuuden syrjäyttäminen välinpitämättömyyden kustannuksella uhkaa siten ihmiskuntaa myös kokonaisuutena.¹⁸² Solidaarisuuden vaatimuksella on Franciscuksen ajattelussa tässä mielenkiintoinen yhtymäkohta filosofiseen antropologiaan. Hän liittää yksilön ihmisarvosta nousevan solidaarisuuden velvoitteen ihmisenä olemisen perusedellytykseksi. Näin keskustelu yhteiskunnallisesta rauhasta palautuu selvästi yksilöön ja hänen olemukseensa. Tähän toimijuuden problematiikkaan palaan laajemmin luvussa 6.2.

¹⁸² Franciscus 1.1.2016, 2.

6.1.3. Väkivallattomuus

Kolmas osa paavi Franciscuksen ajattelutapojen muutosta koskevassa toimintaohjelmassa on väkivallattomuuden periaate. Ensisilmäyksellä se kuulostaa johdonmukaiselta veljeyden ja solidaarisuuden periaatteiden kanssa, mitä se itsessään onkin. Väkivallattomuuden periaate liittyy kuitenkin ristiriitaisesti roomalaiskatolisen kirkon historiaan, minkä toin lyhyesti esiin luvussa 5.3. Tämä periaate liittyy siis olennaisesti myös keskusteluun oikeutetusta sodasta ja siten Franciscuksen päätös ottaa väkivallattomuus näin näkyväksi osaksi rauhanpolitiikkaa asettaa hänet selvästi poikkeavalle linjalle suhteessa edeltäjiinsä.

Franciscus käsittelee väkivallattomuuden periaatetta laajasti vuoden 2017 rauhanpäivän puheessaan, joka on samalla 50-vuotis juhlapuhe roomalaiskatolisen kirkon Maailman rauhanpäivän kunniaksi. Hän lähtee jälleen kerran liikkeelle ihmisten luovuttamattomasta ihmisarvosta ja veljeyden todellisuudesta. Heti puheensa alussa Franciscus tuo esiin erityisesti konfliktit, joiden keskellä ihmisten tulisi muistaa jokaisen yksilön ”syvä arvokkuus” ja tehdä aktiivisesta väkivallattomuudesta elämäntapa. Tässä hän nojaa mielenkiintoisesti edeltäjänsä paavi Paavali VI:n ajatteluun, joka piti aikanaan ensimmäisen rauhanpäivän puheen vuonna 1967. Tuosta puheesta Franciscus nostaa esiin erityisesti Paavalin viittauksen Johannes XXIII:n *Pacem in Terris* -kiertokirjeeseen, jossa mainitaan seuraavat perusteet rauhalle: totuus, oikeudenmukaisuus, vapaus ja rakkaus. Franciscus vastustaa tässä yhteydessä ajatusta, jonka mukaan kansainvälisiä konflikteja ei voisi ratkaista järjellä ja neuvotteluilla vaan ainoastaan pelotteilla ja voimankäytöllä. Näin hän asettuu mielenkiintoisesti erityisesti poliittista realismia ja valtasapainoon perustuvaa teoriaa vastaan. Vastineeksi hän tarjoaa väkivallattomuutta rauhanpolitiikan konkretiana.¹⁸³

Väkivallattomuuden periaate liittyy samaan ajattelutapojen muutoksen kuin veljeys ja solidaarisuus. Samalla tavoin väkivallattomuuden ja lähimmäisenrakkauden sen ilmenemismuotona tulisi kuvata sitä, miten ihmiset kohtelevat toisiaan yksilöinä sekä yhteisöjen tasolla kuin laajemminkin valtioiden välisessä kansainvälisessä politiikassa. Paavi peräänkuuluttaa sitä, että väkivallattomuus olisi kaiken päätöksenteon, ihmissuhteiden, valintojen ja erityisesti poliittisen elämän tunnusmerkki. Tässä yhteydessä hän vetoaa etenkin omaan joukkoonsa eli kristittyihin, joiden tulisi olla erityisiä väkivallattomuuden edistäjiä. Franciscuksen mukaan kristityille väkivallattomuuden ei tulisi olla vain taktista käyttäytymistä vaan ennen kaikkea olemisen tapa. Tähän liittyy Raamatusta nouseva ohje rakastaa vihamiehiä ja vastata pahaan hyvällä. Franciscus ei kuitenkaan rajaa väkivallattomuuden vaatimusta

¹⁸³ Franciscus 1.1.2017, 1.

vain kristittyihin vaan rohkaisee jokaista konfliktien uhria valitsemaan koston sijasta väkivallattomuuden. Paavin mukaan tehokkaimpia väkivallattoman rauhanrakennuksen toimijoita ovatkin juuri väkivallan uhrit, jotka kieltäytyvät kostosta. Näin kostosta kieltäytymisestä tulee tehokkain rauhan edistäjä.¹⁸⁴

Ajatus väkivallattomuudesta nousee paavi Franciscuksella jo yksilötasolta. Hän tuo selvästi esiin se, kuinka väkivalta nousee aina yksittäisen ihmisen *sydäimestä* ja niin väkivallan kitkemisen tulee lähteä ruohonjuuritasolta. Tässä olennaiseksi yksiköksi nousee perhe, jossa ihmiset oppivat sekä kommunikoimaan toistensa kanssa että osoittamaan huolenpitoa. Perheissä tulisikin oppia ratkaisemaan konflikteja keskustelun, kunnioituksen, toisen hyvän, armollisuuden ja anteeksiantamuksen keinoin. Perheissä opitut toimintatavat leviävät laajemmalle yhteiskuntaan ja muodostavat näin perustan yhteiskuntien toiminnalle. Konfliktien ratkaisussa pitää siis aina mennä juurisyihin asti, jotta käyttäytymismalleja ylipäättään voidaan muuttaa. Tämä asettaa paavin ajattelutapojen muutosta koskevan haasteen varsin vaikeaksi toteuttaa. Onnistuakseen sen tulisi läpäistä yhteiskunnan kaikki tasot aina pienimpään yksikköön eli kahden ihmisen väliseen vuorovaikutukseen saakka. Franciscus näyttää kuitenkin tiedostavan tämän problematiikan, sillä hän tuo esiin se, miten muutos on aina hidaskäyttö ja lähtee liikkeelle pienistä teoista. Väkivallattomuuden politiikan sisäinen ekologia rakentuu yksinkertaisista arkisista eleistä, jotka rikkovat väkivallan, riiston ja itsekkyyden logiikkaa.¹⁸⁵

Paavi Franciscus teki solidaarisuuden kohdalla useita vetoamuksia maailman johtajille, samoin hän tekee väkivallattomuuden suhteen. Paavi huomauttaa, ettei pelkoon, väkivaltaan ja ennakkoluuloihin perustuva yhteiselo ihmisten välillä ole milloinkaan kestävä. Veljeyden ja rauhanomaiseen yhteiseloön kuuluvat sitä vastoin vastuu, kunnioitus sekä vilpitön dialogi. Vetoamuksensa Franciscus suuntaa tässä yhteydessä sekä päättäjiin että yksilöihin. Ensimmäinen vetoamus koskee aseistariisunaa sekä ydinaseiden kieltoa ja koko järjestelmän lakkautusta. Paavin mukaan pelotepolitiikka ja ydintuhon uhka ovat kestämaton perusta maailmanrauhalle. Toisen vetoamuksen Franciscus suuntaa yksilöiden kokemaa kärsimystä vastaan. Hän vetoaa perheväkivallan kitkemisen puolesta sekä naisten ja lasten kokeman hyväksikäytön lopettamiseksi.¹⁸⁶

Oman vetoamuksensa paavi suuntaa myös edustamansa kirkon suuntaan. Franciscuksen mukaan väkivallattomuuteen perustuva aktiivinen rauhanrakennus on kirkolle luontaista ja välttämätöntä sen

¹⁸⁴ Franciscus 1.1.2017, 1-2.

¹⁸⁵ Franciscus 1.1.2017, 4.

¹⁸⁶ Franciscus 1.1.2017, 4.

soveltaessa moraalisia normejaan käytäntöön. Kirkon tulee siis toimia aktiivisena rauhanrakentajana, ja väkivallan rajoittamisessa kirkko voi käyttää vain väkivallattomuutta. Franciscus tuo esiin myös sen, miten kirkon tulee toimia aktiivisesti kansainvälisissä instituutioissa. Kirkon sisäinen ohjekirja rauhanrakentamiselle tulee taas Raamatusta, jossa ohjeena on Jeesuksen Vuorisaarna¹⁸⁷. Siinä mainitut kahdeksan autuaaksijulistusta luovat perustan kirkon rauhanpolitiikalle. Tämä toimintaohjelma ei ole kuitenkaan vain kirkkoa varten, vaan paavi tarjoaa sitä ohjeeksi myös muille. Hän haastaa etenkin poliittisia ja uskonnollisia johtajia, kansainvälisten instituutioiden johtajia sekä yritysmaailman ja median johtajia soveltamaan autuaaksijulistuksia heidän omaan toimintaansa. Franciscus korostaa, että yhteisöjen ja yhteiskuntien sekä liiketoiminnan tulisi kaikkien perustua rauhantekijän mentaliteettiin. Käytännössä se tarkoittaa armollisuutta ja sitä, ettei ihmisiä kohdella arvottomasti. Paavi myös peräänkuuluttaa ympäristönsuojelua ja sitä, ettei voitontavoittelua saa tehdä yhteisen hyvän kustannuksella. Tämä vaatii ennen kaikkea aktiivista konfliktinratkaisun asennetta ja sitä, että konflikteista siirrytään eteenpäin kohti uuden rakentamista. Käytännössä tämän kaiken takana on solidaarisuuden periaate, jonka mukaan yhteiskuntia tulisi rakentaa. Franciscuksen mukaan aktiivinen väkivallattomuus on näkyvä merkki siitä, että ykseys on aina tehokkaampi ja hedelmällisempi voima kuin konfliktit.¹⁸⁸

Näin paavi Franciscus siis nivoo yhteen veljeyden, solidaarisuuden ja väkivallattomuuden periaatteet. Luvussa 5.3. käsittelemäni oikeutetun sodan traditio näyttää siis jäävän paavi Franciscuksen ajattelussa selkeästi keinovalikoiman ulkopuolelle. Absoluuttinen väkivallattomuuden velvoite koskee paavin ajattelussa sekä kirkkoa ja kristittyjä että laajemmin kaikkia ihmisiä ja yhteisöjä. Radikaali ajattelutapojen muutos on siis suunnattu koko ihmiskunnalle. Mutta kenen vastuulla oikeudenmukaisen rauhan rakentaminen lopulta on? Mikä on yksilön ja mikä taas yhteisöjen, valtioiden ja instituutioiden rooli tässä kokonaisuudessa?

Olen edellä käsitellyt paavi Franciscuksen rauhanpolitiikan perusteita kolmen teeman kautta: veljeyys, solidaarisuus, väkivallattomuus. Franciscukselle ne edustavat välttämätöntä ajattelutapojen

¹⁸⁷ Matteuksen evankeliumissa oleva Jeesuksen Vuorisaarna pitää seuraavat kahdeksan autuaaksijulistusta: *Autuaita ovat hengessään köyhät, sillä heidän on taivasten valtakunta. Autuaita murheelliset: he saavat lohdutuksen. Autuaita kärsivälliset: he perivät maan. Autuaita ne, joilla on vanhurskauden nälkä ja jano: heidät ravitaan. Autuaita ne, jotka toisia armahtavat: heidät armahdetaan. Autuaita puhdassydämiset: he saavat nähdä Jumalan. Autuaita rauhantekijät: he saavat Jumalan lapsen nimen. Autuaita ovat ne, joita vanhurskauden vuoksi vainotaan: heidän on taivasten valtakunta.* Matt. 5:1-10.

¹⁸⁸ Franciscus 1.1.2017, 5.

muutosta, joka tarvitaan oikeudenmukaisen ja kestäväen rauhan rakentamiseksi. Seuraavaksi tarkastelen tarkemmin sitä, minkälaisen vastuun toimijuudesta paavi Franciscus asettaa yksilöille, johtajille ja yhteisöille.

6.2. Toimijat ja vastuu

Oikeudenmukaisuuden vaatimukseen ja rauhanrakentamiseen liittyy aina kysymys toimijuudesta ja vastuusta. Tässä luvussa otan tarkastelun kohteeksi ne toimijat, jotka paavi Franciscus tuo esiin suhteessa oikeudenmukaisen rauhan rakentamiseen. Käsittelen toimijuutta ja vastuutta kolmen tason kautta: yksilöt, johtajat ja yhteisöt. Jokaisen toimijatasoon liittyy myös erityiset tehtävät, jotka Franciscus tuo esiin. Käsittelen toimijuutta, toimijoiden vastuuta ja tehtäviä kunkin tason kohdalla erikseen. Tarkasteluni alkaa yksilöistä, jotka ovat Franciscukselle tärkeimpiä toimijoita rauhan rakentamisessa.

6.2.1. Yksilöt

Paavi Franciscuksen ajattelussa rauha lähtee liikkeelle aina ruohojuuritasolta, yksilön mielestä ja sydäimestä. Eräässä puheessaan hän on kuvaillut tätä asetelmaa *käsityönä tehtynä rauhana*. Franciscus on ennen kaikkea sitä mieltä, että suuret rauhanprotestit tai kansainväliset kokoukset suurine puheineen eivät sellaisenaan rakenna sitä rauhaa, joka on kestävä. Siksi paavi kääntääkin huomion ennen kaikkea yksilöihin, joilla on valta ja mahdollisuus valita rauha joka päivä. Yksilöt ovat kestävän rauhan perusta.¹⁸⁹

Aivan kuten aiemmin solidaarisuuden ja veljeyden vaatimusten kohdalla toin esiin, Franciscuksen ajattelussa muutos lähtee liikkeelle jokaisen ihmisen sydäimestä. Tämä jokseenkin abstrakti ilmaus sydäimestä viittaa jollain tavalla ihmisen sisäiseen tilaan, jonka mukaan ihminen tekee päivittäisiä valintojaan. Silloin kuin ihmisellä on rauha sydämessään, hän voisi myös toimia rauhan eteen. Ihmisen sisäinen rauha siis edeltää ulkoista, toisiin ihmisiin kohdistuvaa rauhaa. Käytännössä tämä tarkoittaa Franciscukselle arkipäivän valintoja ja käyttäytymistä suhteessa toisiin ihmisiin. Paavin mukaan viisaus tehdä rauhaa perustuu pieniin jokapäiväisiin tekoihin. Jokainen pieni teko tähtää osaltaan sitä yleisinhimillistä horisonttia kohti, joka on paavin koko ajattelun taustalla, siis veljeys ja solidaarisuus. Aito solidaarisuushan tarkoittaa paaville sitä, että ihmiset ovat vastuussa toisistaan. Todellisen rauhan olemus piilee yksilöissä itsessään.¹⁹⁰

Yksilön roolin ja vastuun kohdalla paavi Franciscus puhuu rauhasta myös lahjana. Kun me ihmiset pyydämme rauhaa, se koetaan ennen kaikkea lahjana, josta tulee olla kiitollinen ja jota tulee vaalia. Lahjaluonteisen rauhan suhteen jokaista yksilöä koskee myös vastuu sen kasvattamisesta. Yksilöiden

¹⁸⁹ Franciscus 8.9.2016, 1; Franciscus 29.9.2016, 2.

¹⁹⁰ Franciscus 8.9.2016, 1, 3; Franciscus 1.1.2016, 6.

tulee siis kasvaa rauhassa ja sen rakentamisessa. Lahjana rauhalla on oma polkunsä sekä ihmisten elämässä että laajemmin historiassa. Yksilöiden rooli on vaalia tuota rauhaa ja huolehtia siitä, että rauha pysyy yllä ja se myös kasvaa. Jokaisen ihmisen vastuuna on ottaa rauha lahjana vastaan ja tehdä siitä oman elämänsä ohjaava normi. Silloin rauha voi tulla todeksi yksilön omassa elämässä ja siitä levitä myös laajemmalle ympäröivään maailmaan. Rauha on siis jotain, joka rakentuu ihmiskunnan käsissä, naisten ja miesten jokapäiväisessä elämässä. Franciscuksen mukaan rauhan edistäminen on jokaisen ihmisen työ. Sanana rauhassa on kyse päättäväsyydestä alati kasvaa rauhassa.¹⁹¹ Passiivisuus rauhan kohdalla ei siis ole mahdollista. Rauha vaatii yksilöltä aina aktiivista toimintaa, sisäistä työskentelyä ja jokapäiväisiä valintoja.

Liittyen kysymykseen vastuusta, Franciscus tuo esiin muutamia erityisiä ryhmiä, joiden yksilöillä on tärkeä rooli rauhan ja solidaarisuuden ajamisessa. Vanhempien rooli lastensa kasvattajina nousee kenties tärkeimmäksi paavin ajattelussa. Toisaalta hän sysää vastuuta myös esimerkiksi opettajille ja toimittajille, joilla on suuri valta muokata toisten yksilöiden ajattelua. Erityisen rohkaisun paavi Franciscus antaa nuorelle sukupolvelle, jolla kaikki avaimet käsissään luoda rauhaa maailmaan.¹⁹²

Konkreettisesti rauhan edistäminen ja kasvattaminen kulkee tiettyjen yhteisöjen kautta. Paavin mukaan yksilön sydäimestä lähtevä rauha siirtyy seuraavaksi perheisiin, joissa sitä tulee erityisellä tavalla edistää. Vanhempien kasvatuksellinen vastuu rauhan kohdalla on siis merkittävä. Sama pätee läheisiin ihmisiin ja naapureihin sekä työyhteisöihin. Missä vain ihmiset toimivat, siellä rauhaa tulee edistää. Yksilöiden toimiessa muiden kanssa rauhan edistäminen perustuu ennen kaikkea oman pienuuden tunnistamiseen ja tunnustamiseen. Oman nöyryys suhteessa kanssaihmiisiin on rauhan olennainen kumppani. Oman pienuuden tiedostaminen on tärkeää muistaa, jos rauhaa halutaan ajaa.¹⁹³ Tämä tuo mieleniintoisella tavalla esiin rauhan sosiaalisen luoteen. Paavi ei sitä suoraan tuo esiin, mutta hänen ajatuksistaan nousee selvänä esiin se, miten kestävä rauha perustuu ennen kaikkea toimivaan ja toisia kunnioittavaan vuorovaikutukseen. Toteutuakseen rauha vaatii siis aina myös kohteen, joka ilmentää rauhan konkretisoitumista.

Rauhan rakentaminen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa nostaa kuitenkin esiin kysymyksen arvojen ja mielipiteiden ristiriidasta. Miten rauha voidaan saavuttaa, jos yksilöiden välillä on selkeä arvoriistiriita? Paavi Franciscus avaa tätä problematiikkaa piispakautensa keskustelukirjassa rabbi Abraham

¹⁹¹ Franciscus 8.9.2016, 2.

¹⁹² Franciscus 1.1.2016, 7-8.

¹⁹³ Franciscus 8.9.2016, 2.

Skorkan kanssa. Franciscus korostaa, että kahden vastakkaisen käsityksen törmätessä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa on tärkeää miettiä konfliktinratkaisun logiikkaa. Kahden ääripään välillä ei tule pyrkiä jonkinlaiseen synteisiin ajattelutapojen suhteen. Arvojen kohdalla synteisi ei ole kestävä ratkaisu konflikteihin. Paavi ei myöskään kannata sitä, että toisen arvot sulautuisivat vastakkaisen osapuolen arvoihin. Tällaisessa tilanteessa periksi antava osapuoli lähtee tilanteesta arvojensa suhteen häviäjänä eikä rauhalla siten ole tulevaisuutta. Kestävä ratkaisu vaatii katsomista arvoja ylemmäs korkeammalle horisonttiin kohti ihmisyyden peruselementtejä. Tässä näkyy jälleen kerran Franciscuksen vaatimus veljeydelle ja solidaarisuudelle. Paavin mukaan kestävässä konfliktinratkaisussa molempien arvot säilyvät. Ykseydessä on mahdollista omaksua rinnakkain molempien keskeiset arvot ja kulkea niiden kanssa eteenpäin. Tällaiseen ratkaisumalliin kuuluu olennaisena ajatus eteenpäin kehittymisestä. Konfliktinratkaisu on Franciscukselle rinnalla kulkemista, ei toisten arvojen kieltämistä vaan yhdessä totuuden etsimistä. Näin myös konfliktinratkaisuilla on vahva sosiaalinen luonne. Franciscus liittyy tämän arvoihin perustuvan konfliktin osaksi yksilön omaa sisäistä maailmaa. Todellinen konfliktin filosofia onkin paaville kaksiosainen. Tarvitaan sekä rohkeus ratkaista yksilön oma henkilökohtainen konflikti että toisiin ihmisiin kohdistuva sosiaalinen konflikti.¹⁹⁴ Yhteisöllinen rauhan ja konflikti palaa siis aina yksilöön, josta rauhan ensimmäiset askeleet on aina otettava. Seuraavaksi otan tarkastelun kohteeksi yksilöistä johtajat, joilla on paavi Franciscuksen ajattelussa erityinen rooli etenkin vastuun näkökulmasta.

¹⁹⁴ Bergoglio & Skorka 2013, 217-218.

6.2.2. Johtajat

Yksilöiden rooli rauhanrakentamisessa on Franciscuksen ajattelun perusta. Rauhan lähtee liikkeelle ja kasvaa juuri yksittäisten ihmisten kautta. Samaan aikaan erinäisillä johtajilla on oma tärkeä roolinsa etenkin yhteisöllisen rauhan mahdollistamisessa. Paavin ajattelussa esiin nousevat poliittiset johtajat, talousjohtajat sekä erityisesti uskonnolliset johtajat. Vuoden 2017 rauhanpäivän puheessaan Franciscus nostaa tärkeään rooliin myös naiset väkivallattomuuden johtajina. Seuraavaksi esittelen näiden johtajatyypin roolin rauhan mahdollistamisessa.

Poliittiset johtajat ovat paavi Franciscuksen toiminnassa usein esillä. Hän on vierailut ensimmäisten paaviusvuosiensa aikana monien valtionjohtajien luona ja julkaissut tapaamisissa pitämänsä puheet. Näistä tapaamisista tuon esiin muutamaan esimerkin. Kansainvälisen politiikan korkealla tasolla Franciscus on kirjoittanut vetoamuksen muun muassa YK:n pääsihteerille Ban Ki-moonille vuonna 2014. Siinä hän vetoaa YK:n johtoon kristittyjen ja muiden vähemmistöjen sorron loppumiseksi Irakissa. Toisen mielenkiintoisen puheen hän piti vuonna 2015 Yhdysvaltain kongressissa, jossa hän nosti esiin tutut teemansa veljeydestä ja solidaarisuudesta. Tässä puheessaan hän sysäsi vastuuta poliittisille johtajille etenkin globaalissa pakolaiskysymyksessä. Paavin Puolan vierailu oli merkittävä myös eurooppalaisen pakolaiskeskustelun vuoksi. Hetkeä aiemmin Puola monien muiden valtioiden ohella oli kieltäytynyt ottamasta vastaan EU:ssa sovittua pakolaismäärää. Viitaten tähän, paavi Franciscus kehotti puolalaisia arvostamaan maahanmuuton monitahoista ilmiötä, jotta siihen liittyvät pelot voitaisiin voittaa. Tässä tarvitaan paavin mukaan erityistä viisautta ja myötätuntoa, jotta suurempi hyvä voisi toteutua. Kehotus oli näkyvä kritiikki Puolan harjoittamaa politiikkaa kohtaan.¹⁹⁵ Toinen merkillepantava vetoamus liittyi asekaupan rajoittamiseen, jossa juuri poliittisilla johtajilla Yhdysvalloissa on keskeinen rooli. Yhden merkittävän vetoamuksen paavi Franciscus esitti marraskuussa 2014 Turkin presidentille, jossa hän puhui solidaarisuuden ja dialogin puolesta ja sotilaallista ratkaisua vastaan. G8-maiden johtajille osoittamansa kirje taas käsitteli talouden ja etiikan välistä suhdetta.¹⁹⁶

Yksi mielenkiintoinen vetoamus poliittisille johtajille koskee paavin puhetta Israelin presidentti Simon Peresille ja Palestiinan presidentti Mahmoud Abbasille vuonna 2014. Siinä Franciscus peräänkuuluttaa johtajilta ennen kaikkea rohkeutta taistella rauhan puolesta. Tässä yhteydessä Franciscus

¹⁹⁵ Berendt 27.7.2016.

¹⁹⁶ Franciscus 9.8.2014, 1-2; Franciscus 24.9.2015, 1-6; Franciscus 28.11.2014, 1-3; Franciscus 15.7.2013, 1-2.

käyttää mielenkiintoisia vastapareja: *sano kyllä kohtaamiselle, ei konfliktille; kyllä dialogille, ei väkivallalle; kyllä neuvotteluille, ei vihollisuuksille; kyllä sopimusten noudattamiselle, ei provokaatiolle; kyllä vilpittömyydelle, ei petollisuudelle.*¹⁹⁷ Paavin mukaan tämä vaatii poliittisilta johtajilta rohkeutta, voimaa sekä sitkeyttä.¹⁹⁸

Näissä ja lukuisissa muissa puheissaan poliittisille johtajille paavi Franciscus tuo esiin sen vastuun, joka juuri näillä yksilöillä on. Luvun 6.2.1. yksilöihin verrattuna poliittisten johtajien vastuuna ovat suuret linjat. Varsinaisia mielipiteen muokkaajia he eivät kuitenkaan ole. Heidän toiminnallinen vastuunsa on ennen kaikkea poliittisiin rakenteisiin liittyvää. Sama kritiikki kohdistuu paavin ajattelussa myös talouselämää kohtaan, johon viittasin luvussa 5.2. käsitellessäni paavin ajatusta globaalista epäoikeudenmukaisuudesta. Epäoikeudenmukaiset poliittiset ja taloudelliset järjestelmät täytyy muuttaa pysyvän rauhan saavuttamiseksi ja tässä muutoksessa kaikilla poliittisilla johtajilla on merkittävä rooli. Franciscus puhuu muun muassa tarpeesta löytää uusia kansainvälisen tason vaihdon ja yhteistyön muotoja, joilla vallitsevia konflikteja voitaisiin ratkaista.¹⁹⁹ Poliittisten johtajien roolin käsittely pysyy Franciscuksella pitkälti ylätasolla, ideatason vetoimuksina ja etenkin solidaarisuuden ja veljeyden vaatimuksina. Rauhanpäivän puheessaan vuodelta 2016 Franciscus esittää tosin juuri valtioiden johtajille seuraavat kolme pyyntöä: 1) pidättäytyä vetämästä ihmisiä osaksi konflikteja ja sotia, jotka tuhoavat materiaalsen, kulttuurisen ja sosiaalisen perinnön sekä pitkässä juoksussa ihmisten moraalisen ja hengellisen eheyden; 2) antaa anteeksi tai järjestellä kestäväällä tavalla uudelleen köyhempien valtioiden kansainväliset lainat; 3) omaksua yhteistyön politiikka, jossa ei kumarreta tiettyjen ideologioiden diktaattoreja vaan arvostetaan paikallisen väestön arvoja. Tässä yhteydessä paavi mainitsee valtionjohtajille vielä erikseen velvoitteen suojella syntymätöntä elämää.²⁰⁰

Poliittisten johtajien rinnalla uskonnolliset johtajat nousevat Franciscuksen ajattelussa varsin aktiiviiseen asemaan. Uskonnollisten johtajien rooli rauhanrakentamisessa lähtee paavin ajattelussa liikkeelle uskontojen luonteesta ja roolista ihmisten elämässä. Franciscus puhuu useassa yhteydessä siitä, että ihmisen sisällä ja etenkin henkilökohtaisessa uskonelämässä jokaisella on konflikteja.²⁰¹ Konflikti on siten jatkuvasti läsnä kaikissa uskonnoissa. Tästä huolimatta minkäänlainen uskonnollinen väkivalta ei ole koskaan sallittua. Franciscuksen mukaan uskonnollisista lähtökohdista käsin ei ole olemassa mitään oikeutusta väkivallalle eikä mitään uskonnollisia uskomuksia saa koskaan alistaa

¹⁹⁷ Franciscus 8.7.2014, 2.

¹⁹⁸ Franciscus 8.7.2014, 2.

¹⁹⁹ Franciscus 27.7.2016, 3; Franciscus 1.1.2015, 5-6.

²⁰⁰ Franciscus 1.1.2016, 9.

²⁰¹ Bergoglio & Skorka 2013, 216-217.

väärinkäytöksille, jotka pyrkivät yhdistämään ne väkivaltaan ja sotaan. Väkivallattoman ja rauhaa rakentavan uskonnollisuuden vahvistamisessa uskonnollisilla johtajilla onkin paavin mukaan suuri vastuu. Uskonnolliset johtajat ovat paavin mukaan erityisiä dialogin ihmisiä. Heidän tehtävänsä on tuoda ihmisiä yhteen, ei niinkään välittäjinä, vaan ennen kaikkea sovittelijoina. Jokainen uskonnollinen johtaja on kutsuttu olemaan rauhan käsityöläinen, sovittelija, joka ei vaadi itselleen mitään vaan auliisti antaa itsensä rauhan palvelukseen. Uskonnollisten johtajien konkreettinen työnkuva on yhdistää ihmisiä, sammuttaa viha, sekä avata ovia dialogille. Uskonnollisten johtajien käsite on paavi Franciscukselle laaja ja hän sisällyttää siihen sekä kaikkien uskontojen edustajat että eri sekulaarit toimijat.²⁰²

Vuonna 2014 Franciscus piti puheen kansainvälisessä rauhantapaamisessa Antwerpenissa laajalle kuulijakunnalle. Siinä hän esitti, että nyt on aika juuri uskonnollisten johtajien kantaa vastuunsa rauhasta eri puolilla maailmaa. Paavi rohkaisi kuulijoita aktiiviseen ja uudenlaiseen yhteistyöhön, jotta monien haavat voitaisiin parantaa, konflikteja voitaisiin ratkaista ja todellinen rauha saavuttaa. Franciscuksen mukaan uskonnolliset johtajat voivat vahvistaa kohtaamisen kulttuuria etenkin niissä tilanteissa, joissa muut vaihtoehdot on käytetty. Näiden henkilöiden johtamat uskonnolliset yhteisöt taas tulisi olla keskinäiseen kunnioitukseen ja dialogiin perustuvia paikkoja. Paavi peräänkuuluttaa dialogia etenkin eri etnisistä ja uskonnollisista taustoista tulevien ihmisten kanssa. Tässä yhteydessä on mielenkiintoista se, miten Franciscus puhuu johtajista naisina ja miehinä. Hän ei korosta omalle kirkolle ominaista käsitystä, jossa juuri miehet ovat uskonnollisia johtajia sanan varsinaisessa merkityksessä.²⁰³

Vuoden 2017 rauhanpäivänä pitämässään puheessaan paavi Franciscus nostaa mielenkiintoisesti esiin naisten roolin rauhanrakentamisessa. Hän puhuu laajasti Äiti Teresan esimerkistä vahvana naisjohtajana ja rauhan edistäjänä. Naisten roolin paavi näkee erityisen tärkeänä juuri väkivallattomuuden johtajina. Esimerkiksi hän nostaa liberalaisen Leymah Gboween yhdessä muiden liberalaisten naisten kanssa, jotka väkivallattomien protestiensä ja niin sanottujen pray-ins-tapahtumien kautta pääsivät mukaan korkean tason rauhanneuvotteluihin, jotka johtivat Liberian sisällissodan päättymiseen.²⁰⁴

Konkreettisina rakenteellisina edellytyksinä rauhalle Franciscuksen ajattelussa ovat kestävä yhteiskunnan rakennuspalikat. Keskeisimpänä niistä on jokaiselle ihmiselle kuuluvat perusoikeudet, kuten

²⁰² Franciscus 30.9.2013, 1-2; Franciscus 13.1.2015, 2.

²⁰³ Franciscus 7.-9.9.2014, 1-2.

²⁰⁴ Franciscus 1.1.2017, 3.

oikeus puhtaaseen veteen, koulutus ja asuinpaikka, terveydenhoito sekä esimerkiksi työpaikka. Franciscus tuo tähän mukaan myös uskonnonvapauden, jonka hän näkee keskeisenä perusoikeutena kaikissa yhteiskunnissa, oikeutena, joka heijastaa ihmisarvon korkeinta muotoa tavoitella totuutta ja mukautua sen mukaan. Uskonnonvapaus tulisi olla turvattuna ennen kaikkea valtioiden perustuslaeissa. Globaalissa kontekstissa, jossa arvot ja tunnustukset ovat sekoittuneet voimakkaasti, uskonnonvapaus nousee tärkeään asemaan. Se takaa ja edistää ihmisten keskinäistä arvostusta ja lisäksi takaa tasapainoisen ja terveen suhteen uskontojen, valtion ja poliittisen yhteiskunnan välillä. Toimiva uskonnonvapaus takaa sen yhteiskunnallisten roolien selkeyden sekä estää vihamielisyyksien kasvamisen.²⁰⁵

Aktiivisesti esillä oleva teema paavi Franciscuksen ajattelussa on myös uskontojen välinen dialogi. Hän peräänkuuluttaa sitä monessa eri yhteydessä ja vastuuttaa uskonnolliset johtajat sen edistämiseen. Hänen oma esimerkkinsä asiassa on melko vahva. Siitä kertoo sekä Assisin rauhankokousten jatkaminen edeltäjiensä tapaan sekä paljon suosiota saanut keskustelukirja Abraham Skorkan kanssa. Franciscus on saanut osakseen myös kritiikkiä edistäessään dialogia muiden uskontojen kanssa. Pääsiäisenä 2017 hän pesi perinteissä rituaalissa ensimmäistä kertaa musliminaisen jalat. Joidenkin mielestä askel dialogiin oli liian suuri ja kritiikki paavia kohtaan etenkin omiensa suunnalta oli kovaa.²⁰⁶ Seuraavaksi vien ajatusta toimijuuden vastuusta eteenpäin ja tarkastelen laajemmin yhteisöjen roolia rauhan rakentamisessa.

²⁰⁵ Franciscus 20.6.2014, 1-2; Franciscus 2.10.2014, 2.

²⁰⁶ Parriello, 18.4.2017.

6.2.3. Yhteisöt

Puhuessaan pysyvästä ja oikeudenmukaisesta rauhasta paavi Franciscus suuntaa viestinsä moneen suuntaan. Yksilöt ja johtajat ovat keskeisessä roolissa suhteessa vastuuseen rauhan toteutumisessa. Oma tärkeä roolinsa on myös erilaisilla yhteisöillä. Olen seuraavaan tarkasteluun valinnut keskeisimmät yhteisöt, jotka Franciscus tuo ajattelussaan esiin. Käsittelemäni yhteisöt ovat perhe, kirkko, media, kansalaisyhteiskunnan toimijat, kansainväliset organisaatiot sekä laajemmin kansainvälinen yhteisö.

Franciscus korostaa useassa kohtaa perheen roolia rauhan tärkeimpänä kasvupaikkana. Rauhanpäivän puheessaan 2017 hän tuo jälleen tämän aiheen keskiöön. Paavin mukaan väkivallattomuutta ja dialogia tulee ennen kaikkea harjoittaa ja opetella perheissä puolisoitten, vanhempien ja lasten sekä sisarusten välillä. Juuri perheissä opetellaan kommunikoinnin perusteet ja toisesta huolehtimisen periaatteet. Erimielisyydet ja konfliktit perheissä tulisivatkin oppia ratkaisemaan dialogin, kunnioituksen, toisten hyvän sekä armollisuuden ja anteeksiantamuksen hengessä. Tässäkin yhteydessä Franciscus korostaa sitä, miten juuri perheistä tämä malli rauhalliselle yhteiselolle leviää ensin ympäröivään yhteiskuntaan ja siitä laajemmalle koko maailmaan. Perheiden kohdalla Franciscus puhuu myös perheväkivallasta ja erityisesti naisten ja lasten hyväksikäytöstä vetoamalla näiden uhrien puolesta.²⁰⁷

Seuraava olennainen yhteisö rauhanrakentamisessa on paavin mukaan kirkko. Väkivallaton rauhanrakennus on kirkolle luonnollinen ja välttämätön tehtävä. Kirkon tehtävä on ennen kaikkea rajoittaa voimankäyttöä soveltamalla sen moraalinormeja käytäntöön. Keskeinen ohjenuora kirkolle on Raamatusta nouseva Jeesuksen vuorisaarna, johon viittasin jo aiemmin tässä tutkimuksessa. Vuorisaarna on kirkolle ikään kuin ohjekirja rauhalle. Tämän ohjekirjan ohella kirkon roolina on osallistua aktiivisesti kansainvälisten instituutioiden toimintaan ja sitä kautta edistää omaa näkemystään rauhasta. Rauhan ajaminen ei kuitenkaan ole paaville vain katolisen kirkon tehtävä. Hän tuo tekstissään esiin, kuinka monissa muissakin uskonnollisissa traditioissa myötätunto ja väkivallattomuus ovat keskeisiä elämään ohjaavia periaatteita. Tässä yhteydessä paavi Franciscus tekee mielenkiintoisen huomautuksen sanoessaan, että yksikään uskonto ei ole terroristi. Paavin mukaan väkivalta häpäisee Jumalan nimen eikä Jumalan nimeä voida koskaan käyttää väkivallan oikeutuksena. Hänen mukaansa vain rauha on pyhää, sota ei koskaan.²⁰⁸

²⁰⁷ Franciscus 1.1.2017, 4.

²⁰⁸ Franciscus 1.1.2017, 4-5.

Tärkeänä toimijana Franciscus näkee myös median. Hänen mukaansa etenkin nykyaikana median rooli on entistä suurempi, kun tiedonsaanti on helpompaa kuin koskaan aikaisemmin. Median vastuuna on paavin mukaan ennen kaikkea palvella totuutta, ei kenenkään erityistä etua. Media toimii lisäksi kahdessa roolissa. Paavin mukaan media informoi ihmisiä asioista mutta samalla muokkaa kuulijoiden mieliä. Paavi tuokin esiin, miten olennainen yhteys viestinnällä ja kasvatuksella on. Koulutus tapahtuu kommunikoinnin kautta ja näissä tilanteissa on mahdollista suunnata persoonia joko hyvään tai pahaan. Kovasanaista kritiikkiä Franciscus esittääkin etenkin mediaa kohtaan. Hän ottaa kirjoituksissaan esiin sen, miten media usein suosii konfliktia rauhan kustannuksella. Toisaalta hän laajentaa kritiikkinsä koskemaan kaikkia niitä toimijoita, jotka näkevät asiat mustavalkoisina ja levittävät disinformaatiota. Paavi tuo rauhanpäivän puheessaan 2016 esiin toisaalta myös median suuren roolin yleisen mielipiteen muokkaajana. Hän tunnustaa monien toimittajien ja valokuvaajien aseman, kun he vaikeissa tilanteissa joutuvat laittamaan omantuntonsa koetukselle. Hän myös korostaa, miten monet toimittajat ovat sitoutuneita ihmisoikeuksien puolustamiseen ja toimivat mediana rauhan asiassa. Medialla on Franciscuksen mukaan siis olennainen rooli konflikteissa ja niiden käsittelyssä.²⁰⁹

Puhuessaan rauhan ja solidaarisuuden vastuusta Franciscus tuo esiin myös kansalaisyhteiskunnan toimijat. Näistä hän korostaa etenkin kansalaisjärjestöjä ja hyväntekeväisyysjärjestöjä, jotka toimivat usein keskellä katastrofeja ja konflikteja. Paavi mainitsee erityisesti puhuvansa sekä kirkon sisällä olevista järjestöistä sekä laajemmin yhteiskunnissa toimivista järjestöistä. Mielenkiintoisina toimijoina paavi mainitsee erikseen järjestöt ja tietyt yksilöt, jotka auttavat siirtolaisia autiomaissa ja merillä. Paavin mukaan teot näiden ihmisten auttamiseksi ovat erityisiä armon tekoja, joilla hän näkee selkeän hengellisen luonteen. Järjestöjen ohella kansalaisyhteiskunta koko laajuudessaan on kutsuttu tekemään rohkeita tekoja kaikkein heikoimpien auttamiseksi. Esimerkkeinä paavi mainitsee vankien, siirtolaisten ja työttömien auttamisen. Tässä yhteydessä Franciscus tekee useita vetoamuksia, joita käsittelee laajemmin luvussa 6.1.2.²¹⁰

Tiettyjen yhteisöjen vastuu suhteessa rauhaan näkyy etenkin kysymyksessä nykyajan orjuudesta. Vuoden 2015 rauhanpäivän puheessaan Franciscus käsittelee tätä teemaa erityisen paljon. Hän antaa eri toimijoille hyvin konkreettiset toimintaohjeet orjuuden kitkemiseksi. Selkeä vastuu tässä on valtioilla, kansainvälisillä organisaatiolla ja talouselämän toimijoilla. Valtioiden tulee paavin mukaan kiinnittää erityistä huomiota lainsäädäntöön ja varmistaa ihmisoikeuksien toteutuminen siinä. Erityi-

²⁰⁹ Franciscus 1.1.2016, 7-8; Bergoglio & Skorka 2013, 215.

²¹⁰ Franciscus 1.1.2016, 8-9.

sinä lainsäädännön osa-alueina Franciscus mainitsee maahanmuuton, työllisyyden, adoption sekä veroparatiisitalouden ja orjatyöllä pyörivän teollisuuden. Tässä yhteydessä paavi nostaa esiin etenkin naisten oikeudet ja vaatii heidän roolinsa tunnustamista eri yhteiskunnissa. Kansainvälisten organisaatioiden vastuulla taas on pitää mielessä subsidiariteettiperiaate. Erityisen ajankohtainen vastuu näillä organisaatiolla on taistella kansainvälistä organisoitunutta rikollisuutta vastaan, etenkin ihmiskaupan kitkemiseksi. Talouselämän vastuu näyttää kytkeytyvän olennaisesti taas kahteen edelliseen. Franciscuksen mukaan talouselämän toimijoilla on velvollisuus taata kunnolliset työolot sekä kohtuullinen palkka tehdystä työstä. Yritysten sosiaaliseen vastuuseen liittyy olennaisesti velvoite toimia ihmiskauppaa vastaan. Tähän kokonaisuuteen liittyy olennaisesti myös kuluttajat, joilla on oma vastuunsa tehdä moraalisesti kestäviä ostopäätöksiä. Kaikki nämä yhteisölliset toimijat tulee velvoittaa paavin mukaan toimimaan nykyajan orjuuden kitkemiseksi, jotta mahdollisuus kestäväan ja oikeudenmukaiseen rauhaan voi toteutua.²¹¹

Ajattelutapojen muutosta käsittelevän luvun jälkeen otin tarkasteluni kohteeksi ne toimijat, jotka paavi Franciscus näkee olennaisina oikeudenmukaisen ja kestäväan rauhan rakentamisessa. Käsitteelin toimijuutta yksilön, johtajuuden ja yhteisöjen tasolla. Franciscuksen ajattelussa toimijuuden vastuu koskee jokaista tasoa. Rauhan vaatimus nousee aina yksilötasolta, mutta koskee yhtäläillä myös yhteisöjä. Seuraavaksi analysoin sitä, miten Franciscuksen rauhanpolitiikka toimii käytännössä. Tuon esiin sekä hänen politiikkansa vahvuuksia että koetinkiviä. Tämän jälkeen liitän analyysini osaksi luvun kolme pohdintaa siitä, minkälainen rauhanpoliittinen toimija paavi Franciscus lopulta on.

²¹¹ Franciscus 1.1.2015, 6.

7. Franciscuksen rauhanpolitiikka

Edellä olen kuvannut paavi Franciscuksen rauhanpoliittisen ajattelun rakennetta. Lähdin liikkeelle analysoimalla hänen käsitystään maailman tilasta, josta siirryin erittelemään edellytyksiä oikeudenmukaisen ja kestävän rauhan saavuttamiseksi. Kuvasin ajattelutapojen muutoksen vaatimusta sekä kysymystä toimijuudesta ja vastuusta. Seuraavaksi vien analyysia eteenpäin ja tarkastelen, miten Franciscus käytännössä on toteuttanut rauhanpolitiikkaansa. Käsittelen Franciscuksen ajankohtaista politiikkaa ja tuon esiin sen mahdollisuuksia ja ongelmia. Luvun toisessa osassa vastaan tutkimukseni keskeisiin kysymyksiin Franciscuksen rauhanpoliittisesta toimijuudesta.

7.1. Rauhanpolitiikan onnistumiset ja koetinkivet

Paavi Franciscuksen ajattelussa näkyy vahvana rauhan vaatimus ja selkeät muutosvaatimukset sen saavuttamiseksi. Hän esittää konkreettisina vaatimuksina tiettyjä ajattelutapojen muutoksia sekä yksilöön, johtajiin, valtioihin ja yhteisöihin kohdistuvia vastuuvaatimuksia. Seuraavaksi tarkastelen, miten hänen rauhanpoliittinen linjansa toimii käytännössä.

Poliittisena toimijana paavi Franciscuksen toimintaa ohjaavat selkeät periaatteet ja tavoitteet. Peter Stanford on eritellyt Franciscuksen johtajuuden keskeisiksi teemoiksi seuraavat kolme: 1) köyhyyden hävittäminen, 2) välinpitämättömyyden globalisaatio, joka näkyy etenkin pakolaisten ja maahanmuuttajien ahdinkona sekä 3) ilmastonmuutos. Näiden suhteen Franciscukselle on asetettu suuret odotukset ja monet ovatkin verranneet häntä vastavalittuun Barack Obamaan, joka vuonna 2009 edusti monille uuden toivon aikakauden alkua. Franciscuksen selkeänä vahvuutena on hänen nöyrä olemuksena ja yksinkertainen elämäntapa etenkin suhteessa edeltäjiinsä. Kritisoidessa vallitsevia järjestelmiä, kuten globaalia talousjärjestelmää paavi on saanut laajan yleisön huomion. Hänessä on paljon samaa kuin Johannes Paavali II:ssa, joka puheillaan ja toiminnallaan toi paaviuden uudelle tasolle. Johannes Paavali II:n verrattuna Franciscus on osoittanut olevansa poliittisesti aktiivisempi. Hän on ottanut selkeän johtajuuden muun muassa ilmastonmuutoksen kohdalla, johtuen ennen kaikkea vaikutusvaltaisen poliittisen johtajuuden puutteesta. Toimillaan Franciscus on myös taitavasti kääntänyt yleisen huomion pois roomalaiskatolisen kirkon skandaaleista, jotka vielä Benedictus XVI:n aikana olivat pitkälti sama asia kuin kirkon julkisuuskuva.

Perusvapaudet ja niihin kuuluvat uskonnonvapaus takaavat Franciscuksen mukaan terveen yhteiskuntajärjestyksen, joka on vaatimus kestävälle rauhalle. Edellytyksenä ovat myös oikeudenmukainen talousjärjestelmä ja mahdollisuus osallistua poliittiseen päätöksentekoon taustasta riippumatta. Tässä

yhteydessä hän tekee vahvan kannanoton demokraattisen yhteiskuntajärjestelmän puolesta nimeämällä sen jopa poliittiseksi rauhanjärjestelmäksi. Samaan aikaan Franciscus huomauttaa, etteivät esimerkiksi länsimaat saisi viedä omaa versiotaan demokratiasta sellaisenaan maihin kuten Irak tai Libya. Libyan kohdalla hän huomauttaa etenkin siitä, kuinka heimoihin perustuva poliittinen järjestelmä on ollut siellä ominaista. Jos kulttuuriset erityispiirteet unohdetaan, demokratialla ei saavuteta oikeita päämääriä.²¹²

Franciscuksen kanta demokratiaan on historiallisesti katsoen mielenkiintoinen. Edeltäjiinsä nähden hän edustaa samaan aikaan jatkuvuutta, mutta kritiikillään kulkee myös omaa tietään. Franciscuksen politiikka on itse asiassa osin vaikeasti hahmotettavaa. Artikkelissaan ”Is Pope Francis a liberal? It’s more complex than that” Philip Bumb tuo esimerkin Franciscuksen suhteesta Yhdysvaltoihin. Bumbin mukaan paavi on samaan aikaan hyvin liberaali monissa asioissa, etenkin kannattaessaan demokratiaa. Kuitenkin Franciscus asettuu hyvin kriittiselle kannalle juuri suhteessa demokratiaan ja lisää siihen kovan sanan kapitalismia vastaan. Konservatiivisuus taas näkyy hänen omassa sisäpolitiikassaan eli suhteessa katolisen kirkon oppiin. Amerikkalaisesta perspektiivistä käsin Franciscus näyttäytyy siis ristiriitaisena hahmona eikä hänen poliittinen linjansa siellä ole helposti hahmotettavissa.²¹³ Vuoden 2017 tammikuussa tehty mielipidemittaus Yhdysvalloista tuo hyvin esiin hänen politiikkansa nokkeluuden. Paavi Franciscus näyttää olevan suosittu sekä katolilaisten että ei-katolilaisten keskuudessa, mikä on historiallisesti katsoen täysin poikkeuksellista.²¹⁴

Paavina Franciscus on toiminut aktiivisesti konfliktien parissa heti valintansa jälkeen. Hän on peräänkuuluttanut sovintoa muun muassa Etelä-Sudaniin, Keski-Afrikan tasavaltaan, Ukrainaan ja Syyriaan. Paavin toiminta ei ole jäänyt vain sanojen tasolle vaan hän on tehnyt lukuisia ehdotuksia myös rauhan saavuttamiseksi. Franciscuksen varsinaiseen rauhanpolitiikkaan ja hänen diplomaattiseen linjaansa on kuitenkin kohdistettu kritiikkiä etenkin Syyrian konfliktin kohdalla. Robert Christian kuvaa Time-lehden artikkelissaan Franciscuksen rauhanpyrkimyksiä Syyriassa vuonna 2013 puhtaasti idealistisiksi. Hän myös ihmettelee, miksei Franciscus edeltäjiensä tapaan vedonnut R2P-doktriiniin tuossa tilanteessa. Christian tuo artikkelissaan esiin se, miten Franciscuksen sanat ja teot eivät vastaa toisiaan tositalanteessa. Samaisessa lehdessä Christopher J. Hale tosin toteaa, ettei Franciscuksen vaikutus välttämättä ollut olematon saati negatiivinen, saihan kansanvälinen yhteisö pian tapahtumien jälkeen aikaiseksi sopimuksen kemiallisten aseiden riisunnasta ja USA välitti sotilaallisen väliintulon

²¹² Jones&Ireland 16.5.2016.

²¹³ Bumb 18.2.2016

²¹⁴ <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/01/18/favorable-u-s-views-pope-francis/>

Syyriassa. David Gibson myös huomauttaa, että Franciscuksen valitsema henkilökohtaisen diplomaattian linja voi olla hyvin hedelmällinen aikana, jolloin myös konfliktit ovat henkilöityneet.²¹⁵

Yksi näkyvä koetinkivi Franciscuksen rauhanpolitiikassa on Kiina. Taustalla on Kiinan kommunistisen puolueen ja roomalaiskatolisen kirkon erikoinen yhteiselo. Kiinassa katolilaisilla on vapaus osallistua jumalanpalveluksiin, mutta varsinainen julistustyö on ehdottomasti kiellettyä. Yksi mielenkiintoinen yksityiskohta on katolisten piispojen nimittäminen. Valtion tiukassa hallinnassa oleva järjestö China Catholic Patriotic Association hallinnoi kirkkoa ja myös päättää piispojen nimittämisestä. Paavilla saati Pyhän istuimen hallinnolla ei ole asiassa päätösvaltaa. Asia on siitä mielenkiintoinen, että paavin tehtäviin ja oikeuksiin kuuluu poikkeuksetta piispojen nimittäminen. Franciscus sai osakseen kovaa kritiikkiä, kun hän totesi katolilaisten uskonnonvapaustilanteen Kiinassa olevan hyvällä tasolla. Paavin mukaan kirkot ovat Kiinassa ihmisten täyttämiä ja katolilaiset saavat käydä kirkoissaan vapaasti. Tilanne todellisuudessa on kuitenkin paljon karumpi ja kriitikoiden mukaan myös Franciscus tiedostaa tämän. Hänen valitsemansa politiikka Kiinan johdon kanssa näyttääkin olevan jonkinlaista tasapainottelua. Joidenkin arvioiden mukaan paavin kiinapolitiikka johtuisi kahdesta syystä: 1) Franciscus haluaa pelata Kiinan kanssa hidasta peliä provosoimatta, jotta Pyhä istuin saisi vaikutusvaltaa vaikuttaa Kiinan laajempaan poliittiseen muutokseen, 2) Franciscus haluaa suojella Kiinassa olevia katolilaisia, jottei hänen kova linjansa kostautuisi heitä kohtaan. Mikä tavoite paavin politiikkaa sitten ajaakin, osoittaa Kiina mielenkiintoisella tavalla Franciscuksen politiikan rajallisuuden ja tien, jota hänenkin lopulta täytyy välillä kulkea edeltäjiensä tapaan. Mieleen nousee etenkin Pius XII, jonka tasapainottelua suurvaltapolitiikan keskellä pohdin luvussa 4.3.²¹⁶

Uskonnon rooli Franciscuksen toiminnassa onkin tekijä, joka saattaa rajoittaa hänen poliittisia mahdollisuuksiaan enemmänkin. Franciscus on yleisesti saanut tunnustusta ”rauhanpaavina” aktiivisen toimintansa johdosta erinäisissä konflikteissa. John Allen kuitenkin huomauttaa, että muun muassa Syyria ja Irak ovat osoittautuneet katoliselle paavilla vaikeiksi juuri uskonnollisista syistä. Allenin mukaan Franciscuksen vaikutusvalta muslimienemmistöisissä maissa on selkeästi rajallista. Näiden maiden kohdalla tosin myös konfliktien monimutkaisuus yhdistettynä eri intressiryhmien rooleihin rajaa yksittäisten toimijoiden mahdollisuuksia taustasta riippumatta. Paavin näkökulmasta myös Syyrian ja Irakin turvallisuustilanne asettaa hänelle ulkoisia esteitä aktiivisen rauhanpolitiikan toteuttamiseen vieraillemalla paikan päällä.²¹⁷

²¹⁵ Christian 12.3.2014; Hale 27.5.2014; Gibson 6.4.2014.

²¹⁶ Allen, 24.1.2017.

²¹⁷ Allen 11.2.2017.

Franciscuksen linja suhteessa radikaaliin islamiin ansaitsee kuitenkin tarkemman huomion. Austen Ivereigh on analysoinut paavin suhtautumista islamilaiseen terrorismiin ja havainnut siinä selkeän strategisen linjan. Se pohjautuu selkeästi Franciscuksen rauhanpoliittiselle ohjelmalle, jonka toin esiin luvussa 6. Ensinnäkin Franciscus on kieltäytynyt puhumasta marttyyriudesta tiettyjen terroritekojen kohdalla. Näistä näkyvin lienee ranskalaisen papin Jacques Hamelin murhaamine keskellä jumalanpalvelusta. Uhriaseman sijaan Franciscus on laajentanut tämän ja muut yksittäiset kuolemat osaksi laajempaa kontekstia ja näin halunnut välttää vastaamasta islamistien provokaatioon. Sitä vastoin paavin on korostanut näissäkin tapauksissa veljeyttä ja rauhaa ainoana oikeana kristittynä vastauksena terroritekoihin. Terrorismin kohdalla paavi on myös aktiivisesti muistuttanut oikeasta uskonnollisesta narratiivista. Siinä Franciscus asettaa vastakohdikseen oikean rauhaa ajavan uskonnollisuuden ja väkivaltaisen fundamentalismin, joka edustaa väärä uskonnollisuutta. Samalla hän on huomauttanut, että myös kristityt ovat alttiita fundamentalismille ja väkivallalle. Fundamentalismin vaara koskee paavin mukaan kaikkia ihmisryhmiä. Siten hän on halunnut olla rehellinen omista joukoistaan ja välttää moralisoimisen vaaran. Tässä Franciscus näkee itsensä asettuvan selkeästi vallitsevaa poliittista viestiä vastaan. Paavin mukaan kirkon tehtävänä on vakuuttaa länsimaita siitä, ettei väkivallan saa antaa provosoida sen kohdetta. Tähän liittyen Franciscus on korostanut valtioiden vastuuta ottaa vastaan konflikteista pakenevia ihmisiä. Paavi on jatkuvasti korostanut tärkeyttä pitää ovet auki pakolaisille. Ivereighin mukaan Franciscuksen strateginen valinta onkin korostaa sitä, ettei pelolle tule antautua. Franciscus painottaa etenkin sitä, ettei pelon edessä tule luopua omasta tilastaan tai identiteetistään.²¹⁸

Ivereighin analyysi tuo hyvin esiin sen, miten Franciscus konkretisoi politiikkansa periaatteita. Hänen korostamansa teemat veljeydestä ja väkivallattomuudesta ovat läsnä myös hänen aktiivisessa toiminnassaan. Tässäkin yhteydessä paavin korostama veljeyden tema on kuitenkin hankalaa suhteessa vastapuoleen. Herää kysymys siitä, että vaikka Franciscus korostaisi veljeyttä kaikissa tilanteissa, mikä saa vastapuolen kokemaan suhteen samalla tavalla?

Eräs mielenkiintoinen poliittinen keskustelu liittyy Franciscukseen ja sosialismiin. Epäilyt paavin sosialistisista motiiveista nousivat ajankohtaisiksi hänen Etelä-Amerikan vierailun yhteydessä vuonna 2015. Asia sai lisää pontta Yhdysvalloissa, jossa Franciscus vieraili sekä poliittisen johdon että tavallisten köyhien ihmisten parissa. Ei ole kuitenkaan täysin virheellistä, että Franciscuksen politiikassa

²¹⁸ Ivereigh 4.8.2016.

olisi selkeitä viitteitä sosialismin periaatteisiin. Tähän liittyy olennaisesti katolisen kirkon sisällä vaikuttava vapautuksen teologia. Sekä Benedictus XVI että Johannes Paavali II olivat näkyvästi sosialismia ja siihen olennaisesti liittyvää vapautuksen teologiaa vastaan. Aikaisemmin myös paaveista Pius XI ja Leo XIII ovat korostuneet erityisinä sosialismin vastustajina. Franciscuksen taas voidaan nähdä tukevan vapautuksen teologian keskeisiä periaatteita uskonnon poliittisesta roolista köyhien ja sorrettujen vapautuksessa. Franciscuksen kohdalla on kuitenkin huomioitava, kuinka paljon maailma on muuttunut paavien myötä. Enää sosialismi ei edusta samaa uhkaa kuin vielä Johannes Paavali II aikana. Joka tapauksessa tässä näkyy Franciscuksen olennainen sidos uskonnon ja politiikan välillä. Hänelle uskonnolliset uskomukset ovat juuri niitä, jotka inspiroivat ihmisiä muuttamaan maailmaa paremmaksi.²¹⁹ Tämä tuo samalla esiin Franciscuksen tarjoaman politiikan tietyn rajallisuuden. Veljeys, solidaarisuus ja väkivallattomuus liittyvät olennaisesti kristityn ihmisen elämään. Motivaation näiden periaatteiden toteuttamiseen nousee ennen kaikkea uskonnosta, ihmisen jumalasuhteesta. Merkillepantavaa on se, että Franciscus suuntaa viestinsä lähes yksinomaan kristitylle lukijakunnalle. Toisaalta se ei tarkoita, että muiden uskontojen edustajat ja uskonnottomat eivät voisi näitä periaatteita seurata. Kenties kysymyksessä on vain henkilökohtaisen motivaation etsiminen.

Sosialismikeskusteluun liittyy myös Franciscuksen yksi keskeinen haaste: Yhdysvaltain presidentti Donald Trump. Trumpin kohdalla Franciscuksen ketteryys ja vaikuttavuus ovat näyttäneet hiipumisen merkkejä. Suhteet presidentin kanssa tosin kiristyivät jo ennen heidän ensimmäistä tapaamistaan, kun Franciscus avoimesti väitti, ettei presbyteriksi itsensä lukeva Trump todellisuudessa ole oikea kristitty. Väitteen taustalla oli Trumpin tiukat kannanotot maahanmuuttajia ja turvapaikan hakijoita kohtaan. Heidän tapaamisensa luonnetta kuva hyvin Franciscuksen antama lahja tuoreelle presidentille: hänen kolme paavillista kiertokirjettään, jotka käsittelevät ilmastonmuutosta, kritisoivat kapitalismia ja tuovat esiin muun muassa katolisen perhekäsityksen. Franciscuksen Yhdysvaltain politiikka tuo esiin kuitenkin yhden merkittävän muutoksen Pyhän istuimen laajemmassa historiassa. Varsin lyhyessä ajassa Vatikaani on muuttunut kommunismin vastustajasta kapitalismin vastustajaksi.²²⁰ Samalla paavin asema kansainvälisellä kentällä on selkeästi muuttunut. Hän ei enää kuulu samaan pöytään länsimaista demokratiaa ja vapaakauppaa ajavien poliitikkojen kanssa. Franciscus edustaa selkeästi globaalin etelän ääntä.

²¹⁹ Moss 2.10.2015; Sosialismisyytöksistä kts. mm. <http://www.catholicnewsagency.com/news/is-the-pope-a-socialist-95558/>.

²²⁰ SSPX News 14.6.2017.

Näkyvää työtä rauhan eteen Franciscus on tehnyt uuden kylmän sodan estämiseksi. Pyhä istuin on ottanut näkyvästi kantaa sekä Syyrian että Ukrainan kriiseihin yksi ja sama tavoite mielessä: liennyttää Yhdysvaltojen ja Venäjän välejä. Toinen vahva tavoite mielessään Franciscus on toiminut aktiivisesti Latinalaisessa Amerikassa. Siellä paavi on ajanut näkyvästi erityisesti uskonnonvapautta.²²¹ Merkillepantava rooli Franciscuksella on ollut myös suhteessa Kuuban ja Yhdysvaltojen suhteisiin paavin ollessa aktiivisesti mukana maiden välisen uuden sopimuksen solmimisessa.²²²

Edellä kuvasin ajankohtaista keskustelua, joka liittyy paavi Franciscuksen harjoittamaan politiikkaan. Toin esiin rauhanpolitiikan onnistumisia ja sitä, miten Franciscus toimii uskollisena omille periaatteilleen. Maailmanpoliittiset tapahtumat ovat kuitenkin myös osoittaneet Franciscuksen toiminnan rajallisuuden ja selkeät koetinkivet. Seuraavaksi analysoin tarkemmin paavi Franciscusta rauhanpoliittisena toimijana. Tuon esiin kaksi Franciscuksen toimijuuteen liittyvää teemaa. Vastaan lopuksi tutkimukseni alussa esittämiini tutkimuskysymyksiin Franciscuksen rauhanpoliittisen ohjelman ja hänen toimijuutensa relevanssista.

7.2. Paavi Franciscus rauhanpoliittisena toimijana

Vatikaanin II kirkolliskokouksen vuosista lähtenyt paaviuden johtajuudellinen muutos kulki tasaista vauhtia Johannes Paavali II kauden alkuun asti, kunnes paavius koki jonkinasteisen johtajuuskriisin Benedictus XVI:n kauden myötä. Hänen seuraajakseen valittu paavi Franciscus näyttää palauttaneen vahvan johtajuuden takaisin Pyhälle istuimelle. Paavin vahva ja näkyvä rooli etenkin arvojohtajana näytti vielä Benedictus XVI:n aikana jääneen lopullisesti historiaan, mutta Franciscus on kääntänyt instituution uuteen nousuun.

Paavi Franciscuksen rauhanpoliittisessa toimijuudessa korostuu tutkimukseni perusteella kaksi vahvaa näkökulmaa. Toinen niistä on hänen toimijuutensa globaali luonne ja laajuus, toinen uskonnon ja politiikan mielenkiintoinen suhde. Osaltaan ne molemmat tekevät paavi Franciscuksesta poikkeuksellisen ja vaikutusvaltaisen toimijan kansainvälisen politiikan kentällä, etenkin suhteessa rauhaan. Tuon seuraavassa esiin nämä kaksi näkökulmaa.

Roomalaiskatolisen kirkon johtajana paavilla on lähtökohtaisesti suuri ja globaali valta johtaa maailman suurinta organisaatiota. Kirkkoinstituution mukanaan tuoma valta ei kuitenkaan tee paavista

²²¹ Mrevlje 21.9.2015.

²²² Dougherty 22.1.2015.

vielä relevanttia toimijaa kansainvälisessä politiikassa. Franciscus on kuitenkin osoittanut, että hänellä on uskonnollisen ja Vatikaanivaltion johtajuuden lisäksi myös pehmeää valtaa, joka ulottuu myös politiikan maailmaan. Konkreettisenä osoituksena tästä on Franciscuksen harjoittama aktiivinen rauhanpolitiikka, joka näkyy sekä hänen rauhanpoliittisena ohjelmanaan että ennen kaikkea hänen operatiivisena toimintanaan ympäri maailmaa. Franciscus on paaviuskautensa aikana ottanut aktiivisesti kantaa erinäisiin konflikteihin ja maailman akuutteihin ongelmiin. Paavina Franciscus siis liikkuu ja ottaa kantaa ja poikkeuksellisesti häntä myös kuunnellaan laajasti ympäri maailmaa.

Franciscuksen vakuuttavuus myös poliittisessa kontekstissa johtuu ainakin seuraavista seikoista. Ensimmäkin hänen oma taustansa vaatimattomana, köyhien ja sorrettujen ystävänä nostaa hänen viestinsä relevanttiin asemaan. Samalla hän edustaa globaalisti kahta näkökulmaa. Hän on sekä globaalin etelän että globaalin pohjoisen ääni ja kasvot. Oman taustansa puolesta hän edustaa etelän köyhää ääntä ja instituutionsa puolesta lännen ja pohjoisen kasvoja. Siten hänen viestinsä löytää helposti laajan kuulijakunnan. Franciscuksen viesteissä on lisäksi hyvin yleisinhimillisiä piirteitä, eikä hänen sanomisiaan useinkaan lueta vain katolilaisille kuuluviksi. Mielenkiintoista on se, kuinka aktiivisesti Franciscuksen sanomisia ja tekemisiä seurataan samalla, kun Franciscuksen toiminta ja usein jopa sanavalinnat viittaavat vahvasti hengelliseen todellisuuteen. Kuitenkin Franciscuksen yleismaailmallisuus myös hänen rauhanpoliittisen ohjelmansa suhteen tekee hänestä vakuuttavan toimijan myös kansainvälisessä politiikassa. Veljeyteen, solidaarisuuteen ja väkivallattomuuteen perustuva Franciscuksen rauhanpoliittinen ohjelma onkin siitä mielenkiintoinen, että se on helposti sovellettavissa kansainvälisessä kontekstissa uskonnosta ja kulttuurista riippumatta.

Franciscuksen poliittista merkitystä pohdittaessa tulee väistämättä esiin hänen roolinsa myös uskonnollisena johtajana. Se tekee Franciscuksen ennen kaikkea poikkeukselliseksi toimijaksi, mikä on mahdollistanut paaville myös poikkeuksellisen toimijuuden. Tällainen toimijuus vaatii itselleen kuitenkin tekijöitä, jotka mahdollistavat päämäärien saavuttamisen. Pehmeään valtaan liittyvä ajatus toimijan houkuttelevuudesta näyttää korostuvan paavi Franciscuksen kohdalla. David Gibson tuo tämän esiin artikkelissaan ja toteaa, että Franciscuksen tausta on yksi merkittävimpiä tekijöitä hänen toimijuudessa. Franciscuksen tausta köyhänä ja köyhien asiaa aktiivisesti ajavana luo hänelle erityisen vakuuttavuuden, jonka avulla hän voi myös puhua vakuuttavasti.²²³

²²³ Gibson 4.6.2014.

Uskonnon ja politiikan suhde on paavi Franciscuksen kohdalla kuitenkin jännitteistä. Hänen roolinsa uskonnollisena johtajana asettaa hänet lähtökohtaisesti asemaan, jossa hänen lausumansa tulkitaan usein juuri uskonnollista traditiota edustaviksi. Pohdinnoissaan Franciscus liikkuu koko ajan hengellisen ja maallisen todellisuuden välillä. Monet hänen teksteistään on myös kohdistettu erityisesti katolilaisille kristityille. Tämä ei kuitenkaan näytä haittaavan Franciscuksen viestin välittymistä myös laajemmalle ja niin sanotulle maalliselle yleisölle. On väärin tulkita, että Franciscus olisi politisoinut uskontoa. Kyseessä on enemmänkin se, että Franciscus on valjastanut uskonnollisen traditionsa myös omien poliittisten päämääriensä ajamiseen. Samalla paavi Franciscus näyttää onnistuvan siinä paremmin kuin yksikään toinen uskonnollinen johtaja.

Eräs mielenkiintoinen esimerkki tästä on Franciscuksen ottama rooli ilmastonmuutoksen torjumisessa. Hän on taitavasti perustellut sen uskonnollisesta traditiosta käsin, mutta samalla hänen viestinsä on osoitettu kaikille ihmisille uskonnosta riippumatta. Arviot siitä, että Franciscus olisi juuri ilmastokysymyksessä vahvin globaali johtaja, on hyvin mahdollista. Hän on onnistunut tuomaan politiikkaan uskonnon siinä muodossa, että se palvelee hänen päämääriään. Toisin kuin voisi luulla, uskontoa ei Franciscuksen kohdalla juurikaan nähdä ongelmallisena tai epäilyksiä herättävänä tekijänä. Sitä vastoin uskonnosta ja uskonnollisesta johtajuudesta on tullut Franciscuksen tärkein tekijä hänen poliittisessa toiminnassaan. Siinä, missä uskonto sitoo Franciscusta, se myös tekee hänet täysin poikkeukselliseksi toimijaksi kansainvälisessä politiikassa. Hän on samaan aikaan uskonnollinen johtaja ja vaikutusvaltainen globaali mielipidevaikuttaja.

Tutkimukseni alussa esitin kysymyksen siitä, minkälaista rauhanpoliittista ohjelmaa paavi Franciscus tarjoaa sovellettavaksi kansainväliseen kontekstiin? Tutkimukseni perusteella väitän, että Franciscuksen veljeyteen, solidaarisuuteen ja väkivallattomuuteen sekä toimijoiden vastuuttamiseen perustuva rauhanpoliittinen ohjelma löytää selkeitä yhtymäkohtia kansainvälisessä kontekstissa. Se ei rajoitu vain uskonnollisen tradition sisällä käytettäväksi eikä koske vain roomalaiskatolisen kirkon jäseniä. Paavi Franciscus on muotoillut ohjelmansa niin, että sen viesti kohdistuu jokaiseen yksilöön taustasta riippumatta. Toisaalta tuon ohjelman kohdalla on huomioitava se, kuinka yksilön omaa harkintaa korostava se on. Tätä tukee myös Franciscuksen oma toiminta, jonka kautta hän tuo esiin ohjelman sovellettavuuden eri konteksteissa. Paavi Franciscuksen henkilökohtaiset ominaisuudet sekä hänen taustansa antavat hänen rauhanpolitiikalleen myös mielenkiintoista lisäpontta. Kenties juuri se tekee Franciscuksen toiminnasta niin näkyvää ja vaikuttavaa, että hän johtaa vahvasti omalla esimerkillään.

Toinen kysymykseni liittyy siihen, miten paavi Franciscus käyttää paavi-instituutiota oman rauhanpolitiikkansa ajamiseen. Tähän liittyy vahvasti Franciscuksen linja roomalaiskatolisen kirkon johdossa. Hänen alullepanemansa uudistukset Pyhän istuimen hallinnossa sekä selkeä uudistusmielisyys kertovat myös ulkopuolisille siitä, minkälainen johtaja paavi Franciscus on. Hänen johtajuutensa korostuu ennen kaikkea verrattuna edeltäjänsä paavi Benedictus XVI:een. Samoin Franciscus on onnistunut valjastamaan paavi-instituution erinäisten poliittisten päämäärien ajamiseen. Hän on paavina ottanut aktiivisesti kantaa erinäisiin poliittisiin konflikteihin, kritisoinut kapitalismia ja köyhien sortoa sekä peräänkuuluttanut globaalia vastuunkantoa niin pakolaiskysymyksessä kuin esimerkiksi ilmastonmuutoksessa. Franciscuksen ulkopoliittikka näyttäisi olevan vahvasti sidoksissa hänen sisäiseen kirkkopoliittikkaansa. Globaalissa kontekstissa näkyvä halu muuttaa ajattelutapoja ja rakenteita on osa samaa reformaatiopyrkimystä, jota paavi Franciscus katolisen kirkon johdossa suorittaa.

Edeltäjiinsä nähden Franciscuksen poliittisessa johtajuudessa on nähtävissä muitakin muutoksia. Johannes XXIII:n korostama solidaarisuuden vaatimus on Franciscuksen ajattelussa viety yhä pidemmälle. Siihen liittyvä veljeyden teema korostaa myös aivan uudella tavalla ihmisten tasavertaisuutta riippumatta asemasta, uskonnosta tai muista tekijöistä. Veljeys ja solidaarisuus ovat Franciscuksen ajattelussa ikään kuin läpileikkaavia teemoja, jotka konkretisoituvat väkivallattomuuden periaatteessa. Väkivallattomuus taas kertoo ennen kaikkea pasifismin uudesta keväästä roomalaiskatolisen kirkon omassa kontekstissa. Tässä näkyy yksi keskeisimpiä eroja, joita Franciscuksella on Johannes Paavali II:n kanssa, kun Franciscus on asettanut puolustussodan uuden harkinnan alle korostaessaan väkivallatonta vastausta terrorismille.

Paavi-instituutioon liittyy Franciscuksen kohdalla kaksi merkillepantavaa teemaa, jotka kuvaavat hänen paavillista johtajuuttaan hyvin. Toinen niistä on median käyttö, toinen arvo- ja mielipidejohtajuus. Heti valintansa jälkeen paavi Franciscus löysi paikkansa sosiaalisessa mediassa ja pian muun muassa hänen twiittinsä olivat maailman seuratuimpia. Michael Doughery tuo esiin sen, kuinka jotkut näkevät Pyhän istuimen muuttuneen mediainstituutioksi sanan varsinaisessa merkityksessä.²²⁴ Tilanne ei todellisuudessa ole kuitenkaan näin yksinkertainen, mutta Franciscuksen kyky käyttää mediaa on hänen edeltäjiinsä nähden todella taitavaa. Hän myös osaa muotoilla viestinsä kuulijakunnan mukaan ja erinäisestä kritiikistä huolimatta nauttii suuren yleisön suosiota yhä paaviutensa viidentenä vuotena.

²²⁴ Doughery 22.2.2015.

Toinen Franciscuksen paaviuteen liittyvä poikkeuksellinen piirre on arvo- ja mielipidejohtajuus. Hän on palauttanut sen takaisin paavi-instituutioon siitä tilasta, joka vallitsi vielä Benedictus XVI:n aikana. Samalla paaviuteen on palannut tietynlainen diplomatian taito. Paavi Franciscus on toiminnallaan ja sanomisillaan saanut aseman, jossa hän on osa kansainvälisen yhteisön eliittiä. Hänellä on erinomaiset yhteydet eri valtionpäämiehiin ja hän osoittaa selkeää mielipidejohtajuutta globaalilla tasolla. Siten Franciscus on merkittävä poliittinen toimija globaalilla tasolla, vaikka hänellä ei ole juuri lainkaan materiaalista valtaa.

Maailmassa, jossa uskonto nähdään konfliktien taustalla vahvana vaikuttimena, toisenlaisen viestin välittäminen nousee suureen arvoon. Kenties paavi Franciscuksen merkittävin toiminta rauhan edistämiseksi maailmassa on hänen pyrkimyksensä uskontojen väliseen dialogiin. Muun muassa Franciscuksen rohkeus pestä musliminaisen jalat katolisen kirkon pääsiäisperinteen yhteydessä kertoo ennen kaikkea hänen valmiudestaan tehdä rohkeita avauksia myös oman uskonnollisen tradition sisällä. Franciscuksen konkreettinen uskontodialogi tuo rauhanpolitiikan kannalta esiin kaksi tärkeää viestiä. Ensimmäinen on se, että uskonto voi olla merkittävä rauhaan rohkaiseva tekijä ja että uskonnollinen motivaatio voi parhaimmillaan palvella rauhan rakentamista maailmassa. Toinen on se, kuinka uskonnolliset johtajat voivat olla merkittäviä yksittäisiä tekijöitä rauhanomaisissa dialogeissa. Paavi Franciscuksen oma esimerkki kulkea tässä asiassa eturintamassa kertoo osaltaan hänen rauhanpoliittisen toimijuutensa merkityksestä.

8. Johtopäätökset

Tutkielmani johdannossa tuon esiin kysymyksen paavi Franciscuksen roolista kansainvälisessä politiikassa. Tutkimuskysymyksenäni oli se, kuinka relevantti rauhanpoliittinen toimija paavi Franciscus kansainvälisessä politiikassa on? Tähän hain vastausta kahden tarkentavan kysymyksen avulla. Ensimmäinen niistä oli se, minkälaista rauhanpoliittista mallia paavi Franciscus tarjoaa sovellettavaksi kansainvälisessä kontekstissa? Toisena kysymyksenä oli se, miten paavi Franciscus käyttää paavi-instituutiota rauhanpolitiikkansa ajamiseen?

Tutkielmani rakentuu seitsemästä pääluvusta. Johdannon jälkeen toin esiin käyttämäni tutkimusmetodin, lähteet ja tutkimukseni kontekstin. Tutkimusmenetelmänä käytin ymmärrykseen pyrkivää tulkitsevaa analyysia. Tutkimukseni perustana toin luvussa kolme esiin paaviuden merkityksen sekä henkilönä että instituutiona. Tarkastelin laajemmin myös Jorge Mario Bergoglion matkaa paavi Franciscukseksi henkilöhistoriallisen katsauksen muodossa. Samaisessa luvussa toin esiin paavin toimijuuteen liittyvää problematiikka tarkastelemalla paaviutta kansainvälisen politiikan kontekstissa. Tässä yhteydessä toin esiin paavin poikkeuksellisen roolin poliittisena toimijana. Argumenttini tueksi toin esiin ajankohtaista tutkimusta Pyhän istuimen merkityksestä kansainvälisessä politiikassa.

Paaviutta käsittelevän luvun jälkeen siirryin kuvaamaan laajasti 1900-luvun paavien politiikkaa vuodesta 1914 vuoteen 2013. Aluksi esittelin lyhyesti paavien poliittisen ajattelun perusteita. Yksityiskohtaisessa tarkastelussa toin esiin eri paavien ajattelua ja toimintaa suhteessa rauhaan ja konflikteihin. Historiallinen katsaus toi esiin etenkin se, miten eri tavalla paavit ovat vuosien saatossa käyttäneet poliittista valtaansa juuri rauhan kysymyksissä. Tämän historiallisen perspektiivin avulla sain mielenkiintoisia näkökulmia myös Franciscuksen laajempien diskurssien pohtimiseen. Historiallinen taustaluku tarjoaa Franciscusta käsittelevälle analyysille ennen kaikkea kontekstin, johon olen peilannut hänen ajatteluaan ja toimintaansa.

Primääriaineiston kohdalla suoritin kriittistä lukutapaa, jonka avulla poimin Franciscuksen kirjallisista lähteistä esiin hänen rauhanpoliittisen ohjelmansa. Keskeisinä lähteinä käytin Franciscuksen neljää Maailman rauhanpäivänä pitämäänsä puhetta, joissa hän käsittelee laajasti ymmärrystään oikeudenmukaisesta ja kestävästä rauhasta. Käytin lähteinä myös Franciscuksen muuta kirjallista tuotantoa, kuten kirjeitä, puheita ja kannanottoja.

Primääriaineiston perusteella kuvasin paavi Franciscuksen rauhanpoliittista ajattelua tuomalla ensin esiin hänen käsityksensä vallitsevasta tilasta. Tässä luvussa tuli esiin Franciscuksen käsitys maailmasta, jossa soditaan parhaillaan kolmatta maailmansotaa. Vaikka tämä maailmansota on luonteeltaan pirstaleinen, sen tuhoava merkitys on paavin mukaan verrattavissa 1900-luvun maailmansotiin. Tämän jälkeen kuvasin Franciscuksen käsitystä globaalista välinpitämättömyydestä, joka on oikeudenmukaisen ja kestävän rauhan esteenä. Välinpitämättömyyden Franciscus näkee vallitsevan sekä yksilötasolla että laajemmin globaalissa kontekstissa. Erityisenä ongelmana paavi näkee myös vahingollisen talouspolitiikan, jonka seurauksena nykyaikainen orjuus jatkuu akuuttina globaalina ongelmana. Kolmannen luvun lopussa tein lyhyen katsauksen oikeutetun sodan traditioon, jolla on ollut merkittävä asema katolisen kirkon oppijärjestelmässä. Toin esiin sen, miten paavi Franciscus on tuonut esiin tarpeen tarkastella tuota traditiota uusin silmin. Tämä näkemys Franciscuksen muuttuvasta käsityksestä sai tukea myös tutkimukseni myöhemmissä luvuissa.

Franciscuksen varsinaista rauhanpoliittista ohjelmaa käsittelin kahden teeman kautta: 1) ajattelutapojen muutos, 2) toimijuus ja vastuu. Ajattelutapojen muutosta käsittelevässä luvussa toin esiin Franciscuksen käsitykset veljeydestä, solidaarisuudesta ja väkivallattomuudesta. Veljeys ja solidaarisuus ovat Franciscukselle ehdottomia perusedellytyksiä rauhanomaisen yhteiskunnan kannalta. Samalla ne toimivat ikään kuin läpileikkaavina teemoina Franciscuksen kolmannelle käsitykselle väkivallattomuudesta. Solidaarisuuden periaate perustuu Franciscuksella kolmeen peruspilariin. Ensimmäisenä on ihmiselämän ja uskonnonvapauden kunnioitus, toisena sitoumus taata jokaiselle ihmiselle edellytykset arvokkaalle elämälle sekä kolmantena huolenpito ympäristöstä. Väkivallattomuuden periaatteessa taas näkyy vahva pasifismin vaatimus myös suhteessa terrorismiin.

Ajattelutapojen muutosta käsittelevän tarkastelun jälkeen siirryin pohtimaan tarkemmin toimijuutta ja vastuuta Franciscuksen rauhanpolitiikassa. Tarkastelu koostui kolmesta osasta: yksilötaso, johtajataso, yhteisötaso. Keskeistä toimijuuden ja vastuun kohdalla Franciscuksen ajattelussa on jokaisen yksilön olennainen rooli. Paavin ajattelussa rauha lähtee aina jokaisen yksittäisen ihmisen sisältä, yksilön ”sydäimestä”. Samalla vastuu rauhan rakentamisesta ja oikeudenmukaisten rakenteiden mahdollistamisesta kuuluu johtajille ja eri yhteisöille. Mielenkiintoisen vastuun Franciscus antaa myös medialle suhteessa konfliktien uutisointiin.

Luvussa 7 toin tarkastelun kohteeksi Franciscuksen rauhanpoliittisena toimijana. Toin esiin ajankohdasta keskustelua Franciscuksen politiikasta, sen onnistumisista ja koetinkivistä. Esiin nousi Francis-

cuksen aktiivisuus toteuttaa muotoilemaansa rauhanpoliittista ohjelmaa. Hänen toimintansa eri konfliktien ja globaalien ongelmien parissa tuo esiin hänen toimijuutensa relevanssia. Franciscuksen rauhanpolitiikan koetinkivinä ovat erityisesti Kiina ja muslimimaiden konfliktit. Mahdollisena haasteena saattaa olla myös Yhdysvaltain presidentti Trump, mutta tuohon problematiikkaan en tässä tutkimuksessa paneutunut ajallisen rajauksen vuoksi.

Paavi Franciscuksen rauhanpoliittista toimijuutta analysoin laajemmin luvussa 7.2. Tarkastelin aluksi kahta merkillepantavaa piirrettä Franciscuksen paaviudessa: hänen toimintansa globaalia luonnetta ja laajuutta sekä uskonnon ja politiikan mielenkiintoista suhdetta. Globaalin toimijuuden kohdalla toin esiin se, miten merkittävä toimija Franciscus kansainvälisessä kontekstissa on. Tämä toimijuus perustuu lähtökohtaisesti paavin asemaan globaalin organisaation johdossa. Se ei kuitenkaan johda siihen, että paavi olisi merkittävä poliittinen toimija maailmassa. Sen perusteeksi toin esiin Franciscuksen henkilökohtaiset ominaisuudet, jotka ovat luoneet hänelle poikkeuksellisen aseman myös kansainvälisessä politiikassa. Huomautin tässä yhteydessä myös siitä, että toimijana Franciscus edustaa samaan aikaan globaalin etelän ja pohjoisen ääntä, mikä tekee hänestä entistä monipuolisemman toimijan kansainvälisesti. Toinen merkittävä piirre Franciscuksen toimijuudessa on uskonnon ja politiikan suhde. Tätä problematiikkaa analysoin tuomalla esiin Franciscuksen kyvyn yhdistää uskonnollinen traditio osaksi globaalia politiikkaa. Huomautin tässä yhteydessä siitä, ettei Franciscus välttämättä ole politisoinut uskontoa vaan enemmänkin valjastanut uskonnollisen traditionsa myös poliittisten päämäärien ajamiseen. Mielenkiintoisella tavalla hän on saanut linjalleen laajan hyväksynnän eikä uskonto juuri näytä haittaavan hänen toimintaansa politiikassa, päinvastoin.

Seitsemännen luvun lopussa toin tutkimukseni langat yhteen ja tarkastelin johdannossa esittämiäni tutkimuskysymyksiä analyysini valossa. Ensimmäinen kysymys liittyi Franciscuksen rauhanpoliittisen ohjelman relevanssiin. Analyysini perusteella tulin siihen johtopäätökseen, että paavi Franciscuksen rauhanpoliittinen ohjelma on kansainvälisesti toimiva ja sisältönsä kannalta sovellettavissa kansainväliseen kontekstiin. Lisäksi Franciscuksen oma toiminta rauhanpolitiikassa vahvistaa ohjelman sovellettavuutta.

Toinen tarkentava tutkimuskysymykseni liittyi siihen, miten paavi Franciscus käyttää paavi-instituutiota rauhanpolitiikkansa toteuttamiseen. Tulin siihen johtopäätökseen, että Franciscus on ennen kaikkea palauttanut paaviuden relevantiksi toimijaksi kansainvälisessä kontekstissa. Toin esiin myös sen, miten Franciscuksen paaviutta kuvaa etenkin hänen taitava median käyttö politiikkansa ajamiseen sekä vahva rooli arvo- ja mielipidejohtajana.

Näiden seikkojen perusteella päädyin varsinaiseen tutkimuskysymykseeni siitä, kuinka relevantti rauhanpoliittinen toimija paavi Franciscus kansainvälisessä politiikassa on? Analyysini perusteella olen tullut siihen johtopäätökseen, että paavi Franciscus edustaa hyvin poikkeuksellista, mutta relevanttia toimijuutta etenkin rauhanpolitiikassaan. Hän on onnistunut luomaan itselleen toimijuuden globaalissa kontekstissa, joka perustuu pehmeään, arvojen ja ideoiden varaan rakentuvaan valtaan. Tutkimukseni ei kuitenkaan anna vastausta siihen, miten toimivaa Franciscuksen politiikka käytännössä on. Analyysini ei myöskään voi kertoa siitä, kuinka hyvin Franciscuksen muotoilemaa rauhanpoliittista ohjelmaa voidaan soveltaa eri konteksteihini. Sitä vastoin tutkimukseni on osoittanut, että paavi Franciscuksen edustama paavi-instituutio on hänen kaudellaan noussut relevantiksi toimijaksi kansainvälisessä politiikassa. Tästä roolista käsin hän voi myös toteuttaa rauhanpolitiikkaansa monipuolisesti eri puolilla maailmaa.

Tutkimuksessani olen tuonut esiin myös sen, kuinka uskonto voi toimia positiivisena tekijänä rauhan rakentamisessa. Myös uskonnollisten johtajien rooli voi olla merkittävää rauhan rakentamisessa ja se tulisi huomioida kansainvälisessä politiikassa jatkossa enemmän. Mahdollisina jatkokysymyksinä voisikin tutkia sitä, minkälaisen kuvan uskonnollisesta johtajuudesta paavi Franciscus luo ja millä tavoin hän on paaviuskautensa aikana rakentanut uudenlaista narrattavia uskonnollisesta johtajuudesta kansainvälisessä politiikassa.

LÄHTEET

PRIMÄÄRILÄHTEET

PUHEENVUOROT JA VIRALLISET KIRJEET

Franciscus (1.1.2017), *Nonviolence: a Style of Politics for Peace. Message of His Holiness Pope Francis for the Celebration of the Fiftieth World Day of Peace 1 January 2017.*

Franciscus (30.9.2016), *Morning Meditation in the Chapel of the Domus Sanctae Marthae: "The disgrace of war". By L'Osservatore Romano, Weekly ed. in English, n. 39, 30 September 2016.*

Franciscus (6.4.2016), *Message of His Holiness Pope Francis to Cardinal Peter K.A. Turkson on the Occasion of the Conference on "Nonviolence and Just Peace: Contributing to the Catholic Understanding of and Commitment to Nonviolence". 6 April 2016.*

Franciscus (1.1.2016), *Overcome Indifference and Win Peace. Message of His Holiness Pope Francis for the Celebration of the XLIX World Day of Peace 1 January 2016.*

Franciscus (25.9.2015), *Address of the Holy Father in Interreligious Meeting at the Ground Zero Memorial, New York. Friday, 25 September 2015.*

Franciscus (24.9.2015), *Address of the Holy Father: Visit to the Joint Session of the United States Congress. United States Capitol, Washington, D.C. Thursday, 24 September 2015.*

Franciscus (13.1.2015), *Address of Pope Francis in the Interreligious and Ecumenical gathering. Bandaranaike Memorial International Conference Hall, Colombo. Tuesday, 13 January 2015.*

Franciscus (1.1.2015), *No Longer Slaves, but Brothers and Sisters. Message of His Holiness Pope Francis for the Celebration of the World Day of Peace 1 January 2015.*

Franciscus (2.10.2014), *Address of Pope Francis to Participants in the Plenary of the Pontifical Council for Justice and Peace. Clementine Hall. Thursday, 2 October 2014.*

Franciscus (7-9.9.2014), *Message of his Holiness Pope Francis to the Participants in the International Peace Meeting Organized by the Community of Sant'Egidio "Peace in the Future". Antwerp. 7-9 September 2014.*

Franciscus (20.6.2014), *Address of Pope Francis to Participants in the Conference on "International Religious Freedom and the Global Clash of Values". Consistory Hall. Friday, 20 June 2014.*

Franciscus (16.6.2014), *Address of Pope Francis to the Participants in the Conference Promoted by the Pontifical Council for Justice and Peace on "Impact investing for the Poor". Clementine Hall. Monday, 16 June 2014.*

Franciscus (8.6.2014), *Address of the Holy Father in the meeting with Shimon Peres & Mahmoud Abbas, "Invocation for Peace"*. Vatican Gardens. Sunday, 8 June 2014.

Franciscus (25.5.2014), *Address of Pope Francis at the meeting with Palestinian Authorities at Bethlehem*. Sunday, 25 May 2014.

Franciscus (28.2.2014), *Morning Meditation in the Chapel of the Domus Sanctae Marthae: "Those who make merry through war"*. By *L'Osservatore Romano, Weekly ed. in English*, n. 9, 28 February 2014.

Franciscus (1.1.2014), *Fraternity, the Foundation and Pathway to Peace. Message of His Holiness Pope Francis for the Celebration of the XLIX World Day of Peace 1 January 2014*.

Franciscus (30.9.2013), *Address of Pope Francis to Participants in the International Meeting for Peace Sponsored by the Community of "Sant'Egidio"*. Clementine Hall. Monday, 30 September 2013.

Franciscus (28.11.2013), *Address of Pope Francis to Participants in the Plenary Assembly of the Pontifical Council for Interreligious Dialogue*. Clementine Hall. Thursday, 28 November 2013.

MUU TUOTANTO

Bergoglio, Jorge Mario & Skorka, Abraham (2013), *On Heaven and Earth, Pope Francis on Faith, Family and the Church in the 21st Century*. London. Bloomsbury.

KIRJALLISUUS

Allen, John L. Jr (2017), *Where in the world could Pope Francis move the political needle?* Crux 11.2.2017. Saatavissa <https://cruxnow.com/analysis/2017/02/11/world-pope-francis-move-political-needle>. Luettu 19.6.2017.

Allen, John L. Jr (2017), *Parsing Pope Francis's puzzling take on religion in China*. Crux 24.1.2017. Saatavissa <https://cruxnow.com/analysis/2017/01/24/parsing-pope-franciss-puzzling-take-religion-china>. Luettu 19.6.2017.

Barbato, Mariano (2013), *A State, a Diplomat, and a Transnational Church: The Multi-layered Actorness of the Holy See*. Perspectives, Vol. 21, No.2 2013, pp.27-48.

Berendt, Joanna (2016), *Pope Francis Says World Is at War, but It's Not a Religious Conflict*. The New York Times 27.7.2016.

Bergoglio, Jorge Mario & Skorka, Abraham (2013), *On Heaven and Earth, Pope Francis on Faith, Family and the Church in the 21st Century*. London. Bloomsbury.

Blet, Pierre, S.J. (1999), *Pius XII and the Second World War: According to the Archives of the Vatican*. Herefordshire: Gracewing.

Boff, Leonard (2014), *Francis of Rome & Francis of Assisi: A New Springtime for the Church*. Maryknoll, New York: Orbis Books.

Bumb, Philip (2016), *Is Pope Francis a liberal? It's more complex than that*. The Washington Post 18.2.2016. Saatavissa https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2015/09/22/is-pope-francis-a-liberal-its-more-complicated-than-that/?utm_term=.e5f5bcdd6b06. Luettu 15.6.2017.

Changhe, Su (2013), "Soft Power". Teoksessa Andrew F. Cooper et.al (toim.), *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*. Saatavissa <http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199588862.001.0001/oxfordhb-9780199588862>. Luettu 15.6.2017.

Christian, Robert (2014), *Pope Francis' One Big Mistake: Syria*. Time Magazine 12.3.2014. Saatavissa <http://time.com/22617/pope-francis-syria-mistake>. Luettu 15.5.2017.

Cool, Michel (2013), *Francis, a new world pope*. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company.

Coppa, Frank J. (2008), *Politics and the Papacy in the Modern World*. Westport: Preager.

Coppa, Frank J. (2003a), *The Papacy Confronts the Modern World*. Malabar, FL: Krieger Publishing Company.

Coppa, Frank J. (2003b), "Pope Pius XII and the Cold War: The Post-War Confrontation between Catholicism and Communism". Teoksessa Kirby, Dianne (toim.), *Religion and the Cold War*, 50-66. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Cornwell, John (2004), *The Pontiff in Winter: Triumph and Conflict in the Reign of John Paul II*. New York: Doubleday.

Cornwell, John (1999), *Hitler's Pope: The Secret History of Pius XII*. London: Viking.

Curran, Charles E. (2008), *Catholic Social Teaching, 1891-present: A Historical, Theological and Ethical Analysis*. Washington D.C.: Georgetown University Press.

Dougherty, Michael B. (2015), *How Pope Francis allows politics to distort the Christian faith?* The Week 22.1.2015. Saatavissa <http://theweek.com/articles/534933/how-pope-francis-allows-politics-distort-christian-faith>. Luettu 19.6.2017.

Dupuy, André (2004), *John Paul II and the Challenge of Papal Diplomacy: Anthology (1978-2003)*. Vatican City : Pontifical Council for Justice and Peace; New York: Path to Peace Foundation.

Erasmus (2016), *Catholicism and Violence: Time for some new religious thinking about war and peace*. Economist 28.7.2016. Saatavissa. <http://www.economist.com/blogs/erasmus/2016/07/catholicism-and-violence>. Luettu 19.6.2017.

Gibson, David (2014), *Pope Francis' Influence In World Politics Has Made Vatican Globally Relevant Again*. Huffington Post 4.6.2014. Saatavissa http://www.huffingtonpost.com/2014/06/04/pope-francis-world-politics_n_5448134.html. Luettu 15.5.2017.

Gibson, David (2014), *To understand Pope Francis, look to the Jesuits*. National Catholic Reporter 12.3.2014. Saatavissa <https://www.ncronline.org/news/vatican/understand-pope-francis-look-jesuits>. Luettu 3.5.2017.

Hale, Christopher J. (2014), *Why Pope Francis May Be the Best Politician in the World*. Time Magazine 27.5.2014. Saatavissa <http://time.com/119438/why-pope-francis-may-be-the-best-politician-in-the-world>. Luettu 15.5.2017.

Hale, Sandra & Napier, Jemina (2013), *Research Methods in Interpreting*. London: Continuum 2013.

Hebblethwaite, Peter (1993), *Paul VI: The First Modern Pope*. New York: Paulist Press.

Heininen, Simo (2004), *Ihmistä suurempi: paaviuden historia*. Helsinki: Edita.

Ivereigh, Austen (2016), *Pope Francis refuses to play the game of Islamic radicals*. Crux 4.8.2016. Saatavissa <https://cruxnow.com/analysis/2016/08/04/pope-francis-refuses-play-game-islamic-radicals>. Luettu 19.6.2017.

Jones, Gavin & Ireland, Louise (2016), *Pope criticizes West for trying to export own brand of democracy to Iraq, Libya*. Reuters 16.5.2016. Saatavissa <http://www.reuters.com/article/us-pope-democracy-immigration-idUSKCN0Y726B>. Luettu 15.5.2017.

Kline, Scott T. & Shore, Megan K. (2012), "Catholic Peacemaking and Pax Christi". Teoksessa Marsden, Lee (toim.) *The Ashgate Research Companion to Religion and Conflict Resolution*, 353-368. Farnham, Surrey, England: Ashgate Publishing Limited.

Linden, Ian (2009), *Global Catholicism: Diversity and Change since Vatican II*. New York: Columbia University Press.

Linker, Damon (2016), *Will Pope Francis dump the just war doctrine?*. The Week 19.4.2016. Saatavissa <http://theweek.com/articles/619107/pope-francis-dump-just-war-doctrine>. Luettu 6.10.2016.

Marsden, Lee (2012), *The Ashgate Research Companion to Religion and Conflict Resolution*. Farnham, Surrey, England: Ashgate Publishing Limited.

McElvee, Joshua J. (2016), *Landmark Vatican conference rejects just war theory, asks for encyclical on nonviolence*. National Catholic Reporter 14.4.2016. Saatavissa <https://www.ncronline.org/news/vatican/landmark-vatican-conference-rejects-just-war-theory-asks-encyclical-nonviolence>. Luettu 6.10.2016.

Moss, Walter (2015), *Is Pope Too Political?* History News Network 2.10.2015. Saatavissa <http://historynewsnetwork.org/article/158476>. Luettu 19.6.2017.

Moynihan, Robert (2013), *Pray For Me: The Life and Spiritual Vision of Pope Francis*. New York: Image.

Millar, Lisa (2016), *Killing of innocents proof 'the world is at war', says Pope Francis*. ABC News 28.7.2016. Saatavissa <http://www.abc.net.au/news/2016-07-28/pope-says-killing-of-innocents-proof-world-is-at-war/7667350>. Luettu 15.8.2016.

Mrevlje, Andrej (2015), *Pope Francis, A Shrewd Political Leader Comes To Washington*. World Crunch 21.9.2015. Saatavissa <https://www.worldcrunch.com/the-next-pope/pope-francis-a-shrewd-political-leader-comes-to-washington>. Luettu 19.6.2017.

Paavi Paavali VI (1967), *Populorum Progressio: Encyclical of Pope Paul VI on the Development of People*. Saatavissa http://w2.vatican.va/content/paul-vi/en/encyclicals/documents/hf_p-vi_enc_26031967_populorum.html. Luettu 21.3.2016.

Pariello, Pat (2017), *Pope Francis' message faces intensifying criticism*. National Catholic Reporter 18.4.2017. Saatavissa <https://www.ncronline.org/blogs/ncr-today/pope-francis-message-faces-intensifying-criticism>. Luettu 15.5.2017.

- Pentin, Edvard (2013), *The Pope as Diplomat. How the Vatican does Foreign Policy?* Foreign Affairs 27.2.2013.
- Pollard, John F. (2014), *The Papacy in the Age of Totalitarianism, 1914-1958*. Oxford Scholarship Online. Saatavissa <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199208562.001.0001/acprof-9780199208562>. Luettu 24.2.2016.
- Pollard, John F. (2000), *The Unknown Pope: Benedict XV*. London: Geoffrey Chapman.
- Pullella, Philip & Moody, Barry (2013), *Argentina's Bergoglio elected as new Pope Francis*. Reuters 13.3.2013. Saatavissa <http://www.reuters.com/article/us-pope-succession-idUSBRE92808520130313>. Luettu 15.6.2017.
- Riccards, Michael P. (2012), *Faith and Leadership: The Papacy and the Roman Catholic Church*. Lanham: Lexington Books.
- Rowland, Christopher (1999), *The Cambridge Companion to Liberation Theology*. Ed. by Christopher Rowland. Cambridge: Cambridge University Press.
- SSPX News (2017), *An Analysis of the Recent Meeting between President Donald Trump and Pope Francis*. SSPX News 14.6.2017. Saatavissa <http://sspx.org/en/news-events/news/analysis-recent-meeting-between-president-donald-trump-and-pope-francis-30437>. Luettu 19.6.2017.
- Stanford, Peter (2015), *Pope Francis is a shrewd reformer – and this US visit could define his papacy*. The Guardian 20.9.2015. Saatavissa <https://www.theguardian.com/commentis-free/2015/sep/20/pope-francis-shrewd-reformer-american-visit-define-papacy>. Luettu 19.6.2017.
- Stephan, Maria J: (2016), *What Happens When You Replace a Just War With a Just Peace*. Foreign Policy 18.5.2016. Saatavissa <http://foreignpolicy.com/2016/05/18/pope-francis-just-peace-catholic-vatican-africa-isis>. Luettu 6.10.2016.
- Stummvoll, Alexander A. (2012), *A Living Tradition: The Holy See, Catholic Social Doctrine, and Global Politics, 1965-2000*. European University Institute (SPS), 2012.

Zuccotti, Susan (2000), *Under His Very Windows: The Vatican and the Holocaust in Italy*. New Haven: Yale University Press.